

ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. ПЕТРА МОГИЛИ

На правах рукопису

Гончаренко Людмила Олексіївна

УДК [811.112.2'373.45+811.161.2'373.45]: 82-92

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ, ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ТА
АДАПТАЦІЙНІ ОЗНАКИ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ**

10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація

на здобуття наукового ступеня кандидата

філологічних наук

Науковий керівник –
доктор філологічних наук,
професор **А.М. Науменко**

Миколаїв – 2010

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ	13
1.1. Розбіжності у визначеннях категорії «запозичення».....	13
1.2. Типи класифікацій запозичень.....	22
1.3. Джерела надходження запозиченої лексики.....	32
1.4. Лінгвокогнітивний підхід у вивченні іншомовних одиниць.....	38
1.5. Лінгвопрагматичний підхід у вивченні запозичень.....	49
Висновки до розділу 1.....	52
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОЗНАКИ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ	57
2.1. Іншомовні слова як складова мовної та концептуальної картин світу.....	58
2.2. Концептуальний аналіз іншомовних одиниць.....	63
2.3. Інтеграційно-соціальні процеси як одне із джерел проникнення запозичень у німецькомовну та україномовну пресу.....	74
Висновки до розділу 2.....	83
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ	88
3.1. Функціональні особливості запозичень.....	88
3.2. Прагматичний аналіз публіцистичних запозичень.....	99
3.3.Класифікація іншомовних одиниць, які функціонують у сучасній німецькомовній та україномовній пресі.....	107
Висновки до розділу 3.....	118
РОЗДІЛ 4. АДАПТАЦІЙНІ ОЗНАКИ ІНШОМОВНИХ СЛІВ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ	121

4.1. Лексико-семантична асиміляція запозичень у текстах сучасної німецькомовної та україномовної преси.....	121
4.1.1. Семантична асиміляція іншомовних слів.....	122
4.1.2. Синтагматична асиміляція іншомовних одиниць.....	131
4.1.3. Словотворча асиміляція запозичених одиниць.....	134
4.2. Визначення ступеня асимільованості іншомовних одиниць у текстах німецькомовних та україномовних засобів масової інформації.....	144
Висновки до розділу 4.....	156
ВИСНОВКИ.....	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	163
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	204

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ЗМІ – засоби масової інформації

ЛСГ – лексико-семантична група

ЛСА – лексико-семантична асиміляція

ЗНЗТ – запозичення незмішаного типу

ДНЗТ – деривати незмішаного типу

ДЗТ – деривати змішаного типу

КЗТ – композити змішаного типу

КНЗТ – композити незмішаного типу

ЗЗТ – запозичення змішаного типу

МКС – мовна картина світу

ККС – концептуальна картина світу

НКС – картина світу німецькомовного суспільства

УКС – картина світу україномовного суспільства

ВСТУП

Широко відомо, що у сучасній німецькомовній а разом з тим і в україномовній пресі існують різні класи запозичень: лексичні, фразеологічні, морфологічні, синтаксичні. Дана розвідка присвячена лише запозиченням лексичним, оскільки запозичення (тобто міжнаціональне переміщення мовних елементів) відбувається більшою часткою на рівні лексики [16: 1; 24: 41].

Питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів, спрямованих на світову інтеграцію, постійно збагачуючи словниковий склад сучасних мов та впливаючи на їхній розвиток.

До сфер активного застосування запозичень належать: газетна публіцистика та інші засоби масової комунікації, молодіжна субкультура, Інтернет тощо. Запозичення у кожній із цих сфер набувають відповідних функцій: емоційний вплив на читача, функція експресивності та номінативна. Тип і характер мовної діяльності визначає режими використання запозичень як у традиційних для них просторах (публіцистика), так і в нових (Інтернет, мобільний зв'язок тощо). У всіх випадках функції запозичень узгоджуються з прагматичними установками, із потребами учасників різних видів комунікації [253; 54].

В останні десятиріччя через поширення таких інтенсивних ЗМІ, як телебачення, Інтернет, мобільний зв'язок, проблема лексичних запозичень стала ще більш актуальною [74; 4].

У даній роботі досліджуються вилучені з періодичної німецькомовної та україномовної преси запозичення, поява яких зумовлена, перш за все, чинниками кінця XX – початком XXI століть. До останніх належать процеси глобалізації, соціальної міграції, наукових обмінів в академічній сфері і т. ін. Вони змушують по-новому оцінити весь комплекс запозичень у пресі: шляхи проникнення, форми адаптації, типи модифікації тощо. Саме матеріал останніх десятиріч надає найбільш об'єктивну інформацію.

Ці десятиліття були періодом бурхливого розвитку майже всіх галузей соціального життя, однак серед них варто особливо відзначити сферу сучасних інформаційних технологій і сферу економіки як головних постачальників нової лексики, причому комп'ютеризація суспільства призводить до того, що багато запозичень, пов'язаних з інформаційною революцією, належать одночасно і сфері сучасної техніки, і сфері економіки, і сфері медицини та ін. [243; 8].

Сфера економічного життя при цьому була сферою кардинальних змін, і їх відображено у чисельних інноваціях. У 1990-і роки у сфері економіки і бізнесу відбувалася революція, і навіть не одна, а чотири. Перша пов'язана з «глобалізацією» ринків і бізнесу, друга – із комп'ютерами, третя – з управлінням економікою, а четверта – з упровадженням інформаційних технологій [217; 187].

Термін «глобалізація» сьогодні стає одним із найпоширеніших: «Сутністю глобалізації є перетворення людства в єдину структурно-функціональну систему, організовану за ієрархічним принципом. В умовах глобалізації мова понять потроху відходить, оскільки ці поняття призводять до багатомірності змістів кожного з них щодо припустимих дискурсів та які передбачають одномірність їх значень щодо розмаїття використовуваних контекстів» [167; 14].

У самому понятті «глобалізація» ключовою семою є «взаємозв'язок». Саме взаємозалежність різних суспільств, її зростання і утворюють суть глобалізації.

В останній період найбільш активні запозичення у пресі (як у найпоширенішому ЗМІ) [274; 15]. Запозичене слово в публіцистиці, у різних видах і жанрах ЗМІ виявляється засобом інформування й інструментом впливу. Завдяки запозиченню реальність може одержати особливий шифр (код), ціннісну і соціальну орієнтованість, певну оцінку [74; 7]. Мовностильові особливості преси, які мають інтернаціональний характер, витікають з інформації світового значення, яка одночасно публікується пресою різних країн різними мовами і часто-густо поступає з одного й того ж джерела. Все це призводить до інтенсивного запозичення у сфері політичної та іншої

термінології [208; 32].

У мовознавстві взагалі і у розвідках щодо преси проблема збагачення мови численними іншомовними словами розглядається у багатьох дослідженнях. Так, наприклад, функціонування й адаптацію запозичень до системи мови-реципієнта характеризують Л. Архипенко [16], О. Лисенко [163], І. Обухова [186], М. Свенціцька [221], Г. Сергєєва [229]; семантику, прагматику іншомовної лексики вивчають Г. Дружин [74], А. Рицарєва [217], О. Слаба [243]; запозичення як процес розглядають О. Зеленецький [89], Є. Розен [210], Є. Слепцова [244], В. Трошкіна [263], М. Цвіллінг [281]; іншомовне слово як результат інтерференції досліджують А. Карлинський [109], В. Розенцвейг [212] та ін. Класифікацію запозичень, джерела й шляхи їх проникнення розглядають у діахронічному аспекті В. Акуленко [5], Л. Булаховський [38], О. Мельничук [176], С. Семчинський [226], Ф. Філін [270] та ін.

Сучасні запозичення в німецькомовній та україномовній пресі у різних аспектах вивчали і зарубіжні дослідники: Б. Кеттеман [348], К. Атценбек [303], Д. Циммер [394], Г. Цифонун [393], М. Лойтер [354], К. Пітнер [361], Г. Сенфорд [369], К. Шерер [371], П. Шлобінські [374], І. Мірчук [355], П. Тіктор [387] та ін.

Більшість авторів описує лексику вузьких підсистем мови. Так К. Таутенхан [383] аналізує іншомовні слова у спортивних рубриках газети «Freie Presse», П. Шлобінські [374] велику увагу приділяє функціонуванню запозичень з англійської мови в мережі Інтернет, А. Вестерхус [388] досліджує запозичення в рекламі автомобілів.

Зрозуміло, що безпосередня й опосередкована взаємодія мов – історична необхідність в їх існуванні та розвитку. Це соціолінгвістичне явище ґрунтується на неминучому взаємному контактуванні носіїв мови – націй і народностей. Наслідками цих контактів є різні форми мовних взаємовпливів. Найпоширенішим з них, природно, є запозичення, що відбувається на всіх мовних рівнях й особливо на лексичному [278; 235]. Хоча ця думка і була висловлена ще у другій половині ХХ ст., вона залишається актуальною і в наш час.

При системному описі та аналізі розвитку словникового складу німецької та української мов у досліджуваний період необхідним є врахування факту значної рухомості лексичного матеріалу в суспільно-політичній сфері, що було викликане інтенсивністю суспільно-політичних процесів у позамовній дійсності. На основі цього невеликого відрізка мовної історії, який можна розглядати як приклад мікродіахронії, та на підставі достатньої кількості фактичного мовного матеріалу видається можливим виявити низку основних тенденцій кількісного та якісного розвитку словникового складу, які намітилися у цей період, у їх взаємодії між собою та взаємозв'язку з фактами соціальних детермінантів.

Динаміка розвитку мовних норм та характеру мовних уподобань визначається сьогодні найбільш активно сферою ЗМІ. Це пояснюється тим, що завдяки широкому інформаційному простору саме тут відображаються живомовні процеси, виразно простежуються тенденції розвитку сучасної мови. Головним завданням ЗМІ є вплив на громадську думку шляхом викладу фактів політичного, економічного, культурного життя суспільства. Саме вони слугують зразком для наслідування та визначають здатність мови впливати на формування масової культури і масової свідомості [129; 57].

Якщо початок ХХ ст. характеризується у лінгвістиці історико-генетичними напрямками досліджень і часто зводиться до встановлення мови-джерела, то в подальшому коло проблем, пов'язаних із запозиченнями, значно розширюється. Досить повно досліджено процес запозичення в аспекті мовних контактів – дане питання цікавило лінгвістів у середині ХХ ст. Для другої половини ХХ ст. характерний соціолінгвістичний підхід до досліджуваного питання. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначено значним розширенням сфери інтересів мовознавства. Цей період характерний для лінгвістичної науки зміною парадигм та переходом від структурно-семантичної до нової, антропоцентричної парадигми. Дані явища стимулювали становлення і розвиток нових напрямків у мовознавстві (лінгвокультурологія, лінгвопрагматика, теорія міжкультурної комунікації та ін.), тому в теперішній час іншомовна лексика розглядається в рамках її впливу на

мовну картину світу носіїв мови, а процес запозичення розглядається у низці нових соціальних тенденцій, тісно пов'язаних із процесами глобалізації, комп'ютеризації, розширення інформаційного простору за рахунок Інтернету тощо.

Поліпарадигмальний підхід до мови сприяє росту міждисциплінарного компонента у лінгвістичних дослідженнях, де вивчаються різні феномени [125; 7]. Таким чином, **актуальність** даної теми зумовлена звертанням до найновітніших підходів до мови: антропоцентричного, лінгвокогнітивного, лінгвопрагматичного, комунікативного тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертаційне дослідження здійснюється у рамках наукової теми кафедри теорії та практики перекладу ЧДУ ім. П. Могили «Мовна картина світу та її відображення у перекладі», зареєстрованої в Укр ІНТЕІ (код № 0104И009413).

Мета дослідження – визначити закономірності функціонування запозичень у текстах німецькомовних та українських ЗМІ, їх лексико-семантичну асиміляцію в умовах сучасної мовної ситуації, виявити джерела проникнення запозичень у систему німецької та української мов співвідносячи їх з інтеграційно-соціальними процесами.

Об'єктом дослідження є іншомовні запозичення кінця ХХ – початку ХХІ століття, вилучені з текстів німецькомовної та української періодики методом суцільної вибірки.

Необхідно також відмітити, що до досліджуваних запозичень були віднесені не тільки лексичні одиниці, які прийшли у німецьку та українську мову на межі ХХ-ХХІ століть, але частково й ті, які запозичувались раніше, але занадто активно вживаються в досліджуваних мовах.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні, функціонально-прагматичні та адаптаційні ознаки запозичень у німецькомовній та українській пресі.

Матеріал дослідження взято з 33 періодичних німецьких та українських видань 1990-2010 рр., зокрема: «Голос України», «Champus», «Сільські вісті»,

«Unicum», «Хрещатик», «Süddeutsche Zeitung», «Україна молода», «Sport», «Die Zeit» та ін. Зібрано запозичень – 2595 у 10389 вживань.

Основним джерелом фактичного матеріалу для даного дослідження обрано загальнонаціональні видання газетного типу з питань політики, економіки, торгівлі та культури. Вони характеризуються такими особливостями:

1) є найпоширенішими серед населення періодичними виданнями великого накладу зі значною кількістю читацької аудиторії (до 1,43 млн. осіб) та значним ареалом поширення (за даними компанії «Media-Analyse» за 2005 р.).

2) мають репутацію «якісного» видання багатосторінкового обсягу із високим рівнем аналітики та достовірністю прогнозів, для яких пишуть найбільш авторитетні автори сучасної Німеччини та України.

Дослідницькі завдання роботи:

- виокремити і схарактеризувати типи іншомовних одиниць сучасної епохи, що функціонують у засобах німецькомовної та української масової інформації;
- виявити різноманітні джерела надходження запозичених слів у лексичну підсистему німецької та української мов;
- визначити функціонально-прагматичні ознаки запозиченої лексики;
- установити адаптаційні ознаки іншомовних одиниць у лексичній підсистемі німецької та української мов.

Методи дослідження. До засад дослідження покладено комплексний підхід до вивчення історичних, психологічних та соціальних чинників виникнення такого явища лексикології, як запозичення. У процесі дослідження були використані такі методи:

- *лінгвістичний опис* для систематизації, класифікації, інтерпретації структурних, семантичних та функціональних властивостей запозичень на сучасному етапі мовного розвитку;
- *описовий метод* для спостереження, узагальнення й класифікації мовних фактів із залученням методик типологічного й етимологічного аналізу при характеристиці обставин запозичення;
- *компонентний* аналіз для визначення та опису семантичної структури

досліджуваних одиниць;

- *контекстно-ситуативний аналіз* для дослідження функціональних характеристик запозичень;

- метод *кількісного аналізу*.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше у вітчизняному мовознавстві запозичення вивчається з боку використання, тобто його активності в текстах німецькомовних та українських ЗМІ на матеріалі лексики, запозиченої німецькою та українською мовами з різних мов наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, запропоновано й обґрунтовано комплексний підхід до визначення словотвірного потенціалу запозичень, який спрямований на вивчення динаміки поповнення лексичного складу німецькомовних та українських засобів масової інформації.

Дана розвідка має **значущість** у світлі таких загальних лінгвістичних проблем, як прагматичний розвиток мови й реалізація номінативної функції у мовленні. Результати дисертаційної роботи можуть бути корисними для подальшого вивчення процесів адаптації запозичень у німецькій та українській мові, вироблення критеріїв доцільності входження іншомовних лексем у німецьку й українську мови та нормування їх спеціальної лексики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у доповненні навчальних курсів із загального мовознавства та лексикології (Розділ «Запозичення»); при укладанні німецькомовних словників, а також у написанні монографій і навчально-методичних посібників з лексикології.

Апробація роботи. Основні ідеї та положення дослідження представлені у доповідях на щорічних науково-методичних конференціях «Могилянські читання – 2006» (м. Миколаїв, жовтень 2006 р.), «Могилянські читання – 2007» (м. Миколаїв, жовтень 2007 р.), Ольвійський форум – 2007, Ольвійський форум – 2009, «Могилянські читання – 2008» (м. Миколаїв, жовтень 2008 р.), «Могилянські читання – 2009» (м. Миколаїв, жовтень 2009 р.), III Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (м.

Кіровоград, березень 2009 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвістика та лінгводидактика: надбання, актуальні проблеми, перспективи розвитку» (м. Бердянськ, жовтень 2009 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної» (м. Полтава, травень 2010 р.).

Публікації. Теоретичні положення та практичні здобутки дисертації викладено у 7 статтях та тезах, опублікованих у виданнях, які належать до переліку ВАК України.

Структура дисертації: робота має 205 сторінок і складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних, списку джерел ілюстративного матеріалу.

У **переліку скорочень** наведено умовні позначення специфічної термінології. У **вступі** обґрунтовано вибір і актуальність теми дисертації, стан опрацювання порушених проблем в українському і зарубіжному мовознавстві, визначено мету, завдання дослідження, названо об'єкт і предмет вивчення, схарактеризовано теоретичне і практичне значення результатів розвідки та наукову новизну праці.

У **розділі 1. «Запозичення як теоретична категорія»** проаналізовано розбіжності у визначеннях категорії «запозичення», типи класифікацій запозичень, встановлено джерела надходження іншомовної лексики в німецькомовну та україномовну пресу.

У **розділі 2. «Лінгвокогнітивні ознаки запозиченої лексики у текстах німецькомовної та україномовної преси»** проведено комплексне дослідження номінативного та концептуального просторів НКС німецькомовного та УКС україномовного суспільств кінця ХХ – початку ХХІ століть.

У **розділі 3. «Функціонально-прагматичні ознаки запозиченої лексики у сучасній німецькомовній та україномовній пресі»** визначено лексико-семантичні групи запозичень у ній, схарактеризовано структурні типи іншомовних слів сучасної доби, розглянуто функціональні особливості іншомовних одиниць у текстах німецькомовної та україномовної преси.

У розділі 4. «Адаптаційні ознаки іншомовних слів у німецькомовній та україномовній пресі» описано лексико-семантичну асиміляцію запозичень, проаналізовано способи виділення (введення) запозичених слів у текстах німецькомовних та україномовних ЗМІ.

У висновках викладено основні наукові та практичні результати дослідження.

Список використаних джерел представлений переліком наукової літератури українською, російською, англійською та німецькою мовами і нараховує 394 позиції.

Список джерел ілюстративного матеріалу становить 33 позиції.

РОЗДІЛ 1

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ

1.1. Розбіжності у визначеннях категорії «запозичення»

У мовознавстві взагалі й у розвідках щодо преси ХІХ – початку ХХ століть велика увага приділялася причинам іншомовних запозичень. Досліджувалось функціонування й адаптація запозичень до системи мови-реципієнта [16; 12], вивчалась їх семантика та прагматика [74; 16]. Було також встановлено класифікацію запозичень, джерела й шляхи їх проникнення до мови-реципієнта [5; 119]. У другій половині ХХ – на початку ХХІ століть іншомовне слово розглядається як результат інтерференції, тому що в цей період посилюється процес конвергентного розвитку мов, стають помітнішими їх інтеграція і взаємозбагачення, особливо в країнах, що вступили на шлях самостійного розвитку [109]. Однак до цього часу ще не було схарактеризовано типи іншомовних одиниць сучасної епохи, що функціонують у ЗМІ, не було комплексно сформовано тематичну класифікацію запозичень у німецькомовній та українській пресі, не визначено лінгвокогнітивний, лінгвопрагматичний, комунікативний та адаптаційний аспекти публіцистичних запозичень.

Мова ЗМІ, зокрема її лексика, – надзвичайно чутливий до змін і зовнішніх впливів живий організм, який постійно розвивається. Дослідження тенденцій, що діють у мові ЗМІ на лексичному рівні, дають уявлення про розвиток і вдосконалення обох досліджуваних мов в цілому, а також сприяють розумінню й вивченню тих процесів і явищ, які спостерігаються в лексиці на кожному історичному етапі. Як зазначає Л.С. Паламарчук, розвиток словникового складу мови відбувається кількома шляхами: 1) творенням нових лексичних одиниць; 2) запозиченням слів і зворотів з інших мов; 3) закріпленням за наявними вже словами та словосполученнями нового значення; 4) переміщенням багатьох стилістично маркованих слів до інших груп, розрядів [289; 76].

Проте, як слушно зауважує Р.О. Будагов, цей розвиток не має нічого

спільного з поняттям «кругообігу» лексики [37; 71]. Вдосконалення мови полягає не лише в збільшенні кількості слів, а і в тому, як їх кількість взаємодіє з якістю, наскільки вони здатні все точніше, адекватніше передавати думки й почуття людей [37; 43].

Так особливо важливе місце в теорії запозичення займає питання про визначення терміна «запозичення» і про розмежування запозичення різного характеру (лексичного, фразеологічного, морфологічного, синтаксичного та ін.). У розуміння самого запозиченого елемента лінгвісти вкладають настільки різні тлумачення, що обсяг даного поняття, по суті, складно визначити. Як показує аналіз робіт по даній проблемі, у лінгвістиці давно спостерігаються полярні підходи до розуміння основного змісту процесу запозичення [94].

Поширеному традиційному розумінню запозичення як переходу, перенесення, переміщення, проникнення елементів з однієї мови до іншої протистоїть його пояснення як утворення власними засобами мови своїх елементів за допомогою творчої імітації, приблизного копіювання або структурного моделювання за аналогією з іншомовними прикладами [44; 110].

Найбільш загальні підходи відзначаються, наприклад, у Т. Чикової; вона вважає, що під запозиченням варто розуміти будь-яке слово, що прийшло в мову ззовні, навіть якщо воно своїм морфемним складом нічим не відрізняється від споконвічних слів [284; 35], а також в О. С. Ахманової, яка розуміє запозичене слово як «слово, що з'явилося в даній мові як результат запозичення (процесу)» [19; 151].

На сьогодні ще не існує одностайної думки відносно дефініції поняття «запозичення». При розгляді питання про вживання іншомовних слів однією з найскладніших проблем завжди було розмежування понять, які позначають даний вид лексики. У лінгвістичній літературі для цього використовують різні терміни: іншомовні вкраплення, запозичення, іноземні слова, варваризми, інтернаціоналізми тощо. Найбільш поширеним терміном для позначення слів, які прийшли в мову з інших мов, є термін «запозичення». Здебільшого ним позначають як мовний процес запозичення, так і результати цього процесу:

тобто запозичення – це і акт, у результаті якого одна мова засвоює елемент іншої мови, і сам запозичений елемент.

Говорячи про запозичення іншомовних елементів, слід звернути увагу на те, на яких структурних рівнях мови відбуваються запозичення, тобто що саме переноситься з однієї мови в іншу – фонема, морфема, слова чи інші елементи. На думку В.М. Аристової, не слід прирівнювати запозичення фонем і морфем, наприклад, до запозичення слів, оскільки одиниці або елементи різних мовних рівнів поведуть себе при запозиченні неоднаково. Тому вона пропонує розрізняти між *первинними елементами*, які здатні самостійно переходити з однієї мови в іншу, несуть основну мовленнєву інформацію і наділені відносною самостійністю, та *вторинними елементами*, які не є здатними до самостійного переходу в іншу мову. До первинних елементів належать лексичні, семантичні, синтаксичні та стилістичні елементи, до вторинних – фонетичні, фонологічні та морфологічні [11; 36].

Відомий мовознавець Л.П. Крисін вважає, що елементи, які переходять з однієї мови в іншу, можуть бути одиницями різних рівнів структури мови – фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики. При цьому запозичення слів – найтипівіший випадок запозичення; запозичення фонем – найрідкісніший випадок, який залежить від ступеня контакту двох мов; запозичення морфем відбувається переважно в складі слова; виділення морфем здійснюється на основі словесного ряду, до складу якого входять слова із загальним лексичним значенням, для яких характерна повторюваність якого-небудь структурного елемента; синтаксичне або структурно-синтаксичне запозичення відбувається тоді, коли конструювання фраз у мові зазнає впливу іншомовних синтаксичних конструкцій; семантичне запозичення – це поява в слові значення «під натиском» іншомовного зразку [135; 18].

Такої ж думки щодо запозичених елементів (фонем, морфем, слів, синтаксичних та семантичних елементів) дотримується С. В. Семчинський. На його погляд, термін «запозичення» стосується не лише лексичних елементів, бо запозичуватись можуть і фонема, і засоби словотвору, і моделі словотворення, і

окремі морфеми, і схеми словосполучень, і фразеологізми, і схеми речень, і граматичні категорії, і навіть флексії. Однак частотність запозичення тих чи інших елементів або моделей не однакова; флексії, наприклад, запозичуються надзвичайно рідко, але не запозичуваних засобів у мовах немає [226; 81].

На думку Л.П. Кислюк, запозичення – це процес залучення в мову запозиченої лексики та її адаптація [115; 8]. О.М. Мороховський вважає, що запозичують не лексеми, а засоби, які модифікуються системою навичок, що склалися в мові [179; 121]. А за визначенням Е. Хаугена, запозичення – це пофонемне відтворення оригіналу, тобто створення фонемної копії [278; 235].

Він вважає, що про запозичене слово говорять тільки в тих випадках, коли з іноземної мови запозичується як значення, так і звукова оболонка слова. Запозичені слова він поділяє на «власне запозичені слова» (pure loanwords) і «гібридні запозичення» (loanblends) залежно від того, переносяться запозичені слова повністю чи частково [278; 352].

Якщо період кінця ХХ ст. став часом накопичення матеріалу, його наукового узагальнення, етимолого-хронологічного опису у вигляді словника, то ХХІ ст. характеризується підвищеним інтересом учених до вивчення процесу запозичення на основі мовних контактів, інтерференції [16; 13]. Так, дослідники розглядають запозичення і як один із результатів контактування двох мов, і як результат інтерференції: А. Карлинський [108], О. Лисенко [163], В. Розенцвейг [212], Г. Сергєєва [228], Б. Серебрєнніков [231], Л. Щєрба [293] та ін.

З точки зору В. Розенцвейга, запозичення «є складним процесом мовних контактів, у якому та чи інша з двох (і більше) мов виступає як сторона, що «дає», на противагу другій стороні, що «бере», або ж у якому обидві мови «збагачують» одна одну». Мовознавці усвідомлювали, що явища, які визначаються як «запозичення», «вплив», не зводяться до проникнення чужих елементів з однієї мови в іншу, що вони належать до процесу сходження, конвергенції мов, такого ж могутнього і всебічного, як і процес дивергенції» [212; 97]. Таке визначення є неповним, оскільки воно не відображає всі грані цього процесу.

Про лексичне запозичення як один із чинників явища інтерференції говорить Г. Сергеева Дослідниця взаємодію мов розуміє як «процес, який виникає та розвивається внаслідок мовних контактів, що встановлюються між мовами за умов білінгвізму, і є чинником змін на різних рівнях мовної системи. На лексичному рівні одним із наслідків мовної взаємодії є запозичення лексеми. Процес запозичення іншомовної лексеми – це не механічне перенесення мовного матеріалу, а динамічний процес, що складається з кількох етапів. При цьому лексична інтерференція – результат взаємодії мов, який виявляється на рівні мовлення і є початковим етапом у процесі перенесення лексичних одиниць з однієї мови до другої, а лексичні запозичення – лексеми іншомовного походження, які пройшли етап інтерференції та увійшли до мови-реципієнта» [228; 12].

Однією з головних ознак іншомовних запозичень є мовний контакт як джерело їх виникнення. У теорії взаємодії мов та у світлі проблеми мовних контактів ключовим поняттям є інтерференція. У. Вайнрайх дає визначення інтерференції як «випадку відхилення від різномовних норм, котре виникає завдяки мовному контакту» [41; 22]. Як правило, виділяють три види інтерференції: фонетичну (ототожнення фонеми вторинної системи з фонемою первинною та її відтворення за фонетичними правилами первинної мови: під первинною та вторинною мовою Вайнрайх розумів відповідно мову-джерело та мову-реципієнт), граматичну (вплив морфологічної системи однієї мови на морфологічну систему іншої), лексичну (вплив словника однієї мови на словник іншої). Остання становить особливий інтерес для даного дослідження. Так, наприклад, Е. Хауген всі випадки лексичної інтерференції позначив терміном «borrowing» - «запозичення» [279; 284].

Дослідники, які займаються питаннями інтерференції, вважають, що запозичення можна розглядати і як випадок порушення мовних норм на лексичному рівні в процесі мовного контакту, і як його (порушення) результат.

Термін «мовний контакт» тлумачиться мовознавцями по-різному, зокрема як «поняття, що охоплює різноманітні мовні зв'язки, що проявляються на всіх

лінгвістичних рівнях і встановлюються за певних історико-географічних, суспільно-політичних, культурних, психологічних та інших чинників між мовами незалежно від їх генеалогічної спорідненості чи типологічної близькості» [189; 177]. У даній роботі поняття мовного контакту визначається як одна з рушійних сил, яка спричиняє зміни в мовних підсистемах та формує певні тенденції їхнього розвитку. Мовознавці пропонують певні класифікації видів мовних контактів. Так Ю. О. Жлуктенко називає мовними контактами ті міжмовні зв'язки, на основі яких починається і розвивається взаємодія мов, і відповідно розрізняє прямі мовні контакти (в умовах безпосереднього спілкування) і посередні чи опосередковані (установлюються при посередництві третьої мови) [83; 72]. Обґрунтованим є поділ мовних контактів на казуальні і перманентні [189; 178].

Дослідники розрізняють поняття «мовного контакту» і «взаємодії мов». На думку того ж Ю.О. Жлуктенка, ці поняття різняться тим, що співвідносяться як причина і наслідок [83; 12]. Таким чином, взаємодія мов є особливим процесом, який виникає внаслідок співіснування у свідомості окремих мовців двох мовних систем, що можуть взаємно перехрещуватися і переплітатися. Одним із результатів мовної взаємодії є запозичення на всіх рівнях мовної структури [189; 179].

У мовознавстві існують різні класифікації типів взаємодії мов. Прийнятною вважаємо класифікацію С.В. Семчинського, яка спирається на критерій напрямку дії (впливу) та на рівень мовної структури, в якому відбувається взаємодія:

- 1) однобічний вплив на одному лінгвістичному рівні однієї мови;
 - 2) обопільний вплив на одному лінгвістичному рівні мов, що взаємодіють;
 - 3) однобічний вплив на різних лінгвістичних рівнях однієї мови;
 - 4) обопільний вплив на різних лінгвістичних рівнях мов, що взаємодіють
- [226].

Ще однією класифікацією типів взаємодії мов є запропонована В.М. Русанівським, в основу якої покладено критерії належності систем, що

взаємодіють, до діалектів чи мов [216].

Отже, мовні контакти спричиняють різні типи взаємодії мов, найголовнішими з яких є запозичення, калькування, інтерференція та мовна асиміляція. Наслідком будь-якого процесу взаємодії мов є певна зміна на одному чи на кількох рівнях структури мов контактування. Збагачення лексики внаслідок взаємодії мов є давно відомим фактом. Найбільш відкритими для проникнення іншомовної лексики вважають лексичні групи, які стосуються політичних, торговельно-економічних, військових, науково-культурних контактів. Лексичні запозичення сприяють утворенню інтернаціонального фонду в лексичі.

Вчені, які розглядають іншомовні слова як процес міграції мовних елементів із погляду мови-реципієнта, пропонують інше розуміння терміна «запозичення»: це не тільки проста передача готових елементів однією мовою у володіння іншої мови, це разом із тим і процес їх органічного засвоєння системою цієї мови, пристосування до її власних потреб, перетворення – формального і семантичного – в умовах іншої системи: «Можна сказати, що це процес переважно творчий, активний, який передбачає високий ступінь самобутності мови, що приймає, високий ступінь її розвитку» [227; 107].

М. Маковський стверджує, що запозичення – це звук, морфема, слово або його окреслене значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення, який відображається в публіцистичному стилі зокрема [171; 105].

М. Б. Хайруллін уважає, що запозичення також характеризуються можливістю пристосовуватися до системи мови-реципієнта: «Запозичення проникають у різноструктурні мови на основі суспільно-історичних та мовних закономірностей, контактів між народами і закріплюються на фонетичному, лексико-семантичному та морфологічному рівнях» [276; 31].

Л. М. Архипенко справедливо зауважує, що запозичення – це і процес засвоєння елемента чужої мови, і сам цей елемент. Під «елементами» чужої мови авторка має на увазі одиниці різних рівнів мовної системи: фонетики,

морфології, лексики, синтаксису. Внаслідок цього слід обмежувати термін «запозичення» на кожному рівні: фонетичне запозичення, лексичне запозичення, морфологічне запозичення, синтаксичне запозичення [16; 10].

А М. Майоров, навпаки, заперечує запозичення як процес. Він вважає, що «запозичення – це не процес, а, власне, тільки початкове використання іншомовного матеріалу в новому для нього мовному оточенні» [170; 235]. Запозичується не слово, стверджує він, «а шматок лексичного матеріалу без форми», оскільки «іншомовний прототип дає лише матеріал для запозичення» [170; 236], а мова-одержувач відбирає і перетворює цей запозичений матеріал у запозичене слово.

Учені вважають, що проникнення запозичень у лексичну систему мови пов'язане з процесами, які спричинені зовнішніми (екстралінгвістичними) та внутрішніми (внутрішньолінгвістичними) чинниками [253; 53]. До перших належить таке.

1. Культурний вплив однієї нації на іншу. При цьому відбувається запозичення не тільки лексичних одиниць, але й певних фрагментів ціннісної картини світу, культурних концептів. Запозичення культурних концептів відбувається безпосередньо в процесі культурних контактів, які здійснюються через вивчення іноземної мови, засвоєння духовних цінностей. При ознайомленні з цінностями іншої культури може відбуватись запозичення концептуальних смислів, які є вагомими для культури-джерела [185; 121]. Запозичення культурного концепту обумовлене унікальністю як його понятійного, так і образного ціннісного компонента.

2. Авторитетність мови-джерела, внаслідок чого спостерігається підвищення інтересу до її вивчення, захоплення певних соціальних прошарків населення культурою країни цієї мови, а також запозичення культурних концептів, які вказані вище.

3. Наявність усних або письмових контактів країн з різними мовами. Найбільш характерним наслідком мовних контактів є двомовність, яка встановлює характер процесу запозичення і ступінь поширеності запозичених

одиниць у мові, яка приймає.

4. Інтернаціоналізація світових проблем призводить до появи термінів.

До внутрішньолінгвістичних чинників запозичення належать:

1) відсутність у мові, яка приймає, еквівалентів, які найбільш точно пояснюють нове явище;

2) прагнення використати одне запозичене слово замість цілого звороту. Це продиктовано економією мовних зусиль;

3) потреба в деталізації значення, уточнення існуючих у приймаючій мові понять.

Сучасні дослідники мови преси вважають, що процес запозичення пов'язаний з перебудовою запозичених слів на всіх мовних рівнях, тобто цей процес має подальші наслідки для всієї системи мови, яка запозичує, бо явище мовних контактів і мовної інтерференції не проходить безслідно для історії мови-реципієнта: процес інтерференції полягає не просто в поповненні мовного інвентарю, яке спостерігається в результаті різноманітних видів запозичень, інтерференція призводить до перебудови в системі мови внаслідок мовних контактів. Поняття «інтерференція» передбачає реструктуризацію моделей у результаті входження іншомовних елементів у ті сфери мови, які характеризувались до цього іншою структурною організацією.

Зважаючи на всі вищеописані підходи, а також з огляду на специфіку даного дослідження, вважаємо, що запозичення є процесом, що включає до себе як лінгвістичні явища (міграцію мовних елементів, процес їх освоєння в мові-реципієнті, вплив даних елементів на систему мови, що запозичує), так і культурологічний аспект: взаємодія мовних картин світу, взаємозбагачення національних культур.

Отже, як показує огляд праць, вчені розв'язують питання про те, чим є процес запозичення; які його умови і причини; що таке асиміляція іншомовних слів у мові, котра їх приймає. Так робота Л. Архипенко присвячена асиміляції іншомовних слів у мові на матеріалі преси. Вона запропонувала й обґрунтувала підхід до визначення ступеня можливої адаптації іншомовного лексичного

запозичення на різних етапах його освоєння мовою-рецептором, визначила, розмежувала й схарактеризувала причини запозичень окремих тематичних груп лексики. Г. Рицарєва [217] на основі мовних контактів аналізує сфери вживання запозичення, серед яких вагоме місце займають ЗМІ. Але не було визначено новітніх лінгвальних та екстралінгвальних чинників запозичень; не виявлено характерних для німецької преси моделей адаптації іншомовної лексики; не визначено лінгвокогнітивний, комунікативний аспекти публіцистичних запозичень. Дану розвідку присвячено вивченню цих питань.

1.2. Типи класифікацій запозичень

Однією з дискусійних та актуальних проблем, пов'язаних із процесом запозичення, є проблема класифікації лексики іншомовного походження. Диференціація запозичених елементів може здійснюватися на основі різних критеріїв.

Лексика будь-якої мови ніколи не може в існуючому складі вичерпно відбити всю безмежність людського досвіду і навколишнього світу. З огляду на це більшість лексико-семантичних рядів і мікросистем кожної мови перебуває завжди у відкритому стані, тобто є налаштованою на появу дедалі нових інновацій. Оскільки ж потреба в цих інноваціях може виникати за будь-якого акту спілкування, вона повинна задовольнятися негайно, тому системні відношення в лексиці повинні бути дуже гнучкими і різноманітними. Відкритість лексико-семантичних підсистем є однією з найважливіших властивостей мови, бо вона забезпечує безперервність її функціонування. Завдяки їй, у будь-який момент, як тільки виникає відчуття неадекватності словника, надаються реальні можливості його поповнення і збагачення.

Мова преси відзначається дифузністю своїх кордонів, тематичною дисперсією та широтою сфери вживання. З метою систематизації мовного матеріалу в даній розвідці було виокремлено основні тематичні групи досліджуваних лексичних одиниць, які співвідносяться з відповідними

ділянками об'єктивно існуючої екстралінгвістичної дійсності мовців і на прикладі яких проводиться дослідження динамічних процесів у суспільно-політичній лексиці в їх кореляції з чинниками соціального характеру.

При розгляді питання про вживання іншомовних слів однією з найскладніших проблем завжди було розмежування понять, які позначають даний вид лексики.

При аналізі запозичень мовознавці по-різному вирішують питання їх класифікації. Це розходження полягає, насамперед, у виборі класифікаційного критерію. Одним із перших підходів до даної проблеми вважається класифікація іншомовної лексики за ступенем її освоєння в мові-реципієнті. Із таких позицій вирішувалося питання класифікації запозичень тривалий час багатьма лінгвістами [93] та ін.

Різні аспекти вивчення запозичень визначають і підходи до їхньої класифікації. Так В. Мартинов, наприклад, будує свою класифікацію запозичень залежно від характеру мовних контактів та позамовних факторів. Він протиставляє запозичення й проникнення. Перше можливо завдяки торгівельним та культурним зв'язкам між народами, друге є наслідком тільки тривалого, суміжного територіального співіснування мов з обов'язковою наявністю білінгвізму в прикордонному регіоні [173].

Чи не найдетальнішу класифікацію запозиченої лексики пропонує М. В. Орешкіна [188; 212], розглядаючи запозичення відповідно до таких критеріїв:

- за генетичною належністю до мови-джерела;
- за поширеністю в мовах світу: інтернаціоналізми, регіоналізми, локалізми;
- за ступенем освоєння мовою-реципієнтом: повністю освоєні, частково освоєні, незасвоєні;
- за структурою запозиченого слова: чужа (іншомовна) форма, змішана форма (напівкалька), власна (рідна) форма (калька);
- за графічним виглядом запозиченого слова: власна графічна форма (іншомовні слова), чужа графічна форма (іншомовні вкраплення);
- за наявністю в семантиці запозиченого слова національно-культурного

або культурно-історичного компоненту: екзотизми, варваризми;

- за лексико-граматичними розрядами: іменники, прикметники, дієслова, вигуки;

- за тематичними групами: апелятивна запозичена лексика подана традиційними групами, пов'язаними зі специфічними для мови поняттями (суспільно-історичними, культурно-побутовими та ін.). Неапелятивна запозичена лексика подана також традиційними для ономастики групами (антропоніми, топоніми та ін.);

- за стилістичним забарвленням запозиченої лексики: номінативні й естетичні;

- за сферою вживання: загальноповжиті й професійно обмежені (запозичені терміни);

- за часом запозичення: ранні (історичні, етимологічні), пізні (сучасні, нові).

Даний список класифікаційних критеріїв можна було б продовжувати, деталізувати, оскільки відмінності між групами запозичень визначаються не завжди чітко. У цілому ж привертає увагу відсутність логічної єдності в підході до питання класифікації запозичень, що уявляється цілком закономірним – широта й багатоаспектність проблеми запозичень виключає однозначний підхід до рішення питання їхньої класифікації.

Цій проблемі приділяли велику увагу сучасні лексикологи. Дуже часто основою поділу іншомовних лексем на групи виступають такі чинники, як період запозичення, мова-джерело запозичення та галузь / сфера вживання запозичення. Хронологічний аспект (час фіксації запозичення в мові-рецепторі та періоди запозичення) є одним із провідних у мовознавстві. Він, як правило, доволі тісно пов'язаний із таким аспектом класифікації, як мова-джерело запозичення. Цей зв'язок проявляється в тому, що запозичення з певних мов відбувається в певні періоди розвитку мови-реципієнта. Що ж до класифікації запозичень за сферою їхнього вживання в діяльності людини, то тут можна виділити дві основні групи лексики, які збагачуються саме таким чином:

- загальнорозмовна;

- професійна лексика (термінологія).

Усередині останньої поділ може здійснюватись відповідно до існуючих у термінознавстві класифікацій спеціальної лексики (наприклад суспільно-політична, науково-технічна, спортивна та ін. термінологія).

Найбільше значення в сучасній теорії запозичення має класифікація запозичень, яка базується на характері запозичуваного матеріалу. Традиційно прийнято виділяти два основних різновиди запозичень:

- пряме запозичення;
- калькування.

При прямому запозиченні як матеріальну форму (звукову або графічну), так і значення слова-прототипу беруть із чужої мови, а при калькуванні – тільки значення або семантичну структуру іншомовної лексичної одиниці. У цьому поділі на пряме запозичення та калькування беруться до уваги розмежування між рівнями структури мови, на яких відбуваються запозичення [168; 114].

Серед прямих або матеріальних запозичень (у Д.С. Лотте – оригінальні запозичення) виділяють певні підвиди:

- 1) лексичні запозичення, при яких запозичується матеріальна форма слова і його зміст;
- 2) запозичення матеріальної форми слова, тобто запозичення тільки іншомовної форми слова в усному (фонетичне запозичення) або письмовому (графічне запозичення) вигляді і наповнення цієї форми новим змістом;
- 3) морфемне запозичення, яке є запозиченням кореневих та дериваційних морфем для утворення нових слів.

При калькуванні (у Д.С. Лотте – перекладні запозичення) запозичується не матеріальна форма лексичної одиниці, а тільки її значення або структура. У цьому випадку виділяють такі підвиди:

- 1) словотворче калькування, при якому запозичується тільки структура іншомовної лексичної одиниці, на основі якої утворюється слово з відповідних елементів мови-реципієнта;
- 2) семантичне (сислове) калькування, при якому в національного слова

з'являється значення, яке є у відповідного іноземного слова;

3) фразеологічне калькування, при якому здійснюється переклад «по словах» іноземних стійких словосполучень.

Окрім вищезазначених двох основних видів запозичень і їхніх підвидів виділяють ще третій, який називають мішаним запозиченням. Сюди належать випадки, коли одна частина слова може бути запозиченням, а інша – перекладеною або такою, яка вже існує в мові-реципієнті. Серед мішаних запозичень виділяють:

1) напівкальки, коли одна частина слова запозичується матеріально, а інша – калькується;

2) напівзапозичення, коли одна частина слова запозичується, а друга існує в мові [168; 116].

Детальніше питання лексичного калькування аналізує Ю.О. Жлуктенко. Він зазначає, що калькування є характерним типом інтерференції для подальших етапів взаємодії мов, коли велика кількість членів колективу вже настільки добре засвоїла другу мову, що автоматично переносить її моделі на систему першої мови. На його думку, калькувати ся можуть лексичні одиниці різного складу:

а) слова;

б) словосполучення;

в) фразеологічні одиниці [83; 121].

За способом відтворення структури моделі серед лексичних кальок Жлуктенко Ю.О. виділяє такі підтипи:

1) власне кальки, які точно відтворюють іншомовну модель, елемент за елементом. Серед таких кальок можна ще виділити:

а) синтаксичні кальки, для яких характерне тільки незвичайне сполучення слів;

б) кальки-розширення, в яких значення одного або кількох компонентів зазнає розширення.

2) кальки-тлумачення, у будові яких ураховується лише загальна вказівка

на значення, що передається словом-моделлю;

3) кальки-утворення, тобто зовсім нові моделі, викликані необхідністю передати якесь значення, яке має окремий термін у контактуючій формі.

Лінгвіст виділяє також напівкальки (змішані або гібридні запозичення). Ці утворення виникають як результат змішування двох типів інтерференції – перенесення і калькування, в останньому випадку копіюється загальна структура слова і переноситься його загальне значення. Серед напівкальок особливо поширеним є тип змішаних похідних слів, у яких запозичується корінь слова, а суфікс калькується [83; 119].

Класифікуючи запозичену лексику, Л.П. Крисін виділяє такі основні типи іншомовних слів:

- 1) запозичені слова;
- 2) екзотична лексика;
- 3) іншомовні вкраплення.

Між цими типами, головним чином між запозиченими словами, з одного боку, та екзотизмами й іншомовними вкрапленнями – з іншого, існують, на його думку, структурні та функціональні відмінності [138; 173].

Запозичена лексика є структурно неоднорідною і серед неї можна виділити три види слів:

а) слова, які структурно співпадають з іншомовними прототипами, тобто слова, які графічно змінені і передані відповідними фонетичними засобами мови-рецептора без жодних структурних змін;

б) слова, які морфологічно оформлені засобами мови-реципієнта;

в) слова із частковою морфологічною субституцією (здебільшого субститується афіксальна частина або другий елемент складного слова) [138; 174].

Слова, які належать до екзотизмів, та іншомовні вкраплення є повністю іншомовними й у системі мови-реципієнта вони морфологічно нечленовані. У екзотизмах змінена тільки графіка; іншомовні вкраплення часто не змінюють навіть свого вигляду. Основні відмінності між запозиченою лексикою,

екзотизмами та іншомовними вкрапленнями полягають у їх співвідношенні із системою мови-реципієнта.

Уживання екзотизмів та іншомовних вкраплень обумовлене або тематикою, необхідністю описати звичаї, побут, обряди і т. ін. того чи іншого народу / країни (вживання екзотизмів), або рівнем ознайомлення мовця з іноземною мовою чи деякими стилістичними або жанровими особливостями мови (вживання іншомовних вкраплень).

Серед іншомовних вкраплень основне місце посідають слова і словосполучення, які мають інтернаціональний характер і можуть уживатися в текстах будь-якої мови. Такі лексичні одиниці практично являють собою словесно-фразеологічний фонд. Деякі з них вживаються в науковому, публіцистичному мовленні, інші є характерними для невимушеного, жартівливого слововживання [134; 116].

Екзотизми та іншомовні вкраплення на відміну від запозичених слів не втрачають практично нічого з тих рис, які притаманні їм як одиницям їхньої рідної мови. На відміну від запозичень вони не належать до системи мови-реципієнта, не функціонують в ній як лексично та граматично пов'язані одиниці.

Л. П. Крисін говорить також про існування слів, які займають проміжне становище між цими трьома групами слів і це є свідченням відсутності чіткої межі між запозиченими словами, екзотизмами та іншомовними вкрапленнями. Наприклад, у процесі частого вживання в мовленні іншомовне вкраплення може стати повноцінним запозиченням, семантично самостійним та оформленим відповідно до фонетично-морфологічних моделей мови-реципієнта. Також, коли запозичується предмет, для позначення якого вживається екзотизм, останній може стати запозиченим словом [133; 50]. Отже, межа між запозиченими словами, екзотизмами та іншомовними вкрапленнями може ставати менш чіткою внаслідок різноманітних семантичних та функціонально-мовленнєвих причин.

О. О. Реформацький серед запозичень розрізняє:

- слова засвоєні та освоєні;
- слова засвоєні, але не освоєні.

При цьому він наголошує, що слова, освоєні в мові-реципієнті, стають «непомітними» в мові, входять до відповідних груп своїх слів і їхню іншомовність можна визначити тільки шляхом науково-етимологічного аналізу. До цієї групи належать також слова-кальки, які виникають здебільшого книжковим шляхом (як результат перекладу). Часто відбувається паралельно запозичення та калькування, і калька при цьому набуває ширшого значення, а запозичене слово – спеціальне значення [207; 135].

До слів, які засвоєні мовою-реципієнтом, але не освоєні в ній, належать варваризми – іншомовні слова, які використовуються для колоритного опису чужих реалій та звичаїв [207; 137].

А. Д. Олійник розрізняє в складі запозичень:

- матеріальні запозичення,
- перекладні кальки
- напівкальки.

У випадку матеріального запозичення мова-реципієнт сприймає не тільки зміст слова, а й його матеріальний компонент. Матеріальні запозичення поділяються на:

- 1) «чисті» запозичення;
- 2) інтернаціональні лексеми.

Перекладні кальки вчений поділяє на:

- 1) структурні кальки – слова, утворені шляхом поморфемного перекладу;
- 2) семантичні кальки – слова, які набувають певного значення під впливом мови-донора.

Напівкальки – це слова-гібриди, де перший компонент запозичується матеріально, а другий – калькується [187; 6].

У класифікації іншомовних слів, запропонованій А. Д. Олійником, особливе місце як окремий вид запозичень посідають інтернаціональні лексеми. Однак слід зазначити, що в різних дослідженнях співвідношення інтернаціоналізмів і запозичень трактується по-різному. Здебільшого інтернаціональні лексеми вважають складовою частиною запозичень. Проте деякі науковці заперечують

таке ототожнення. На думку В. В. Акуленка, між запозиченнями й інтернаціоналізмами існує принципова різниця: інтернаціоналізми є об'єктивно існуючою міжмовною категорією синхронії зі своїми специфічними характеристиками, а запозичення – це діахронічна категорія, яка є умовною для певного синхронного зрізу існування мови. Така методологічна різниця має принциповий характер [3; 162].

Щодо того, чи слід віднести інтернаціоналізми до запозичень чи до окремо існуючої групи слів, то можна погодитися з думкою А. Д. Олійника, який вважає, що інтернаціоналізм – це дуже широке поняття, яке не завжди збігається з поняттям «інтернаціональної лексеми» (з огляду на існування так званих «семантичних інтернаціоналізмів» зовнішня форма перших у кількох неспоріднених мовах не завжди буває подібною). Інтернаціоналізми є особливою категорією термінів, яка онтологічно пов'язана із запозиченнями, які, однак, слід розглядати не в діахронічному, а в синхронічному аспекті [187; 7].

Здебільшого в даній класифікації виділяють два основних різновиди запозичень – пряме / матеріальне запозичення та калькування, серед яких, у свою чергу, існують певні підвиди (лексичні запозичення, запозичення матеріальної форми слова, перекладні кальки, напівкальки, кальки-тлумачення, кальки-утворення та ін.). Також лексику іншомовного походження поділяють на мішані запозичення, екзотизми, іншомовні вкраплення або варваризми; як особливу групу запозичених слів виділяють інтернаціональні лексеми.

Л. Ю. Гранаткіна [64] поділяє запозичену лексику на інтернаціоналізми, загальноживані та маложивані слова. Ф. П. Філін відзначав, що вивчення словникового складу за тематичними групами законне не тільки з причини методологічних зручностей при викладенні різноманітного лексичного матеріалу. Дослідження стану та розвитку слів, уважав він, що позначають різні групи предметів і явищ природи та суспільства, важливе саме по собі й не потребує особливих доказів [270; 232].

Таким чином, з урахуванням поданих вище класифікацій та класифікацією,

яку подає Х. Бусман [311; 215] можна виділити таку, яка б характеризувала запозичення сучасної епохи в обох досліджуваних мовах:

- 1) інтернаціоналізми;
- 2) запозичення-терміни;
- 3) кальки;
- 4) новоутворення.

Лексику, запозичену в ХХІ ст., можна поділити, як і раніше, в загальному на дві групи:

- 1) слова, що були запозичені зі збереженням їх фонетичної та морфологічної структури;
- 2) семантичні запозичення.

Склад кожної з цих груп лексики є також неоднорідним.

Лексеми першої групи залежно від ступеня їх фонетичної та функціональної асиміляції в німецькій мові поділяються на дві категорії, для позначення яких у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці існує низка термінів, наприклад, слова запозичені та іноземні, повністю освоєні запозичення та іноземні слова [159; 158], освоєні (Lehnwörter – запозичені слова) та неосвоєні (Fremdwörter – іншомовні слова) [380; 302]. У системі української мови відбувається те ж.

Так Теа Шіппан зауважує такі критерії розмежування запозичених та іншомовних слів:

- морфемна структура (Morphematische Struktur);
- включення у словотвірну парадигму (Eingliederung in Wortbildungsparadigmen);
- звучання, вимова, акцентуація (Lautung, Akzentuierung);
- графічне відображення слова (Graphematik);
- вживаність (Geläufigkeit) [276; 204].

Повністю освоєні запозичення (Lehnwörter), зазнавши значної асиміляції, інкорпоровалися лексико-семантичною системами німецької та української мов і відрізняються сьогодні від власних слів лише своїм походженням, але не

функціонуванням, тому не сприймаються носіями мови як іншомовні. Значна частина такої лексики була запозичена в часи, коли комунікація між представниками контактуючих народів відбувалась усним шляхом, що сприяло суттєвій фонетичній та морфологічній трансформації цих запозичень.

На сьогоднішньому етапі розвитку мови, за умов писемної комунікації та досить швидкої кодифікації запозиченої лексики в словниках, фонетична та морфологічна асиміляція запозичень відбувається повільніше, тому основна маса сучасних іншомовних надходжень до словникового складу обох досліджуваних мов має статус *Fremdwörter* (іншомовні слова). Сучасні запозичення часто включають в себе ознаки обох категорій, тому групи *Lehnwörter* (освоєні або запозичені слова) та *Fremdwörter* (неосвоєні або іншомовні слова) не мають чітких меж і між ними існує багато проміжних етапів [392; 276]. Таким чином, це явище також характеризує лексико-семантичну систему мови як таку, що має надзвичайно відкритий та динамічний характер.

До категорії *Fremdwörter* (іншомовні слова або неосвоєні) належать інтернаціоналізми – слова, що мають однакову зовнішню форму, яка, проте, варіюється в рамках фонетичних, графічних та морфологічних норм окремих мов, та часткове чи повне інваріантне значення. Маючи спільну мову-джерело, інтернаціоналізми функціонують у кількох як споріднених, так і неспоріднених мовах, виражають поняття зі сфери науки, техніки, а також політики, культури тощо, складаючи значну частину суспільно-політичної лексики. Хотілося б зазначити, що в мові німецької преси ХХІ ст. переважають саме ті запозичення, які належать до категорії *Fremdwörter* (іншомовні слова або неосвоєні). У мові сучасних українських мас-медіа в постійному вжитку перебувають інновації іншомовного походження. Їх тематика дуже широка: суспільна, економічна, юридична тощо.

Таким чином, лексика іншомовного походження в складі сучасної німецької та української мов характеризується великою неоднорідністю як за своїм походженням, так і за ступенем її інтеграції системою мови-реципієнта.

1.3. Джерела надходження запозиченої лексики

Динаміка мовних процесів на зламі ХХ–ХХІ століть така, що поняття «сучасний» істотно змінило свою суть. Зміни під впливом зовнішніх, соціальних чинників, пов'язаних із глобалізацією, розвитком нових інформаційних систем (перш за все Інтернету та мобільного зв'язку), формуванням нових ЗМІ та нових засобів впливу на суспільну свідомість не могли не відобразитись на умовах функціонування мови. Завдяки цьому почали з'являтися іншомовні слова.

Лінгвістична наука наповнилась новою проблематикою, яка багато в чому змінила предмет та об'єкт дослідження в бік комунікативно-прагматичного напрямку.

«Провідниками» запозичень у різні епохи і періоди могли бути різні соціальні групи: торговці, політики, дипломати, вчені, письменники, журналісти та ін. У ХХ ст. ініціатором, а нерідко і тлумачем запозичень стають ЗМІ – газети, журнали, радіо, телебачення, а у ХХІ ст. до них активно приєднується таке могутнє інформаційне джерело запозичень, як Інтернет та мобільний зв'язок [74; 4].

У цей період у мові преси з'являються запозичення завдяки комп'ютерній техніці та спілкуванню в комп'ютерних сітках (електронна пошта та електронні розмови). Як правило, усі слова цієї сфери можна зустріти в газетних текстах не зміненими, тобто вони входять до системи німецької мови зі збереженням графіки, наголосу та семантики, у систему української мови зі збереженням наголосу та семантики.

З точки зору мовознавців, комп'ютерне спілкування дуже поширене в усьому світі. Зокрема, В. Трошкіна [263] зауважує, що Інтернет, комп'ютерні ігри, програми, технології користуються в першу чергу засобами англійської мови. Носіями та розповсюджувачами лексики електронного спілкування є люди, які професійно займаються цією діяльністю, тобто комп'ютерники.

Невипадковою є поява великої кількості словників, які описують вокабуляр комп'ютерного спілкування, більша частина якого подана в Інтернеті. Запозичення, які належать до сфери комп'ютерних технологій, широко представлені в лексиці ЗМІ. Потрібно зауважити, що в цій сфері функціонування таких лексичних одиниць проявляється більшою мірою. Поширенню запозиченої лексики англійського походження сприяє поява на ринках великої кількості програмних продуктів та ігор, які описуються засобами англійської мови. Оскільки подібною програмною продукцією користується дедалі більша кількість людей, які не займаються програмуванням професійно, англійські запозичення перестають бути власністю лише комп'ютерної термінології, поступово проникаючи в загальноживаний шар лексики. Така велика кількість запозичень є наслідком того, що основна маса інновацій у сфері комп'ютерних технологій походить з англійських країн, переважно з Америки. Таким чином, англійська мова маркує основну термінологію у цій галузі.

Авторка дослідження також зауважує, що останні розвідки у сфері хайтек (*hightech* – «високі технології»), а також розширення ринку відповідної продукції призвели до появи великої кількості друкованих матеріалів, які допомагають орієнтуватися у світі електроніки та техніки. Оскільки в наш час найбільш ефективному поширенню наукових ідей сприяє публікація досліджень англійською мовою, то і більшість термінів, які описують нові відкриття взагалі та досягнення в сфері високих технологій є англіцизмами.

Комунікативна діяльність людей під час їх суспільної практики, базується на використанні природної мови, яка змушена постійно пристосовуватись до мінливих вимог, які ставлять їй її носії, володіючи при цьому стабільним знаковим запасом. Інакше кажучи, щоб задовольнити нові потреби, які постійно виникають у суспільстві у зв'язку із загальним прогресом науки, культури та техніки, мова повинна не тільки відтворюватися, але й пристосовуватись до нових потреб, видозмінюватися [52; 55]. Організація лексики кожної мови характеризується можливостями різних перетворень її лексико-семантичних

одиниць із метою номінації всього того, що здається необхідним мовцям у теперішній час. Усі зміни в мові, як доречно зазначає Б.А. Серебренникова, повинні бути не тільки соціально вмотивованими та соціально апробованими, але й соціально обмеженими [231; 199]. Тобто інтереси суспільства полягають у даному випадку в тому, щоб ніякі перетворення в мові не порушували можливостей взаєморозуміння між членами мовного колективу з урахуванням різних поколінь та соціальних груп.

Т. Б. Крючкова цілком справедливо вказує на те, що при соціолінгвістичному аналізі чисто синхронний розгляд фактів мови рідко виявляється продуктивним. Для соціолінгвістики найбільший інтерес становить дослідження лексики як системи, яка перебуває в русі, оскільки цей процес є відображенням динаміки суспільного розвитку: тільки спостерігаючи його, можна прослідкувати зв'язок між еволюцією поглядів носіїв мови із семантичним переосмисленням слів, виникненням інновацій, зміною системних зв'язків усередині окремих лексико-семантичних підсистем [140; 31].

Отже, лексичний фонд є динамічним і змінюється історично відповідно до нових завдань комунікації, практичного використання мови; з іншого боку, він залишається порівняно стабільною системою, чим досягається послідовність та передача людського досвіду. Інакше кажучи, основною причиною появи нових слів є зростаючі потреби суспільства, які виникають із кожною новою епохою, із кожною новою культурно-історичною подією в житті народу.

Цей процес знаходить своє відображення в суспільно-політичній сфері, лексика якої є частиною словникового складу. Вона здебільшого залежить від дії зовнішніх стосовно мовної системи чинників, тому соціальні події справляють значний вплив на її формування, функціонування та основні властивості. Необхідно підкреслити специфіку складу цього шару лексики. Як зазначає Є. В. Розен, лексика суспільно-політичного змісту своєрідна: «З одного боку, її тематичний діапазон дуже широкий і межі його дифузні, це терміни політики, економіки, торгівлі, юриспруденції, військової справи – прямі найменування та перифрази, повні назви та аббревіатури, запозичені слова

тощо; з іншого – за багатьма, здавалось би, більш чи менш повсякденними найменуваннями, метафорами та навіть власними назвами може стояти певний комплекс політичних уявлень та понять. Вони й складають те додаткове значення, якого слово – іноді тільки на деякий час – набуває в політичному контексті» [208; 99].

Учені вважають, що наука, результати якої знаходять своє відображення в ЗМІ, є ще одним джерелом надходження запозичень у мову преси зі збереженням їх форми. Жанрово-стилістичні особливості наукових робіт визначаються їх змістом та метою наукового повідомлення – по можливості точно і повно пояснити факти оточуючої нас дійсності, показати зв'язок між явищами, встановити закономірності історичного розвитку і т. ін. Публіцистичні тексти такої тематики характеризуються такими рисами: логічна послідовність викладу, упорядкована система зв'язків між частинами висловлювань, прагнення авторами точності, стислості, однозначності вираження при збереженні насиченості змісту, насиченість термінами та запозиченнями. Науково-технічна сфера завжди була найконтактнішою з усіх сфер світового суспільного життя, саме тут найбільш активно відбуваються міжнародні зв'язки. При цьому багатомовність, яка перешкоджає вирішенню світових наукових проблем, зумовлює виникнення мовного бар'єру, подоланню якого сприяє запозичена лексика. Як образно висловився англійський лінгвіст М. Пея [360], мова науки дійсно міжнародна, тому що всі мови відкрили для неї свої скарби, якими є їх лексика. До запозичень цієї сфери належать терміни, термінологічні сполучення. Терміни викликають особливу зацікавленість у зв'язку з високим ступенем адаптації. Про це свідчить утворення спільного шару термінології в певній кількості європейських мов, коли новітні технології та досягнення економічної думки окремих держав переносяться в інші національні ареали. У результаті в країнах з'являються та розвиваються загальні сфери, які знаходять адекватне мовне вираження в термінології [126; 289]. Зважаючи на визначення І. В. Арнольд, розуміємо термін як слово або стійке сполучення слів, яке служить для уточнення найменування поняття, специфічного для якої-

небудь галузі знання, культури, техніки [12; 49]. Одними з основних шляхів виникнення термінів, як уважають дослідники, є запозичення з інших мов або запозичення з іншої термінологічної системи всередині національної мови завдяки існуючій подібності термінологічних сфер.

При аналізі вже існуючих термінів в інших мовах відбираються та запозичуються ті з них, котрі дозволяють заповнити лакуни в національній термінології;

- 1) використання греко-латинських коренів;
- 2) калькування, яке дозволяє отримати мотивовані терміни [66; 135].

Крім того, терміни національного походження програють у порівнянні з термінами, запозиченими з різних мов, у стислості означення та можливості утворення похідних форм. Як справедливо зазначає Є.В. Бикова, ізольованість запозичень у лексиці чужої мови ускладнює вихід за кордони термінологічного поля, сприяючи тим самим збереженню його точності [40; 69]. Це пояснює насиченість іншомовними термінами науково-технічного стилю. Необхідно відмітити, що на рівні семантичної адаптації запозичених термінів виляють три стадії:

- 1) доступність для освічених носіїв мови-реципієнта;
- 2) значне поширення та перехід у загальноповсякденний шар лексики;
- 3) функціонування виключно в середовищі спеціалістів [4; 434].

По мірі розвитку та поширення наукових технологій терміни втрачають специфічні властивості та починають функціонувати в загальноповсякденному прошарку лексики, а наявність їх у ЗМІ слугує достатнім критерієм поширеності. При цьому ті з них, які виражають наукові поняття про загальні явища та закономірності світу, зазнають змін на семантичному рівні. Технічні терміни, які дають точні найменування предметів, процесів або явищ, як правило, вживаються без змін.

Об'єднання Німеччини в 1990 р., радикальні політичні та економічні перетворення в колишній НДР, як зауважує І. І. Степанченко, стали ще одним джерелом збагачення словникового складу німецької мови. Ці події, стверджує

він, також сприяли інтернаціоналізації суспільного життя Німеччини за західноєвропейським зразком. Східнонімецьким мовцям довелося за короткий час засвоювати значну кількість англіцизмів, які були запозичені із західнонімецького слововжитку й фактично мали на сході статус неологізмів. Появою такої лексики була відмічена перш за все мова преси та публіцистики, де англіцизмів використовувались як замітники – синоніми для аналогічних німецьких лексем, але також і як первинні назви для наукових і технічних нововведень, різного роду методів, продуктів виробництва тощо. Висока динаміка, якою характеризувався розвиток подій у цей період, сприяла швидкому проникненню таких лексичних інновацій майже в усі без винятку сфери комунікації в нових німецьких землях. Стрімке збільшення кількості англіцизмів у східнонімецькому слововживанні, викликане суспільно-політичними перетвореннями та явище масового використання англіцизмів у межах всього німецькомовного ареалу дає, таким чином, змогу розглядати цей процес як одну з актуальних тенденцій, перш за все, кількісного розвитку сучасної німецької мови за нових історичних умов [148; 87].

Докорінна зміна економічного устрою в Україні, формування відносин західного типу, зародження і поширення спільних підприємств, інтеграція України у світову фінансову, банківську системи, поява в Україні великої кількості партій, громадських рухів, які мають різні погляди на розвиток України, відхід від авторитарної одностайності стали джерелом збагачення словникового складу української мови. Ці події призвели до активізації іншомовних слів англійського походження, які перебували в українській мові на рівні одиниць пасивного словника, екзотизмів. Особливо виразно про це свідчить мова мас-медіа [53; 68].

Отже, розглядаючи вживання іншомовної лексики в ЗМІ, не можливо не відмітити, що в останнє десятиліття найчастіше запозичуються слова, які належать до сфери комп'ютерних та інформаційних технологій. Це пояснюється тим, що відбувається комп'ютеризація всіх сфер сучасного життя, а постійне використання запозичень у ЗМІ вказує на їх зрозумілість широкому колу

читачів.

На початку ХХІ ст. запозичена лексика стає основним джерелом поповнення та оновлення словникового складу німецької та української мов, що зумовлюється позамовними чинниками – науковим та технічним прогресом, виникненням нових наукових напрямків, взаємним перетином окремих галузей науки й техніки, організацією численних нових галузей виробництва, події в політичному житті країни тощо. Усе це сприяє утворенню запозичень для позначення нових концептів, процесів тощо.

1.4. Лінгвокогнітивний підхід у вивченні іншомовних одиниць

Характерною рисою сучасного мовознавства є яскраво виражений поліпарадигматизм, тобто одночасне існування й розвиток декількох провідних парадигм наукових досліджень. Так, на сьогодні, на думку М. М. Полюжина, у лінгвістиці оформилися й успішно функціонують п'ять підходів до мовних явищ: експансіонізм, антропоцентризм, інтерпретаціонізм, функціоналізм і когнітивізм [195; 150]. Не можна не погодитися з думкою тих лінгвістів, які вважають, що на передньому плані в сучасній теоретичній лінгвістиці знаходяться дві головні парадигми наукового знання – когнітивна й функціональна або комунікативна [144: 12; 197: 15]. У понятті «когнітивна наука» [142; 47] зібрані фундаментальні традиційні (математика, філософія, лінгвістика, психологія, логіка) і нові дисципліни (теорія інформації, математичне моделювання, моделювання штучного інтелекту, комп'ютерна наука, нейронауки), які надають нового звучання давно відомим положенням і питанням, пов'язаним з інтелектом, пізнанням і розумом людини, та які роблять можливим вирішення глобальних проблем її буття [96: 46; 142: 48]. Оскільки одним з аспектів вивчення іншомовних одиниць, які функціонують у текстах німецькомовних та українських ЗМІ у даному дослідженні є лінгвокогнітивний аспект, то вважаємо за доцільне коротко зупинитися на визначенні суті когнітивної лінгвістики, її цілей, завдань та передумов виникнення.

Включення лінгвістики в сферу когнітивних наук було викликано тим, що мова, яка, за словами Дж. Серля, є «евристичним засобом пояснення всього наявного» як і мова преси [232; 126], стала для цих наук і інструментом дослідження (метамова науки), і засобом проникнення в «чорний ящик» мовної свідомості. При цьому наголошується, що мова преси є формою відображення навколишньої дійсності, знаковою системною формою існування знань (епістемічна функція), а також засобом отримання нового знання про дійсність (пізнавальна чи когнітивна функція) [78: 6; 259: 292]. Оскільки мова спостерігається, піддається аналізу, вона дає непогану змогу аналізувати це знання [314; 110]. У цьому зв'язку цікавою є думка А. Н. Федотова про мову як субстанцію. Зауважуючи, що мислення не відбувається «до» чи «поза» мовою, а є її змістовною, смисловою частиною, вчений розглядає мову не як форму, а як субстанцію, субстрат, на який воно (мислення) спирається [267; 250]. Усе вищесказане можна віднести і до мови преси, оскільки вона є різновидом мови.

Хоча питання мови як засобу пізнання навколишнього світу цікавило ще античних філософів, остаточне оформлення когнітивної лінгвістики як нового напрямку науки про мову припадає на початок 80-х років ХХ ст. [26: 21; 196: 97].

Вичерпну характеристику суті когнітивного підходу до вивчення лінгвістичних проблем в одній зі своїх робіт дає Д. Гірертс [331; 654]. Відзначаючи, що мовні явища не можуть розглядатися як ізольовані й самодостатні. Вчений зауважує, що їх можна зрозуміти лише на фоні певного контексту, який, з одного боку, психологічний, а з іншого – соціокультурний. Відповідно вирішення різноманітних питань лінгвістичної теорії і практики пов'язується з вивченням особливостей представлення знань у мові, тобто співвідношенням когнітивних і мовних структур. На переконання М. М. Болдирєва, когнітивна лінгвістика перш за все займається когніцією в її мовному вираженні [32; 9]. Саме відмінність між пізнанням і когніцією, віднесення до останньої як теоретичного наукового пізнання, так і простого, повсякденного (не завжди свідомого) осягнення розумом світу, врахування

його результатів, а також колективного та індивідуального знання, розмежування власне мислення та інших пізнавальних (у тому числі психічних) процесів і створюють специфіку когнітивної лінгвістики як самостійного наукового напрямку й визначають її відмінність від традиційної лінгвістики [32; 10]. Крім того, не менш важлива відмінність полягає в тому, що замість описової лінгвістики (дескриптивізму), завдання якої описувати, констатувати, спостерігати, когнітивна лінгвістика виконує пояснювальну функцію, тобто основну функцію науки.

Хотілося б відмітити перш за все те, що в когнітивній лінгвістиці розглядаються пізнавальні структури і процеси, притаманні людині як *homo loquens*, тобто основна увага досліджень зосереджена на системному описі й поясненні механізмів засвоєння мови людиною і принципах структурування цих механізмів, які відображаються в мові преси [71: 33; 85: 31; 194: 22; 242: 7; 363: 163]. Результати досліджень когнітивної лінгвістики, одним із головних завдань якої, на думку Т. Реж'єра, є пошук зв'язків мови з рештою людської когніції [364; 27], становлять цінний матеріал для всіх інших «когнітивних наук», оскільки допомагають розкрити механізми ментальних процесів людини в цілому.

Основні теоретичні положення когнітивної лінгвістики можна коротко підсумувати так:

1. Мова як і мова преси розглядається не як формальна система, а уподібнюється біологічному організму, що безперервно розвивається [194; 22].

2. У когнітивній лінгвістиці панують дві протилежні точки зору щодо місця мови серед інших когнітивних систем людини. Прихильники холістичного підходу вважають мову головною когнітивною складовою інфраструктури мозку людини – когнітивної системи, яка забезпечує діяльність свідомості й повинна описуватись як інтегральний аспект її усієї психічної діяльності [142: 47; 242: 14]. Протилежна точка зору, в основі якої є твердження про подільність духу людини на комплекс субсистем-модулів, представляє мову і її різновиди як самостійну «модулярну» систему, незалежну від інших

когнітивних систем [144: 35; 242: 13]. На думку М. Бірвіша, існують два модулі: семантичний та концептуальний, не залежний від мови. Ці модулі регулюють взаємодію мов і концептуальних картин світу [307; 82].

3. В основі системи мови лежить понятійний субстрат, який перш за все проявляється в більшій масштабності його понять у зіставленні з дрібністю мовних класифікацій, у їх більшій гнучкості та діалектичності, нефактологічності і неконкретності в порівнянні з мовними сутностями [119; 175].

4. Знання мови тісно пов'язане з когніцією. Так у мові преси подана як інформація, необхідна для оперування самою семіотичною системою (знання про мову), так й інформація про світ, який відображений у мисленні людини (знання в мові) [184: 14; 213: 216; 223: 113].

5. Граматика в когнітивній лінгвістиці не є автономним розділом мовознавства: морфологія і синтаксис становлять певний континуум (назва неперервних утворень) із лексикою. Лексикон же, за словами Ю. М. Караулова, є асоціативно-семантичною мережею, включеною в неї, та значною мірою лексикалізованою граматикою [107; 16].

6. Значення розглядається як вербалізоване знання, а не як певний статичний набір умов істинності, як діяльнісний акт мислення, психологічний феномен, а не як жорстка структура семантичних компонентів або диференційних семантичних ознак.

7. Когнітивний компонент уподібнюється до рухомої динамічної схеми, спрямованої на пошук інформаційної структури і здатної мінятися під впливом нових знань, які підрозділяються на мовні й позамовні. Він як цілісна система знань складається з вербально-оформленого фрагменту [комунікативної одиниці («лінгвістично трансформоване знання»)], а також невираженого вербального фрагменту (фонових знань), які безпосередньо взаємодіють із цією комунікативною одиницею в мовленнєвій діяльності.

8. Когнітивні процеси породження мовлення розглядаються не як процеси передавання закодованої інформації від мовця до слухача взагалі, а як процеси

реальної мовленнєвої діяльності людини – носія мови. При цьому вивчаються стратегії вибору мовцем тих чи інших адекватних засобів вербалізації [194; 22].

У зв'язку з тим, що мова, за твердженням Дж. Лакофа, на рівні з мовою преси є найбільш характерним типом когнітивної діяльності людини [350; 31], її вивчення в когнітивній лінгвістиці спрямовується на дослідження пізнання та пояснення феноменів мислення і свідомості [323: 209; 336: 159; 382: 112].

Отже, у сучасній лінгвістиці значного поширення набуває нове розуміння мови як когнітивного феномена, все більше визнання когнітивної основи мовних одиниць і категорій та наявності яскраво виражених кореляцій між когнітивними й мовними структурами.

Оскільки лінгвокогнітивний аспект дослідження іншомовних одиниць передбачає вивчення останніх як складову мовної картини світу, то доцільно було б зупинитися на визначенні поняття «мовна картина світу».

Мінливі соціально-економічні та політичні умови сучасного життя висувають нові вимоги до вивчення навколишньої дійсності. Вхідження людини в новий цикл цивілізаційного розвитку і пошук шляхів рішення глобальних проблем пов'язані зі змінами типу наукової раціональності та появою нових функцій і форм взаємодії науки з іншими сферами культури. Зараз велика увага приділяється таким аспектам проблеми зміни типу наукового пізнання, як гуманізація наукового знання, надання йому людського виміру. Підкреслюється необхідність єдності гуманітарного і природно-наукового пізнання, можливість нового синтезу науки, моральності та мистецтва. Наука з моменту її виникнення і до наших днів неодноразово змінювала свою форму, проходячи через велику кількість стадій еволюції, але тільки у ХХ ст. вона набула світоглядних функцій і почала створювати і розвивати картину світу, претендуючи на те, щоб люди співвідносили з нею своє світорозуміння та діяльність.

Мовна картина світу відображає реальність через культурну картину світу, тому необхідно розшифрувати поняття «культура». Культура – це, перш за все, спадковість традицій і тому в лінгвокультурознавчу тріаду, поряд із поняттями

«мова» і «культура», включають поняття «нація» («національна особистість») [202; 154].

Кожному мовному колективу притаманна національно-специфічна система поглядів. Розбіжності в сприйнятті навколишньої дійсності і національна специфіка розумової діяльності призводять до формування єдиної у своєму роді, неповторної мовної картини світу.

Поняття «картина світу», вперше використане Л. Вітгенштейном у філософському аспекті, у лінгвістику було привнесено Лео Вайсгербером. Воно часто використовується лінгвістами при дослідженні так званого людського фактору в мові і, на думку Н. Ф. Алефіренко, являє собою узагальнений результат відображення світу в колективній свідомості того чи іншого товариства людей.

На появу поняття «мовна картина світу» вплинули два фактори – лінгвістичний і культурологічний, однак досі не існує загальновизнаного наукового визначення даного терміна.

Цікавість до лінгвокультурологічної проблематики дала новий поштовх для дослідження мовної картини світу на основі німецькомовної преси. Під мовною картиною світу часто розуміють, як справедливо зазначила Є. С. Яковлева, «зафіксована в мові схема сприйняття дійсності». А також, за словами В. В. Красних, у завдання лінгвокультурології входить вивчення «національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-лінгвального комплексу». Відношення між мовою і культурою настільки складні та багатогранні, що не вкладаються в рамки специфічного значення слова. Не тільки культура впливає на мову, а й мова «нав'язує бачення світу, зберігає і відтворює набір основних, найбільш важливих значень національної культури» [9; 258]. Сприйняття світу носіями однієї мови базується на достатньо стійких національно-специфічних образних асоціаціях і культурних установах.

Будь-яка мова є унікальна структурована мережа елементів, які проявляють своє етнічне ядро через систему значень і асоціацій [272; 256]. Системи бачення світу відрізняються в різних мовах. За висловленням А.

Вежбицької: «Кожна мова утворює свій «семантичний всесвіт». Не тільки думки можуть бути «подумані» одною мовою, але і почуття можуть бути відчуті в рамках однієї мовної свідомості, але не іншої».

Як справедливо зауважив В. В. Воробйов, «розвиток культури відбувається в надрах нації, народу в умовах безумовної істотної національної єдності». Мова преси представляє собою втілення неповторності народу, своєрідності бачення світу, етнічної культури. У світі не існує двох абсолютно ідентичних національних культур. Ще В. фон Гумбольдт говорив про те, що «різні мови за своєю суттю, своїм впливом на пізнання і на почуття є в дійсності різними світоглядами. У мові взагалі й у мові преси зокрема ми завжди знаходимо сплав суто мовного характеру з тим, що сприйнято мовою від характеру нації». Вплив характеру мови на суб'єктивний світ безперечний.

Кожна мова є, перш за все, національним засобом спілкування і, на думку Є. О. Опаріної, в ній відображається специфічні національні факти матеріальної та духовної культури суспільства, яке вона (мова) обслуговує. Виступаючи як транслятор культури, мова здатна справляти вплив на спосіб світорозуміння, характерний для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти.

Історично утворена група людей тільки тоді може бути названа єдиною нацією, якщо вона розмовляє однією мовою і відрізняється культурною самобутністю. Основними складовими національної самосвідомості називають етнічну, мовну і культурну.

Мова – це, перш за все, інструмент для передачі думок. Вона не є самою реальністю, а лише її відінням, яке є нав'язаним носіям мови. Згідно з С. Г. Тер-Мінасовою, мова відображає дійсність не прямо, а «через два зигзаги: від реального світу до мислення і від мислення до мови». Мова як основний хранитель етнокультурної інформації є носієм та засобом вираження специфічних рис етнічної ментальності.

На думку В. фон Гумбольдта, характер нації позначається на характері мови, а вона, у свою чергу, представляє собою «об'єднану духовну енергію народу» і втілює в себе своєрідність цілого народу, мова виражає певне бачення

світу, а не просто відбиток ідей народу.

На думку Н. Ф. Алефіренко, менталітет і мовна картина світу взаємопов'язані та взаємообумовлені. Знання про ідіоетнічні по своїй суті ментальні світи утворюють мовну картину світу – своєрідну сферу існування культур.

У лінгвокультурології, окрім поняття «мовна картина світу», існують також поняття «концептуальна картина світу», «етнічна (національна) картина світу». Більшість лінгвістів при цьому сходяться в поглядах, що концептуальна картина світу – більш широке поняття, ніж мовна, оскільки, як справедливо зазначає Є. С. Кубрякова: «Картина світу – те, яким собі малює світ людина у своїй уяві, – феномен більш складний, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, котра прив'язана до мови і переломлення через мовні форми. Не все сприйняте та пізнане людиною набуває вербальної форми». Тобто концептуальна картина світу – це система уявлень, знань людини про навколишній світ, вона – ментальне відображення культурного досвіду нації, мовна ж картина світу – її вербальне втілення.

Мовна картина світу – це лише умовне відображення реальності, пофрагментне відтворення ментальних установок у лексичних одиницях мови. Для адекватного і повноцінного сприйняття образу світу необхідні емпіричні знання про дійсність, котрі є спільними для всіх користувачів тієї чи іншої мови.

Згідно з Є. О. Опаріною, мовна картина світу складається із ціннісних орієнтацій, закодованих в асоціативно-образних комплексах мовних одиниць. Розшифрування культурних кодів можливе тільки через інтерпретацію асоціативно-образних комплексів за допомогою звернення до знаків і концептів культури.

Однією з важливих функцій мови є кумулятивна, котра дозволяє накопичувати і зберігати в мові весь досвід мовного колективу. Найбільш яскраво дана функція мови проявляє себе на лексичному рівні, оскільки саме словниковий склад мови відображає фрагменти соціального досвіду, пов'язані з

повсякденною життєдіяльністю народу. Тому, як справедливо зауважує А. А. Леонтьєв: «Не можна заперечити, що два слова у двох різних мовах, які позначають один і той же предмет в культурі двох народів та які є перевідними еквівалентами, неминуче пов'язані з різним змістом, і це дозволяє говорити про «національний зміст» мовних знаків».

Термін «картина світу» був введений у науку на рубежі XIX–XX ст. Г. Герцелем та М. Планком, які вживали його стосовно фізичної картини світу. У філософії та лінгвістиці його стали вживати В. фон Гумбольдт, Л. Вітгенштейн, К. Ясперс, Л. Вайсгербер. В. І. Постовалова розуміє під картиною світу «початковий глобальний образ світу, який лежить в основі світогляду людини, репрезентує сутнісні властивості світу в розумінні її носіїв та є результатом всієї духовної активності людини» [202]. Мовна картина світу це історично утворена в буденній свідомості даного мовного колективу і відображена в мові сукупність уявлень про світ, визначений способом концептуалізації дійсності.

Поняття «мовна картина світу» включає дві пов'язані між собою ідеї: (1) кожна мова «малює» свою картину, котра відображає дійсність дещо інакше, ніж це роблять інші мови; (2) картина світу, яка запропонована мовою, відрізняється від «наукової». Дані проблеми пов'язані з роллю людського фактору при формуванні мовної картини світу, а також із взаємовідносинами між концептуальною та мовною картинами світу.

Як глибинний шар світорозуміння людини картина світу може бути експлікована (науково пояснена) у різних формах і різними засобами, серед яких виключну роль відіграє мова як особливий код сегментації, концептуалізації та пізнання світу. У ньому людина моделює, класифікує та інтерпретує світ, суспільство і саму себе. Водночас мова – найбільш економний засіб одержання, нагромадження та узагальнення інформації, унікальний механізм збереження і передачі «колективної пам'яті», експлікованій у слові.

Мовна картина світу завдає норми поведінки людини, визначає її ставлення до світу. На думку Ю. Д. Апресяна, кожна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації (концептуалізації) світу. Значення, які в ньому

виражаються, складаються в певну єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, котра «нав'язується» як обов'язкова для всіх носіїв мови [8].

Роль мови преси полягає не тільки в переданні повідомлення, але й у внутрішній організації того, що підлягає повідомленню. Виникає ніби «простір значень», тобто закріплені в мові знання про світ, куди влітається національно-культурний досвід конкретної мовної спільноти. Формується світ тих хто говорить на даній мові, тобто мовна картина світу як сукупність знань про світ, відбитих у лексиці, фразеології, граматиці. У даній розвідці досліджується лексичний аспект.

Мовна картина світу не стоїть в одному ряду зі спеціальними картинами світу (хімічною, фізичною та ін.), вона їм передує та формує їх, тому що людина здатна розуміти світ і саму себе завдяки мові, у якій закріплюється суспільно-історичний досвід — як загальнолюдський, так і національний. Останній і визначає специфічні особливості мови на всіх її рівнях.

Як уважає Б. А. Серебренников, картина світу, яка відображається людською свідомістю, з одного боку, космологічно зорієнтована (вона є глобальним образом світу), з іншого боку, вона «антропоморфічна (несе в собі риси специфічно людського способу світосприйняття, наприклад «дощ іде»). Автор справедливо зауважує, що будь-яка картина світу, яку створює і сприймає людина, пов'язана з можливостями сприймаючого. «Вона не може бути здійснена в «мові», яку Людина не знає. Картина світу повинна бути осяжною; вона не може бути нескінченною, остання була б позбавлена цілісності і перевищувала б візуальні можливості людини» [213]. Таким чином, наявність «людського початку» в картині світу складає її основну характеристику, яка розкриває антропоцентричну сутність самого процесу пізнання людиною навколишньої дійсності.

З авторами веде полеміку І. А. Стернін, який вважає, що на основі однобічно зрозумілої концепції А. А. Потебні (думка про непризведення значення до наукового поняття) виникла концепція наївних понять, у якій

ідеться, що мовне значення потрібно відмежовувати від наукового поняття та енциклопедичних даних. І. А. Стернін вважає, що в значенні, яке представляє собою відображення дійсності, нема нічого «наївного». Воно відображає той рівень пізнання предмету, який досягнуто суспільною свідомістю на сучасному етапі, і концепція наївних понять походить від помилкової тези про те, що між мисленням і дійсністю стоїть проміжний світ – мовна семантика, мовна картина світу [248].

Таким чином, з одного боку, будь-яке тлумачення поняття мовна картина світу не може претендувати на абсолютну істинність, оскільки це не об'єктивно існуюча реалія, а абстрактна будова, яка використовується її творцями для вирішення яких-небудь теоретичних або практичних завдань. З іншого боку, важливою особливістю картини світу є її внутрішня безумовна вірогідність для суб'єкта цієї картини. Образ світу сприймається в ній як сама реальність. Суб'єкт картини світу вірить, що світ такий, яким він зображений у ній. Інше ж розуміння світу здається йому оптичною ілюзією. Це відношення не виключає кваліфікацію таких окремих її компонентів як омана, забобони та марновірство, які йдуть від старих світоглядів.

Отже, підводячи підсумки всього вищесказаного, можна відмітити, що мова преси є найважливішим способом формування та існування знань людини про світ. Відображаючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує в слові результати пізнання. Мовна картина світу – це результат переробки інформації про оточення і людину. Як справедливо зазначає Ю. Н. Караулов, «семантичні компоненти, їх набір і тлумачення не повинні переходити межу сприйняття середнього носія мови, оскільки втратиться сама ціль даного опису, зорієнтованого перш за все на людину – носія мови і її користувача» [106].

Мовна картина світу, будучи зразком високого ступеня складності, має багаторівневу організацію (картина світу окремої людини, групи, народу, загальнолюдська), поєднуючи загальнолюдське і національно-специфічне, загальне та індивідуальне, фундаментальне та історично обумовлене, глобальне і окреме. Мова ж відіграє стимулюючу роль по відношенню до формування в

людини єдиної картини світу, оскільки саме через лексику можна і потрібно вивчати концептосферу, національну і мовну картину світу.

1.5. Лінгвопрагматичний підхід у вивченні запозичень

Основними поняттями прагматики є суб'єкт (відправник тексту), адресат (одержувач тексту), предмет комунікації та комунікативна установка. При цьому прагматика охоплює:

– у повсякденному мовленні, з одного боку, ставлення мовця до того, що і як він говорить: істинність, об'єктивність, щирість або нещирість мовлення, його пристосованість до соціального середовища і до соціального положення слухача, з іншого боку, інтерпретація мовлення слухачем: як істинного, об'єктивного, щирого або, навпаки, хибного, сумнівного, яке вводить в оману.

Об'єктом прагматики в даній розвідці є відносини між мовними одиницями та умовами їх вживання в текстах німецькомовних та українських ЗМІ, у яких взаємодіють той, хто пише, і читач і для характеристики якого важливі конкретні вказівки на місце і час їх мовної взаємодії, які пов'язані з актом спілкування мети та очікування.

Завдання прагматики, таким чином, полягає в установленні закономірностей використання в німецькомовних та українських газетних текстах мовних засобів для цілеспрямованого впливу на адресата. Відповідно, суб'єкт є сполучною ланкою прагматичної реалізації висловлювання, а адресат значною мірою обумовлює його тлумачення.

Адресат, як і суб'єкт, вступає в комунікацію не як глобальна особа, а в певному своєму аспекті, амплуа або функції, які відповідають аспекту мовця. Роль адресата визначає не тільки соціально-етикетну сторону мовлення, вона заставляє мовця турбуватися про її організацію [14; 158].

В основі відбору мовних засобів суб'єктом поряд із завданнями номінації лежать і певні цілі – представити предмет комунікації в потрібному для нього світлі. Сукупність цілей і представляє собою комунікативно-прагматичну

установку суб'єкта мови (він може носити і узагальнений, колективний характер).

Комунікативно-прагматична установка – це цілеспрямований відбір мовних засобів суб'єктом мовлення для здійснення певного впливу на адресата. Прагматична установка реалізується в писемному мовленні. В її основі лежить характер відносин між суб'єктом і адресатом. Суб'єкт і адресат можуть співпадати, бути близькими або розходитись у соціально-ідеологічному або професіональному планах. Різними можуть бути і їх ставлення до предмета повідомлення. У процесі реалізації комунікативної установки мовними засобами суб'єкт мовлення враховує різноманітні фактори, серед яких: обсяг і характер відомостей адресата про предмет комунікації, обумовленість відношення до предмету його знаннями і переконаннями, різними ціннісними критеріями, відношення до самого суб'єкта [147; 40].

Характеризуючи конкретні завдання і проблеми прагматичних досліджень мов, Н. Д. Арутюнова і Є. В. Падучева зауважують, що вони виявили тенденцію до стирання меж між лінгвістикою і суміжними дисциплінами (психологією, соціологією і етнографією), з одного боку, та прилягаючими розділами лінгвістики (семантикою, риторикою, стилістикою) – з іншого». Прагматика відповідає синтетичному підходу до мови [15; 43].

Сукупність таких чинників, як зв'язок значення з позамовною дійсністю, мовний контекст, комунікативна установка, яка пов'язує висловлювання з учасниками комунікації – суб'єктом мовлення та її одержувачем, фондом їх знань і думок, ситуацією (місцем і часом), в якій здійснюється мовний акт, утворює мозаїку широко зрозумілого контексту, котрий якраз і відкриває вхід у прагматику суміжних дисциплін та забезпечує їй синтезуючу місію [15; 47].

Як правило, у сучасній лінгвістиці виділяють дві течії. Представники першої досліджують прагматичний потенціал мовних одиниць (текстів, речень, слів, а також явищ фонетико-фонологічної сфери) і, встановлюючи кордони між семантикою і прагматикою, мають справу з мовними значеннями. Представники другої течії вивчають взаємодію комунікантів у процесі мовного

спілкування. Наявність прагматичного компонента в лексичному значенні слова є мовним проявом прагматики, а реалізація цього компонента відбувається в мові і проявляється в застосуванні прагматичної установки, в основі якої лежить характер відносин між суб'єктом і адресатом. Таким чином, можна говорити про прагматику як частину змістовної субстанції мовної сутності (прагмасемантики) і про прагматику в традиційному розумінні як про комунікативні особливості, які проявляються в певних контекстах вживання [63; 54].

Другий напрямок сполучується з теорією мовних актів, яку сформулював Дж. Остін.

У лінгвістиці теорія мовних актів знаходиться на стику прагматики і семантики: з одного боку значення висловлювання розглядається окремо від чинників мовця/того, хто пише, слухача/читача та інших параметрів комунікації, що пов'язує теорію мовних актів із семантикою, з іншого – значення є основною складовою мовного акту, що, безсумнівно, вказує на зв'язок із прагматикою.

Існування прагматичного значення визнається багатьма лінгвістами, а термін «прагматичне значення» добре закріпився в лінгвістиці. Однак статус значення, його місце і доля в змістовій субстанції слова, змістовне наповнення прагматичного значення (аспекту) трактуються по-різному і складають предмет гострої полеміки, причому суперечки викликає віднесення значення до сфери семантики чи прагматики. Якщо в семантиці значення розглядається як невід'ємна властивість одиниць мови, які існують у їх відношенні до об'єктів дійсності, то прагматика вивчає мову в процесі комунікації, а значення співвідноситься безпосередньо з її учасниками.

У даній роботі вслід за Є. Г. Беляєвською прагматичний аспект розуміємо, як частину лексичного значення, яка виражає інформацію про комунікативну ситуацію в німецькомовних та українських газетних текстах. У прагматичному аспекті при цьому можна виділити такі підтипи: 1) інформація про взаємозв'язок «часу і місця» учасників ситуації; 2) інформація про учасників

ситуації і про дане мовне середовище; 3) інформація про зміст дискурсу; 4) інформація про стиль комунікативної ситуації [28; 41]. Розглянемо їх детальніше.

1. Інформація про час і місце комунікативної ситуації може бути виражена за допомогою значення слова, яке вказує на положення мовця (його зазвичай приймають за нульову точку в описі комунікативної ситуації). Часовий елемент, який передається прагматичним аспектом значення, встановлюється опосередковано (пряма вказівка на час відбувається за допомогою граматичних засобів і денотаційного значення таких слів як «вчора», «зараз», «завтра» та ін.).

2. Інформація про учасників ситуації передається за допомогою мови, якою вони користуються. Вона може вказувати на їх соціальне походження, положення, рівень освіти і т.ін. Прагматичний аспект слова може також передавати інформацію про соціальну систему даного мовного суспільства, ідеології, релігії і т.ін.

3. Зміст дискурсу вказує на те, як адресант (той, хто говорить, або той, хто пише) взаємодіє з адресатом (слухачем або читачем). Типи змісту ґрунтуються на соціальних або сімейних ролях учасників комунікативної ситуації. Завдяки особливостям прагматичного аспекту слово може підходити для вживання в одному змісті і бути неприйнятним в другому.

4. Стиль визначає загальний тип комунікативної ситуації, котра з принципом формальності ділиться на формальну, нейтральну і неформальну. Стиль співвідноситься зі змістом, визначаючи кожну конкретну комунікативну ситуацію. Практично кожне слово в мові є стилістично маркованим, тобто містить прагматичну інформацію про стиль, у якому воно може бути вжито [28; 45].

При аналізі комунікативно-прагматичної ситуації на матеріалі текстів німецькомовних та українських ЗМІ пріоритет віддається прагматичним компонентам, які кодують соціальний статус, професійний параметр, вік, стать, певний емоційний намір та відношення мовця, тональність ситуації [63; 183].

Доречно припустити, що на тих же аспектах акцентується увага і при аналізі прагматичного значення слова взагалі та іншомовної лексичної одиниці зокрема.

Висновки до розділу 1

Таким чином, проблема іншомовних запозичень є важливою як для мовленнєвої практики, так і для лінгвістичної теорії. Існує велика кількість спеціальної літератури про запозичені слова. У даній розвідці проаналізовано ті праці, що пов'язані з процесом запозичення, освоєння та класифікації іншомовної лексики, починаючи з питання доцільності чи недоцільності використання іншомовних запозичень узагалі й закінчуючи розв'язанням питання про те, чи доцільне запозичення кожного конкретного слова і коли це іншомовне слово може вважатися цілком освоєним.

Майже до кінця XIX століття питання про доцільність чи недоцільність запозичення, про його потрібність чи непотрібність розглядалося з позиції проблеми чистоти мови: вчені, громадські діячі того періоду прагнули довести можливість заміни будь-якого запозиченого слова власним.

На початку XX ст. велика увага приділялася причинам іншомовних запозичень, але, по-перше, не було чіткого їх поділу на екстралінгвальні і лінгвальні чинники, не було достатньої деталізації кожного з типів причин, по-друге, у питанні про причини запозичення не було достатньої зорієнтованості на встановлення зв'язку причини запозичення з процесом освоєння слова в мові-реципієнті.

У XX ст. загальний процес освоєння іншомовного запозичення став поділятися на окремі його етапи, які виділяються на основі ознак лінгвального і комунікативного характеру, але немає робіт підсумкового характеру з достатньо повним переліком таких ознак на всіх етапах освоєння іншомовного запозичення, немає і послідовного пов'язування ознак екстралінгвальних, породжених різними причинами запозичення іншомовного слова, з його

лінгвальною перспективою. Характеристика етапів освоєння іншомовного запозичення не пов'язувалася безпосередньо з розв'язанням питання про доцільність чи недоцільність запозичення, хоча такий зв'язок цілком очевидний і послідовне його врахування має як теоретичний, так і практичний аспекти. Ще не було спроби прогнозування перспектив конкретних запозичених слів на основі їх диференційних ознак, з урахуванням причин запозичення, екстралінгвальних і лінгвальних, характерних для різних етапів освоєння запозиченого слова.

Сучасні вчені при визначенні ступеня освоєності іншомовного слова орієнтуються на мову (на факт закріпленості чи не закріпленості запозиченого слова в словнику), але не враховують ступінь адаптації запозичення пересічними носіями мови, тобто в реальній мовленнєвій практиці, що не дає можливості зробити повний, вичерпний опис складного процесу освоєння іншомовних слів.

Якщо період кінця ХХ ст. став часом накопичення матеріалу, його наукового узагальнення, етимолого-хронологічного опису у вигляді словника, то ХХІ ст. характеризується підвищеним інтересом учених до вивчення процесу запозичення на основі мовних контактів, інтерференції.

Відповідно до широти вживання слід запозичення в сучасному німецькому та українському узусі поділити на дві групи: загальноновживані та з обмеженою сферою вживання. Група загальноновживаних запозичень містить чотири основні категорії слів: давні; колишні екзотизми; слова, у яких з'явилися на власному мовному ґрунті нові значення; новітні. Групу з обмеженою сферою вживання можна поділити на дві підгрупи: спеціальні та сленгізми/жаргонізми. Вони сьогодні зазнають впливу такого соціального явища, як мода, і є відображенням певних факторів – попиту на популярну музику, одяг, їжу тощо. У сучасному німецькому та українському узусі можна виділити групи сленгізмів/жаргонізмів, різних за семантикою, поширеністю та структурною оформленістю [56; 74].

Слово в мовленні функціонує в різних умовах, зокрема це стосується

використання іншомовних запозичень у ЗМІ.

Збагачення словникового складу досліджуваних мов відбувається за рахунок багатьох мов світу, але яскравою рисою сучасної мовної ситуації є інтенсивне запозичення англіцизмів. Активізація процесу запозичення викликає перенасиченість англіцизмами текстів мас-медіа.

Отже, запозичена лексика є об'єктом уваги багатьох лінгвістів. Дана мовна одиниця вивчається з усіх сторін. Вона є найпродуктивнішим способом розширення та збагачення словникового складу мови.

У сучасному мовознавстві термін «запозичення» вживається у двох значеннях: у широкому й вузькому розумінні. У широкому розумінні «запозичення» розглядається у зв'язку з теорією мовних контактів, взаємодією мовних систем, як один із шляхів збагачення словникового складу мови. У вузькому розумінні використовується на позначення запозиченого слова. Запозичена лексика розглядається в синхронії з погляду на сучасну мову як на динамічну систему, у якій постійно відбуваються еволюційні процеси та явища.

Учені намагалися дати більш точне визначення явищу «запозичення»: були встановлені джерела надходження іншомовної лексики до ЗМІ, систематизовані типи класифікацій запозичень, але не було виокремлено й схарактеризовано типи іншомовних одиниць сучасної епохи, що функціонують у ЗМІ; не виявлено характерних для німецької та української преси моделей адаптації іншомовної лексики; не визначено лінгвокогнітивний, комунікативний аспекти публіцистичних запозичень.

Проблематика взаємодії мов продовжує залишатися актуальною у лінгвістичних дослідженнях. Контакти між народами зумовлювали і зумовлюють взаємодію їхніх мов. У мовознавчій літературі є чимало досліджень, присвячених проблемі мовних контактів в історичному, психолінгвістичному аспектах. У розробку теорії взаємодії мов істотний внесок зробили українські вчені-філологи. Так Семчинський С. В. стверджує, що проблема мовних контактів є настільки важливою, що вона вимагає цілком самостійного дослідження, тим більше, що багатство фактичного матеріалу,

зібраного мовознавцями всіх країн у галузі мовного контактування до кінця ХХ ст. дає підстави для створення загальної теорії взаємодії мов.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки позначений зміною парадигм у мовознавстві, переходом від структурно-семантичної до антропоцентричної парадигми, що стимулювала становлення таких наук, як лінгвокультурологія, когнітивна лінгвістика, лінгвопрагматика, теорія міжкультурної комунікації та ін., у руслі яких вивчається, наприклад, питання мовної картини світу. У зв'язку з вищевказаними процесами, лінгвістична наука поповнюється не тільки новою проблематикою, але й новою методикою її дослідження. Підхід до вивчення процесу запозичення з таких позицій є принципово новим. Звертання до фактів позамовного характеру дозволяє перейти від номенклатури запозичених мовних одиниць до їх розгляду в умовах певного типу комунікативної ситуації. Так у роботах останніх років запозичення вивчаються з комунікативно-прагматичних позицій. Щодо цього заслуговують на увагу такі прагмалінгвістичні дослідження запозичень, як дисертації Г. В. Дружина «Сучасні лексичні запозичення: прагматика, семантика, соціолінгвістика» та А. Е. Рицаревої «Прагмалінгвістичний аспект інтернації лексики (на матеріалі англійської мови)».

На рубежі ХХ – ХХІ століть процес запозичення вивчається у руслі нової антропоцентричної парадигми, у рамках нових наукових напрямків (лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, лінгвопрагматики та ін.), з урахуванням соціально значущих тенденцій сучасного суспільства.

Дотепер існують розбіжності у визначенні основних понять теорії запозичень, що зумовлено різними позиціями дослідників з даного питання. З урахуванням того, що лінгвістами не запропоновано прийнятні терміни для позначення окремо запозичення як процесу і його результату, дотримуємося в даній розвідці загальноприйнятого підходу до термінології по зазначеній проблемі: запозиченням вважається як процес переходу різних мовних одиниць з однієї мови до іншої, так і результат даного процесу, тобто сама запозичена мовна одиниця.

По-різному вирішується лінгвістами питання класифікації запозичень, що пояснюється різним вибором класифікаційного критерію. З огляду на всі попередні спостереження, дійшли висновку, що однозначного рішення дана проблема не має, а класифікація запозичень повинна здійснюватися залежно від цілей і завдань кожного конкретного дослідження.

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОЗНАКИ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ

У даному розділі дисертації іншомовні одиниці вивчаються в лінгвокогнітивному аспекті на основі мовної та концептуальної картин світу.

Мовна картина світу – це сукупність уявлень, що склалася історично в повсякденній свідомості народу і відобразилася в мові. Це свого роду колективна філософія, система поглядів, з одного боку, універсальна, а з іншого, національно-специфічна [150]. Проблема мовної картини світу є актуальною у зв'язку з виходом на перший план у лінгвістичних дослідженнях проблеми співвідношення мови, свідомості (індивідуальної й колективної) й культури. Серед актуальних питань лінгвістики слід відзначити спосіб відображення світу у свідомості людини та роль мовних засобів у цьому процесі.

Сприйняття світу за допомогою мислення та відображення отриманої інформації через мову відповідає поняттям концептуальної і мовної картин світу. Б.Уорф і Е.Сепір [227] зробили значний внесок у розмежування понять «концептуальна картина світу» і «мовна картина світу». Мовна картина світу визначається як частина концептуального світу, що набула вербальної форми. Концептуальна картина світу є значно багатшою, ніж мовна картина світу. «Картина світу – те, що змальовує людина у своїй уяві, – феномен більш складний, ніж мовна картина світу, яка має «прив'язку» до мови» [190; 23]. Тобто відношення між концептуальною та мовною картинами світу можна порівняти з відношенням значення – поняття. В основі мовної картини світу лежить мовний механізм творення нових концептів, який приводить у взаємодію і пізнавальні процеси, і емпіричний досвід, і культурні досягнення колективу [247; 98]. Під концептом розуміємо «осередки культури», згустки національно-культурних змістів. Концепти, або базові когнітивні категорії, є універсальними, тому що відображають спільний для всіх когнітивний процес.

До таких універсальних концептів належать простір, час, число, дружба та інше [213; 52]. У процесі життя сучасної людини мовна картина світу передує концептуальній і формує її, оскільки людина здатна розуміти світ і саму себе завдяки мові. Саме в мові закріплюється суспільно-історичний досвід людини – як загальнолюдський, так і національний. При цьому концептуальні картини світу однакові в різних людей, тому що мислення людини є спільним. Національні мовні картини світу – це лише інше їх «розцвічування» [67; 9].

2.1. Іншомовні слова як складова мовної та концептуальної картин світу

Мова та усі її складові, зокрема запозичена лексика, є найважливішим способом формування знань людини про навколишній світ, оскільки в слові відображаються процеси та результати пізнання дійсності. Вона є не просто надбанням культури, це – передумова культури, яка дозволяє розглядати мову не як пасивне відображення/дзеркало культури, а як частково автономну сутність.

Серед великої кількості функцій, які виконує мова окремо стоїть «картинотворча» функція національної мови. Вона полягає у формуванні в колективній мовній свідомості народу уявлення про світ, а також у формуванні його унікальної «точки зору» на світ. Картина світу – це утворена людиною спростована заміна реального світу вигаданою схемою. Національна специфіка в семантиці мови обумовлена, перш за все, екстралінгвістичними чинниками – особливостями розвитку культури та історії народу, його способу життя, нормами поведінки в тому чи іншому суспільстві, ідеологією і т. ін. На формування картини світу впливають мова, традиції, природа і ландшафт, виховання та навчання, та інші соціальні фактори. Різні народи володіють одними й тими ж цінностями, але в різній мірі. Культура не може розвиватись ізольовано й у процесі життєдіяльності вона змушена постійно звертатись або до свого минулого, або до досвіду інших культур. Люди обмінюються думками, почуттями, особистим досвідом, і завдяки цьому спілкуванню, обміну знаннями

відбувається взаємодія не тільки окремих індивідів, але й цілих націй, культур [9; 258].

Поняття «мовна картина світу» все частіше привертає увагу сучасних лінгвістів, які вивчають зв'язок між мовою та мисленням, а, отже, і зв'язок між суб'єктом та його сприйняттям світу. Утілення в мові результатів інформації про об'єктивний світ відбувається в концептах.

Проблемі концептуального аналізу присвячено на сьогодні чимало праць вчених багатьох країн: А. Вежбицька [45; 141], А. П. Бабушкін [20; 19], Т. Ю. Ковальова [120; 132], О. О. Селіванова [224; 95] та ін. Але терміни «концепт» та «концептуальний аналіз» ще не отримали одностайного тлумачення. Варто наголосити, що залежно від аспекту інтерпретації концепту, визначають: логічний, культурологічний, психолінгвістичний та суто лінгвістичний аналіз концепту. Хоча підходи до вивчення концепту є різними, науковці доходять все ж спільної думки про те, що національна картина світу, складна та багатогранна за своєю сутністю, може визначатися багатьма чинниками. Виходячи із цього, доцільно розглядати її з погляду на національну специфіку, котра відображається у своєрідності мови, у культурній семантиці, еталонах та стереотипах, які притаманні носіям певної мови. Дослідження концептуального простору, особливо в контрастивному аспекті, дає змогу виявити універсальні та специфічні риси у формуванні зв'язку між суб'єктом, об'єктом та мовою. Цікавою, на наш погляд, є проблема загальнолюдської інтерпретації світу. З одного боку, є загальнолюдські цінності в сприйнятті світу, а з іншого боку – яскраво виражений потенціал представників різних етносів та їхніх специфічних світоглядів, що знайшло відображення у вербалізації концептів [55; 85].

Мова як невід'ємна складова національної свідомості є засобом вираження основних рис ментальності. Кожна нація має своє світосприйняття і втілює його у своїй особливій, неповторній проекції, тобто має свій спосіб концептуалізації.

Концептуальна картина світу тлумачиться здебільшого як сукупність

знань, думок, уявлень про світ, які відображаються, на думку Г. В. Колшанського, в «особливостях пізнавальної діяльності людини, пов'язаною з різними географічними, історичними, виробничими факторами тощо» [124; 112].

Концепти конструюють наше знання про живі істоти та об'єкти, що є базою когнітивної сутності, яка дозволяє пов'язати зміст зі словом, яке ми вживаємо [141; 90]. Дослідження в межах когнітивної лінгвістики (А. Вежбицька [45], Т. А. Космеда [127], В. В. Красних [131], В. Н. Телія [258]) вказують на те, що концепт тісно пов'язаний з асоціативним простором лексеми і проявляється в ньому.

Організація асоціативних зв'язків репрезентує одну з моделей збереження знань у пам'яті людини. Ця модель існує у свідомості як матриця. Кожен сегмент цієї матриці пов'язаний з інформацією в довготривалій пам'яті людини і активізується разом із нею. Модель асоціативної організації пам'яті сприяє появі асоціативно пов'язаних між собою концептів. Представники національно-культурної спільноти вибирають ті чи інші асоціативні зв'язки залежно від етноспецифічної ментальності. Серед загальнонаціональних та індивідуально-авторських концептів, національний є найбільш узагальненим. Він конкретно репрезентується в мовній свідомості, яка піддається когнітивному обробленню і постає в сукупності всіх валентних зв'язків, які є, у свою чергу, національно-культурно маркованими.

Науково-технічний прогрес, численні міжнародні контакти, соціально-політичні, економічні та культурні реалії в Німеччині зумовили значне оновлення словникового складу мас-медіа, яке є найбільш очевидним порівняно з іншими змінами в мові. Його можна виявити протягом доволі невеликого часового проміжку, легко фіксувати, що дає змогу мовознавцям установити закономірності оновлення словникового фонду мови на певних етапах її розвитку. Що стосується походження запозичень, що функціонують у текстах сучасних німецькомовних ЗМІ, можна сказати, що це новації іншомовного походження.

Дослідження мови в когнітивно-дискурсивній парадигмі скеровано на виявлення особливостей пізнавальної та комунікативної діяльності людини. Серед інших актуальним є питання національної специфіки концептуальної та мовної картин світу, їхнього впливу на процес комунікації (міжкультурної зокрема). У концептосфері того чи іншого народу виявляються домінантні концепти, встановлюються диференційні ознаки та особливості їхньої вербалізації у відповідних мовах. У німецькомовній картині світу домінуючим зазначається концепт *Ordnung* (порядок), у стереотипному уявленні німці понад усе цінують порядок; *Ordnung über alles* [203; 248]. Не заперечуючи цей висновок дослідників, хочемо звернути увагу на існування в німецькій мові одиниць, які засвідчують, що в житті німців поряд з домінуючим плануванням будь-яких дій знаходиться місце для невезіння.

«Порядок» у житті передбачає планування майбутніх дій, учинків у всіх сферах життя. Не випадково в текстах різних стилів трапляються слова *Plan*, *planen* та їхні деривати. Проте не все можна спланувати наперед, людина може стати заручником непередбачуваних ситуацій або гірше – користолюбних інтересів оточуючих. Зазначене продемонструємо прикладом:

Hedgefonds sammeln immer mehr Geld und spekulieren mit allem, was Profit bringt; mit Aktien, Devisen, Rohstoffen, sogar mit den Schulden anderer. Niemand weiß, welche Risiken sie eingehen. Deshalb sind sie selbst zum Risiko geworden. Experten warnen vor einem Domino-Crash [Spiegel 2006].

Це фрагмент з наведеної в журналі „Der Spiegel“ статті під заголовком „Die Billionen – Bombe“. Йдеться по-перше про те, що Hedge-фонди вдаються до ризикових операцій (*Risiken eingehen*), по-друге вони самі стали ризиком (*sind selbst zum Risiko geworden*), тобто небезпекою для всіх, хто до них причетний.

Schon Max Weber beschrieb 1917 in seinem Vortrag "Wissenschaft als Beruf, das Dilemma des Nachwuchs: Es sei „außerordentlich gewagt für einen jungen Gelehrten, der keinerlei Vermögen hat, überhaupt den Bedingungen der akademischen Laufbahn sich auszusetzen“, klagte der berühmte Nationalökonom und Soziologe. Ob es später einem Privatdozenten „gelingt, in die Stelle eines vollen

Ordinarius einzurücken, ist eine Angelegenheit, die einfach Hasard ist" [Uni Spiegel, 2005].

Тут йдеться про важкі умови академічної кар'єри; дуже ризиковано, сміливо (*außerordentlich gewagt*) для молодої людини приймати виклики, які пов'язані зі здобуттям професії науковця. Кар'єрний зріст уподібнюється азартній грі (*Hasard*), у якій на карту поставлене життя. Отже, потрібно сильно щось любити, щоб наражатися на такі випробування.

Was Manfred Richter ankündigte, klang wie ein Versuch, seine Stadt zu verändern. Es klang wie ein Experiment und zugleich nach Kapitulation. Schließlich hofft man auf ein Experiment meist dann, wenn alles andere zuvor vergebens war. Wenn nichts mehr geht [Spiegel, 2006].

У наведеному фрагменті експеримент оцінюється на рівні капітуляції. Всі заплановані дії виявилися марними, залишилась надія на експеримент, який завжди супроводжується ризиком. На думку Манфреда Ріхтера (бургомістра Рейнсбергу), до експерименту вдаються тоді, коли вже він стає єдиною надією на успіх. У даному випадку *Experiment* слід розуміти як синонім *Risiko*(ризик).

Негативно ставляться німці до намагань перекинути ризикові наслідки на плечі інших людей. Наведемо фрагмент інтерв'ю із журналу «Uni Spiegel»: (У розмові йдеться про процес глобалізації та пов'язані з ним ризики):

Uni Spiegel: *Dann betrifft die Globalisierung doch alle Altersgruppen.*

Blofeld: *Ja. Nur wälzen die Insider also vor allem etablierte und mächtige Arbeitgeber sowie Arbeitnehmer und ihre Interessenvertreter, die Risiken gern auf die ab, die noch nicht auf der sicheren Seite sind. Deshalb schrieben sich etwa zunehmend Praktika, befristete Arbeitsverhältnisse, Teilzeitarbeit und Scheinselbständigkeit zwischen Hochschulabschluss und die erste Festanstellung. Die Unternehmen können so ihre Risiken weiterreichen, ohne dass es bei den Jungen viel Widerstand gibt. Und die Gewerkschaften spielen das Spiel mit, weil sie vor allem die schützen wollen, die drin sind* [Uni Spiegel, 2005].

Різні установи намагаються перекласти ризикові наслідки на молодих спеціалістів, створюючи для цього цілу систему практик, випробувальних

строків, скорочення робочого часу тощо з метою ненадання молодим фахівцям постійного працевлаштування. Це не може не викликати негативного ставлення до таких дій. Концепт *Risiko* є іншомовного походження, частотність його вживання в період з 1990 по 2000 рік становить в різних досліджених джерелах становить 60 одиниць, а в період з 2001 по 2010 – 135 одиниць.

В україномовній картині світу у світлі вищезазначених економічних, суспільно-політичних подій, які відбулися в Україні за останнє десятиліття, домінуючим є концепт *Прогрес*:

Сьогодні всі країни знаходяться у пошуку ключа до технологічного прогресу, мріючи про стрімкий розвиток завдяки новітнім технологіям [Голос України, 2010]. Даний концепт також є іншомовним запозиченням, яке добре пристосувалося до системи української мови на всіх її рівнях. Кількість вживань – 200 одиниць.

Дослідження мови в тісному зв'язку з людиною і її діяльністю, що знайшло своє відображення в розвитку теорії номінації, неминуче привело до вивчення проблеми про те, як людина впливає на мову, яку вона використовує, і про вплив природної мови на поведінку й мислення людини, особливо в плані формування її картини світу [145; 238].

2.2. Концептуальний аналіз іншомовних одиниць

У даному підрозділі надається концептуальний аналіз вибраних неологізмів та фразеологізмів з метою встановлення та опису тих фрагментів дійсності німецькомовного та україномовного суспільства, які отримали з допомогою вказаних мовних одиниць своє лінгвістичне вираження наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Крім неологізмів було вибрано для аналізу ще й фразеологізми, оскільки останні виражають національно забарвлене відношення до світу, системи цінностей, образ життя, які зберігають традиції суспільства. Таким чином класифікація концептів буде здійснена різносторонньо.

Характерною особливістю сучасної лінгвістики є дослідження мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, пізнанням навколишньої дійсності та її практичною діяльністю. Тому на перший план висувається вивчення мови з урахуванням мовної особистості. Людина не просто сприймає і пізнає світ, вона живе в ньому, у результаті чого в її мові знаходить вираження об'єктивна реальність. У цьому зв'язку виявляється особлива значущість проблеми співвідношення мови і мислення, яка вирішується в сучасній лінгвістиці в статусі когнітивного концептологічного напрямлення, яке передбачає виявлення основних закономірностей утворення абстрактних концептів, які мають репрезентацію в семантичних просторах різних мов.

Відомо, що знання людей про об'єктивну дійсність сформовані у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, які відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формуючи нові в ході мислення. Тому концепт сприймається (розуміється) як глобальна розумова одиниця, яка представляє собою квант структурованого знання.

Концепти – це ідеальні сутності, котрі формуються у свідомості людини з безпосереднього чуттєвого досвіду (органи чуття); із безпосередніх операцій людини з предметами (предметна діяльність); із взаємодії за допомогою розумової діяльності з іншими уже сформованими концептами; із мовного спілкування [199; 44].

Сучасні дослідники поняття «концепт» дають йому різні визначення. Є. С. Кубрякова вважає, що концепти – це одиниці свідомості та інформаційної структури, яка відображає людський досвід. Вона називає концептом також «оперативну одиницю пам'яті, квант знання» [141; 90].

По А. П. Бабушкіну, концепт «є ментальною репрезентацією, котра визначає, як речі пов'язані між собою та як вони категоризуються» [20; 16].

В. В. Колесов вважає, що концепт є «чистим значенням, яке не знайшло мовної форми; це першообраз, архетип, константа і т. д.» [122; 59].

Н. Ф. Алефіренко також вважає концепт когнітивною (розумовою) категорією, квантом знання, складним, жорстким не структурованим змістовим

утворенням описово-образного та ціннісно-орієнтованого характеру [6; 17].

Велику увагу дослідженню концепту приділяє Н. Н. Болдирев. Він вважає, що в результаті пізнавальної діяльності в людини формуються поняття, котрі потім об'єднуються в систему знань про світ. Ця система складається з концептів різного рівня складності та абстракції. Різноманіття форм пізнання визначає різні способи формування концептів у свідомості людини. Учений виділяє такі способи утворення концепту: на основі чуттєвого досвіду, предметно-практичній діяльності людини, на основі розумової діяльності, вербального і невербального спілкування [32; 56].

Концепт вербалізується і стає частиною семантичного простору мови, отримуючи для свого вираження систему мовних знаків. Мова може репрезентувати всю інформацію, отриману людиною і накопичений досвід соціуму. У цьому полягає одна з функцій мови. Л. Єльмслев писав про мову: «Мова – інструмент, за допомогою якого людина формує думку і почуття, настрій, бажання, волю і діяльність, інструмент, за допомогою якого людина впливає на інших людей. Мова глибоко пов'язана з людським розумом. Це багатство пам'яті, успадковане особистістю» [80; 256].

Концепти, сформовані носіями мови та які зберігаються в пам'яті людей, утворюють концептосферу мови.

Необхідно розмежовувати концептосферу і семантичний простір мови. Концептосфера – це розумова сфера, котра складається з концептів, а семантичний простір мови – тільки частина концептосфери, яка відображається за допомогою мовних знаків. «Концептосфера мови – це не набір, не інвентар концептів, а складна їх система, утворена перетинанням численних та різноманітних структурних об'єднань груп концептів, які «упаковані» в ланцюги, цикли. Вся ця складна система утворює семантичний простір даної конкретної мови» [199; 65].

Отримати знання про які-небудь частини концептосфери (а вся концептосфера значно ширша мови) можна тільки при вивченні семантичного простору мови, що і є предметом дослідження когнітивної лінгвістики.

У цьому зв'язку необхідно чітко розрізняти когнітивний (розумовий) концепт, який складається з компонентів (концептуальних ознак), та його мовну реалізацію (слово, словосполучення), яке складається з набору сем, які виступають як засіб і спосіб репрезентації когнітивних процесів у лінгвістичних структурах, але які не представляють концепт повністю. Мовні засоби вираження концепту своїм значенням передають тільки частину концептуальних ознак, «релевантних для повідомлення, передача яких є завданням мовця, входить у його зміст. Весь концепт у всьому багатстві свого змісту теоретично може бути вираженим тільки сукупністю засобів мови, кожне з яких розкриває лише його частину» [200; 38].

Будь-яка національна мова відображає когнітивні структури і вербалізує концепти у вигляді властивому тільки їй, специфічно відображаючи об'єктивну дійсність, виступаючи як сукупність знань певного суспільства, етносу. Тому мова, відображаючи пізнавальну діяльність людей, «відображає єдину природу світу в концептуальному апараті людини, як універсальної понятійної системи. Своєрідність кожної мовної системи складається саме в особливостях комбінації значень і мовних одиниць, зводячи результат так чи інакше в єдину семантичну картину світу» [124; 28].

Семантичний простір різних мов відрізняється і за складом вербалізованих концептів і з принципами їх структурної організації. Кожен народ утворює концепти тих фрагментів дійсності, котрі важливі для нього в даний момент часу. І зовсім не обов'язково, що ті ж концепти виявляться важливими і для іншого народу. Одні і ті ж концепти в різних народів можуть бути згруповані за різними ознаками. Встановлюючи будову семантичного простору різних мов, лінгвісти отримують інформацію про деякі особливості когнітивної діяльності людини, оскільки вдається конкретизувати зміст і структури знань, які знаходяться в мозку людини [198; 68].

Фразеологізми виражають національно забарвлене відношення до світу, системи цінностей, образу життя, зберігають традиції тієї чи іншої етнокультурної спільноти. В силу своєї яскравої національної забарвленості,

вони завжди привертають особливу увагу вчених-лінгвістів. Фразеосполучення є цінним країнознавчим матеріалом, оскільки в них найбільш очевидні етнолінгвістичні компоненти.

Виявлення національної специфіки семантики дає можливість прослідкувати національні особливості мовної свідомості народів, може бути використано для моделювання концептів як одиниць національної концептосфери. Крім того, національно-специфічні семи, які виявляються при таких дослідженнях, інтерпретуються як відображення національно-специфічних ознак відповідних національних концептів та дозволяють моделювати концепт із виділенням його національно-специфічних ознак.

При вивченні фразеологічних концептів німецької мови, які містять назви предметів оточуючого людину середовища в порівнянні з українською мовою було виявлено деякі риси, які відображають когнітивну, творчу і розумову діяльність людей.

Концептуалізуються такі класи:

- поведінка людини;
- соціальне становище;
- емоційний стан людини;
- мовна діяльність;
- оцінка явищ і ситуацій.

Поведінка людини:
припинення відносин:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>jemandem die Tür vor die Nase zuschlagen</i>	зачиняти двері перед чиймсь носом	зачиняти двері перед носом
<i>jemanden zum Kuckuck schicken</i>	послати до зозулі	послати когось до біса
<i>jemandem einen Korb geben</i>	дати кому-небудь корзину	отримати гарбуза

рано вставати:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>mit den Hühnern aufstehen</i>	<i>вставати з курми</i>	<i>вставати з півнями</i>
<i>vor Tau und Tag aufstehen</i>	<i>вставати до роси і до настання дня</i>	<i>прокидатись ні світ ні зоря</i>

сердити, дратувати кого-небудь:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>jemanden auf den Esel setzen</i>	<i>посадити кого-небудь на віслюка</i>	<i>вивести із себе кого-небудь</i>

неприємно дивувати кого-небудь:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>Jemanden vom Stuhl hauen</i>	<i>звалити кого-небудь зі стільця</i>	<i>аж волос(с)є на голові шторця стало</i>

вимагати що-небудь:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>das Messer sitzt jemandem an der Kehle</i>	<i>у кого-небудь ніж біля горла</i>	<i>взяти за горло</i>

Соціальний стан:

бідність:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>weder Haus noch Hof haben</i>	<i>не мати ні будинку ні двору</i>	<i>не мати ні кола ні двора</i>
<i>vor leeren Schüsseln sitzen</i>	<i>сидіти перед пустими мисками</i>	<i>класти зуби на полицю</i>
<i>bei Wasser und Brot sitzen</i>	<i>сидіти на воді і хлібові</i>	<i>сидіти на хлібові і воді</i>

Оцінка людини:

люди, які мають однакові якості:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>Ein Esel schilt den anderen Langohr</i>	<i>один віслюк сварить іншого за довгі вуха</i>	<i>злодій у злодія палицю вкрав</i>
<i>Topf und Deckel</i>	<i>горщик і кришка</i>	<i>два чоботи пара</i>
<i>aus einem Holz sein</i>	<i>бути з одного дерева</i>	<i>бути зробленим з одного тіста</i>

скромна, тиха людина:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
------------------------	--------------------	-------------------------

<i>stille Wasser sind tief</i>	<i>тихі води глибокі</i>	<i>у тихому омуті чорти водяться</i>
--------------------------------	--------------------------	--------------------------------------

Емоційний стан:**байдужість:**

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>es ist jemandem alles Wurst</i>	<i>комусь все ковбаса</i>	<i>неначе їм і горя ніякого немає</i>

почуття полегшення:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>Licht sehen</i>	<i>бачити світло</i>	<i>відлягло від серця</i>

хвилювання:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>das Blut wurde zu Eis</i>	<i>кров стала льодом</i>	<i>кров застила від хвилювання</i>
<i>jemanden sticht der Hafer</i>	<i>когось коле овес</i>	<i>хтось із жиру біситься</i>

Мовна діяльність:**гарно говорити:**

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>aus dem Munde fließt Milch und Honig</i>	<i>із рота тече молоко і мед</i>	<i>із рота пісня летиться</i>

відсутність мовленнєвої діяльності:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>den Schnabel halten</i>	<i>тримати закритим дзьоб</i>	<i>тримати язик за зубами</i>

Оцінка явищ і ситуацій:**щось давно забуте:**

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>Über etwas ist Gras gewachsen</i>	<i>над чимось уже виросла трава</i>	<i>все травою поросло</i>

Приклади показують, що діяльність людини, пов'язана з природними і соціальними умовами існування. При аналізі з'ясувалось, що представлені концепти мають відповідники в українській мові. Наприклад, у концептуальній групі *поведінка людини* було виявлено такі концепти:

ризикувати:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>sich zu weit aus dem Fenster lehnen</i>	занадто далеко висовуватись із вікна	занадто привертати до себе увагу

вносити ясність:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>etwas ans Tageslicht kommen</i>	вивести на денне світло	вивести на чисту воду

потрапляти з одного негаразду в інший:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>aus dem Regen in die Traufe kommen</i>	попасти з дощу у водостічний жолоб	попасти з вогню та в полум'я

втікати від кого-небудь:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>durch den Zaun stechen</i>	продиратися крізь огорожу	накивати п'ятами

чинити легковажно:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>jemand geht aufs Eis tanzen</i>	хтось іде танцювати на льоду	попасти на чиюсь вудочку

Приклади показують, що в обох досліджуваних мовах переважають концепти різноманітної діяльності людей: ризикувати, вносити ясність у якусь справу, чинити легковажно.

Емоційний стан людинизадоволення:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>jemandes Weizen blüht</i>	чиєсь жито цвіте	йому випало щастя

бути засмученим:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>jemandem ist die Butter vom Brot gefallen</i>	<i>у когось масло впало з хліба</i>	<i>мати ремст(ь) на когось</i>

розчарування:

Німецький фразеологізм	Дослівний переклад	Український відповідник
<i>den Mund voll Späne haben</i>	<i>мати повний рот тирси</i>	<i>бути розчарованим</i>

Різний емоційний стан переживає людина, однак емоції смутку, неприємного почуття не отримали вираження у фразеологізмах німецької мови, на відміну від українських.

Аналіз показав також, що в мовах відбувається процес створення абстрактних концептів, які відображають світ як об'єкт загальнолюдського пізнання. З іншого боку, фразеологізми формуються на базі культурно-історичного розвитку конкретних країн і народів, на базі своєрідного національного розуміння і категоризації навколишньої дійсності. Тому вони мають і національний, специфічний характер. У своїй образній основі вони відображають етнічний побут, традиції, звичаї, котрі є специфічними.

Концептуальний аналіз, що ґрунтується на значенні мовної одиниці або, інакше кажучи, когнітивному феномені, за яким стоїть певна структура знання, є логічним продовженням традиційного семантичного аналізу [81; 313]. Репрезентація концептуальної системи неологізмів у вигляді когнітивних (концептуальних) моделей і категорій дозволила, на нашу думку, реконструювати НКС німецькомовного та УКС україномовного суспільств кінця ХХ – початку ХХІ століть, виділити ключові концепти, тобто створити в певному розумінні «концептуальний словник», що показує, які предмети чи явища реальної дійсності стали предметом пізнавальної діяльності носіїв обох мов у цей період. Відзначимо, що визнаним способом побудови словника в голові людини є асоціативно-вербальна мережа, що підтверджується

численними асоціативними експериментами, проведеними психологами та лінгвістами [205; 29].

Одним із джерел інформації про концепти у свідомості носіїв мови є семантика мовних одиниць, а слово як мовний знак є ключем, який відкриває для людини концепт як одиницю розумової діяльності. Інакше кажучи, концепти розкриваються в значеннях одиниць мови і мовлення [305; 64]. Значення піддається вербальному описові у вигляді словникової дефініції, яка розкриває основний зміст концепту, представленого мовним знаком, його найважливіші характеристики [33; 134]. Оскільки, як зауважує І. К. Архипов, значення мовної одиниці саме по собі є процесом одномоментного співвіднесення матеріальної форми з концептом і/чи образом [17; 23], воно покладено нами в основу визначення останнього. Для опису концептів, локалізованих у свідомості людини, потрібно проаналізувати як системні значення слів, які вербалізують досліджуваний концепт, так і різні випадки контекстуального вживання його номінацій [251; 121]. Інакше кажучи, хоча значення мовної одиниці розкриває, описує та дає нам певне уявлення про зміст концепту, який нею виражається, це завжди буде лише частиною цього концепту [59; 51]. Крім того, у процесі пізнавальної й комунікативної діяльності людини концепт поступово набуває нових характеристик, набуває нових концептуальних шарів, що збільшує його обсяг і насичує зміст.

Під концептом, слідом за О. С. Кубряковою та її послідовниками, розуміємо оперативні одиниці нашої свідомості, які займають найвище місце в їх ієрархії. Термін «концепт» корелює з терміном «поняття», оскільки знання людини, які закріплені в понятійній формі й представляють репрезентацію об'єкта через поняття, – це опрацьований наукою концепт. На основі цього дається таке визначення концепту: «фрагмент світу, схоплений когнітивною структурою, що частіше за все виступає у вигляді групи концептів, які, у свою чергу, будучи підведеними під тіло знака, виступають у ролі значення слів» [18; 47]. Отже, термін «концепт» уживається для позначення ментального образу, відображеного в голові людини, який називається тією чи іншою лексичною

одиницею.

Необхідно зауважити, що в основі виділення концептів лежить денотативний (тобто той, який визначає) компонент значення, тому об'єктом аналізу є ті предмети, явища, процеси і т. ін. реальної дійсності, які були пізнані людиною та закріплені в лінгвістичних одиницях різної структури й семантики. Спробуємо встановити, описати й подати у вигляді «асоціативного словника» концепти, що знайшли своє лінгвістичне вираження в німецькій та українській мові, а через них – ті фрагменти навколишнього світу, які були пізнані людиною в зазначений період часу.

Групування запозичень та їх відповідних концептів було здійснено в декілька етапів. На початку були виділені сектори картини світу німецькомовного та україномовного суспільства, вербалізовані протягом останніх десятиріч. За основу була взята класифікація предметних сфер, запропонована укладачами словників *Das Fremdwörterbuch* [319] та Сучасний словник іншомовних слів [255]. У результаті внесених у ході дослідження змін було виділено 9 секторів, які розглядаємо як окремі комплексні загальні моделі неологічної концептуальної системи зазначеного періоду:

мистецтво й музика,
 медицина,
 світ бізнесу,
 наркотики,
 комп'ютерні технології,
 наука і техніка,
 спорт,
 політика,
 війна та зброя.

Віднесення неологізму до того чи іншого сектору-моделі здійснювалося на основі концептуального (предметно-понятійного) аналізу словникових дефініцій, який передбачає визначення концептів (понять), названих словом.

Запропоновані класифікації є умовними та досить прагматичними: у будь-

якій класифікації наявна частка суб'єктивності й відносності, оскільки вона передбачає підведення простішої структури під складнішу. Здійснення класифікації ускладнюється ще й розмитістю меж концептуальних категорій, а також тим фактом, що нерідко слово проявляє тісні логіко-понятійні зв'язки з декількома секторами, а це дозволяє відносити один і той же концепт залежно від умов до різних категорій і секторів. У таких випадках більшість дослідників застосовує метод аналізу словникових дефініцій, а також знань загального характеру про позамовну дійсність.

2.3. Інтеграційно-соціальні процеси як одне із джерел проникнення запозичень у німецькомовну та україномовну пресу

Розвиток мови протікає під постійним її вдосконаленням та оновленням. Джерело змін чітко проглядається та пов'язане з екстралінгвістичними факторами, із впливом соціуму, який користується даною мовою. Істотні зміни, що відбуваються в економічному та суспільному житті, породжують безліч нових явищ та понять.

Протягом останніх років відбулися значні зміни у соціальному устрої Німеччини та України. Вони пов'язані з активною участю обох держав у процесах глобалізації та євроінтеграції. Із кожним днем збільшується доступ населення як Німеччини, так і України до сучасних інформаційних технологій, насамперед до Інтернету, мобільного зв'язку. Це робить країни більш відкритими для зовнішнього впливу в суспільній, політичній, інтелектуальній, культурній сферах; також у сфері моралі та повсякденного життя.

Деколонізація та глобалізація – мультивекторні феномени, які в багатьох аспектах протистоять один одному. Декolonізація пов'язана з підтвердженням національної ідентичності (збільшення кількості населення; розширення функціональних можливостей мови). Глобалізація включає інформаційну присутність іноземних учасників у процесі спілкування. Її суть не національна. Її стандарт у багатьох країнах – наявність двох і більше мов. Інформаційна інтервенція здійснюється через такі інформаційні сфери, як телебачення, радіо, преса, масова культура, Інтернет, інформаційні послуги споживчого ринку, особливо реклама.

Глобалізація та інтеграційні процеси активно проявляють себе в інформаційній сфері. Мається на увазі не тільки конкуренція між мас-медійними структурами, але й набагато ширше – між функціонуючими мовами, в яких англійська займає не останнє місце.

Одне з найбільш помітних наслідків інтегративних процесів – кількісне збільшення й якісне різноманіття мовних контактів. Суть таких контактів у

мультикодовій структурі сучасного дискурсу, перенесення та змішування кодів, що призводить до великої кількості запозичень.

Розглянемо більш детально запозичення, які відображають інтегративні процеси сучасного демократичного суспільства. Було проаналізовано ряд статей, опублікованих у німецькомовних та україномовних періодичних виданнях («Süddeutsche Zeitung», «Дзеркало тижня», «Die Zeit», «Голос України» та ін.).

Коло запозичень, яке окреслює цей процес, відносно невелике: *Integration*, *Investition*, *Image*, *Euro* (у значенні валюта об'єднаної Європи) та як продуктивний префікс (*Eurostandard*, *Eurointegration*), *Businessman*, *Businesselite*, *Monitoring*. Дані запозичення характеризують політичний, економічний та інформаційний зміст процесу інтеграції. Наприклад:

Finanzierungen von Investitionen werden aufgrund des enormen Konsolidierungsbedarfes schwieriger (Süddeutsche Zeitung, 2009);

Держава повинна вкладати інвестиції в інноваційні та перспективні довгострокові проекти сфери виробництва (Голос України, 2010);

Zur Kontrollkommission sollen nach den Worten Putins Vertreter der beiden Energiekonzerne Gazprom und Naftogas sowie der EU und der ukrainischen und russischen Energieministerien gehören, außerdem Experten europäischer Energiekonzerne und einer internationalen Monitoring-Organisation (Süddeutsche Zeitung, 2009);

... Взаємодія між урядом та представниками суспільної думки потребує постійного моніторингу й поліпшення», — пишуть міністри ... (Дзеркало тижня, 2010).

Наведені контекстуальні запозичення не є новими і тому без особливих проблем сприймаються носіями мови.

Порівняємо визначення деяких вищезгаданих запозичень за допомогою монолінгвальних словників – Оксфордського тлумачного словника, Словника іншомовних слів [319] та тлумачного словника української мови [46] і Сучасного словника іншомовних слів [254].

Інвестиція (*investment*) – 1) вкладання грошей у банк. Словник іншомовних слів дає таке визначення: *Investition* – 1) довгострокове капіталовкладення [319].

Інвестиція – грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах; вкладення, вклад [46]; Інвестиція – (нім., від лат., одягаю) грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [255].

Моніторинг (англ. *to monitor*) – уважно спостерігати за чимось, записувати та тестувати що-небудь. Словник іншомовних слів та висловів дає таку дефініцію: «*Beobachtung eines bestimmtes Systems*». Тобто суть значення однакова.

Моніторинг – система постійних спостережень, аналізу та оцінювання яких-небудь процесів і явищ з метою виявлення характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, їх відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям [46]; моніторинг – (англ. з лат. той, що контролює) наукові, технічні, технологічні, організаційні заходи, що забезпечують систематичний контроль за станом і тенденціями розвитку [255].

Спостереження над статтями показує, що первинна етимологія запозичень трохи відрізняється від розширеної семантики адаптованих значень та дефініцій, які пропонують словники іншомовних слів. Це пояснюється новими реаліями сьогодення.

Зв'язки між структурою суспільства та соціальною структурою мови складні та багатогранні. Члени соціуму використовують мову з метою локалізації свого місця у суспільстві, здійснюючи це за допомогою різних мовних варіацій. Це надзвичайно важлива властивість мови, яка забезпечує мовця можливістю не тільки вільно виражати свої думки на даній мові, але й робити це різними способами, створюючи при цьому нові номінації.

ЗМІ, різноманітні громадські угруповання, мікросоціуми, молодь активізують процеси неологізації і запозичення. Як правило, відбувається

запозичення англоамериканізмів. Це спричинено суспільно-політичною ситуацією, а також комунікативним престижем.

Найбільш яскраві сфери запозичень – це сфери науки, яка конкурує в інтернаціональному плані, перш за все природничі науки, комп'ютерна галузь, галузь туризму, громадського транспорту, реклами, моди та поп-музики. Наприклад:

Der Star unter den Designern bekam Ovationen für die supercoolen Outfits mit den trendigen Tops im Relax-Look (Lisa, 2005/ 30). – «Зірка у товаристві дизайнерів заслужила овації за крутий зовнішній вигляд, який виразився в модних тонах вільного стилю»;

... Але по дорозі у молодих меломанів виникає задирлива ідея створити мюзикл про армію, уявивши по ходу справи, як би в ньому сяяли наші star. І от... Далі — на екрані. Важливо підкреслити, що вся ця армійська кіноісторія з кліпами 12 українських зірок ... (Дзеркало тижня, 2009).

Залежно від часу інтенсивність проникнення іншомовних слів у лексичний фонд німецької та української мов неоднакова. Останні десятиліття серед усіх запозичень англіцизми є найчастотнішою запозиченою лексикою, бо американська культура є молодою, сучасною, динамічною.

Переміщення іншомовних слів у німецьку та українську мови носить закономірний характер та підтримується такими факторами, як тенденція до комунікативної чіткості лексичних одиниць та, навпаки, тенденція, для якої характерна односкладовість як результат згортання багатокomпонентних лексем.

Сьогодні не залишається часу на тривалий асиміляційний процес нових слів. Засоби інформації, які створюють ці нововведення, повинні швидко опрацювати іншомовні повідомлення преси, тому процес асиміляції запозичень обмежується тільки набуттям, наприклад, іменником граматичного роду, числа та відмінку.

Запозичення виконують не тільки номінативну функцію, але й служать для самовираження, самореклами людей. Вони використовуються для вираження відношення мовця до дійсності.

У німецькомовній пресі трапляються також запозичення різного походження, які спричинені різними соціальними явищами, наприклад, професіоналізми, діалектизми, вульгаризми, арготизми. Вони можуть приймати участь у словотворчих процесах. Наприклад, слово *das Moos* (*aus der Gaunersprache*) – має перше значення «мох», а на жаргоні воно означає «гроші».

Ohne Moos nix los. Heather Mills, Ex-Ehefrau von Paul McCartney, geht langsam das Geld aus. In sieben Monaten hat sie 12,6 Millionen Euro verprasst (Süddeutsche Zeitung, 2008). Так, на його основі виникає прикметник *bemoost*, який означає «грошовий, грошовитий».

Іменник *der Knast* має значення «сучок», а на арго – «тюрма».

Doch dann erlebte man die wundersame Verwandlung des Sebastian, 19 Jahre, alkoholabhängig, ohne Schulabschluss. Zwei Jahre schon hat er wegen schwerer Körperverletzung im Knast gesessen (Welt, 16. Juni 2009). Даний семантичний неологізм також має похідні: *der Knasti* – «зек»:

Der Schweizer Daniel Wahl inszeniert das Stück mit den Jungen des Neuen Knabenchors. "Bist du ein Knasti?" Fragend sieht der Knirps zum Schauspieler hoch. Der nickt. Ja, er wird ein Knasti sein. Der Kleine nickt ebenfalls: "Klar. Siehst auch so aus" (Welt, 12. April 2009).

der Knastologe – «той, хто відсидів строк або знайомий з устроєм тюремного життя»:

Als Ernie das erstemal reinging, ging man noch in den „Bau“, dann war es der Knast, beides halbe-halbe. Wer dann länger bleiben mußte, war ein Knastologe, und der wußte genau, was da ewig „am Bach ist“ (Die Zeit, 1993).

У мові сучасних українських ЗМІ відбувається подібна ситуація. Демократизація суспільно-політичного життя, лібералізація (послаблення) соціально-економічних засад і моральних принципів у суспільстві зумовили потужні зміни на всіх структурних рівнях української мови, з'явилися нові поняття, а отже, і нові лексеми. Рух мовної матерії добре відображає публіцистичний дискурс. Наприклад:

Суспільство вимагало: "бандитам - тюрми!", але нова влада має намір

втілювати у життя інше гасло: "зекам - суди!", - заявляє блог Тимошенко (Українська правда, 2010).

Вищезгадані лексичні одиниці є семантичними неологізмами.

Ще одним із джерел проникнення іншомовних одиниць є мова молоді, яка також відображається в газетних текстах. Ця мова, або сленг, як її називають лінгвісти є живою, вона розвивається відповідно тому періоду, в якому існує та реагує на будь-які зміни в житті країни та суспільства. Сленг можна розглядати як неологізм, оскільки він є незвичайним нововведенням та постійно змінюється.

Велика кількість сленгових слів функціонує в німецькомовній пресі. Доля сленгізмів, як і неологізмів неоднакова. Одні використовуються дуже широко та різносторонньо. Інші з часом застарівають та виходять із вжитку. Наприклад: *schnurloses Telefon* – «безпроводний телефон»

Die Stereoanlage überträgt Musik zu den Funkkopfhörern, und das schnurlose Telefon sendet Tonsignale zur Station - die Elektrogeräte wurden geschwätzig (Welt, 1. Februar 2008). Прикладом можуть слугувати також новоутворення, які виникли в мові ЗМІ та є лозунговими словами.

Слова – це свідки часу, найбільше це помітно в лексиконі молодих носіїв німецької мови. Наприклад:

Jet-set – «дуже забезпечений клас суспільства»

Am Montag war bekannt geworden, dass der dreifache Wimbledon-Gewinner und die Schmuckdesignerin nur drei Monate nach ihrer Verlobung kein Paar mehr sind. Als Trennungsgründe hatte Becker in „Bild“ den 15 Jahre großen Altersunterschied und den Jet-Set-Alltag genannt. Das Paar wollte nach eigenen Angaben eigentlich nächstes Jahr heiraten, es war sogar von Kindern die Rede (Welt, 6. November 2008).

Сленг в українських ЗМІ є досить популярним. Існування різноманітних сленгізмів доводить, що мова залишається динамічною системою, яка постійно живе і розвивається. Наприклад:

Якщо ти маєш хоча б якийсь мінімальний досвід геймера (Експрес COOL, 2006);

Треба було посилати в Європу тих, хто зможе "спікати" по-їхньому. От, скажімо, Григорія Суркіса, Володимира Щербаня, Богдана Гунського (Українська правда, 2004).

Саме ця лексика (лексика молоді) є «свідком часу», якщо можна так сказати. Вона характеризує, хоч і частково, мовну культуру для якої головною рисою є її американізація. До її складу входять новосемантизми, запозичення. Це зумовлено модою в мові.

Як справедливо стверджує В. Д. Девкін, мода в мові в наш час владна, її якості не підлягають ні аналізу, ні критиці. Її сліпо дотримуються. Модне в мові швидко шаблонізується та починає вимагати нових замінів. Головними імпульсами для виникнення інновацій є простота, зручність, точність, престиж вислову. Молодіжна німецька мова оновлюється особливо активно [70].

Вище сказане дає підстави стверджувати, що характерними рисами неологізмів та сленгізмів є мобільність, актуальність цих явищ та швидка зміна, на відміну від стандартної постійності в словниковому складі. Сленгізми та неологізми здебільшого створюються молодим поколінням та є розпізнавальними знаками, своєрідними соціолектними маркерами.

Розглядаючи неологію і сленг, необхідно більш детально зупинитись на основних тенденціях у цих сферах, а саме на англомовних запозиченнях.

Результатом потреби вживання англіцизмів є сьогодення ситуація, яка обумовлена тим, що англійська мова виконує функції мови світового (глобального) спілкування. Що стосується німецькомовної системи, то в багатьох типах тексту (рекламні брошури, спортивні журнали, видання по сучасній поп-музиці або моді) складно з першого погляду визначити, якою мовою написано – англійською чи німецькою:

Die Zunge des Casanovas ist ein Jeep Cherokee auf der Rallye Paris-Dakar (Süddeutsche Zeitung, 2009).

Одним із головних мотивів запозичення як в українській, так і в німецькій мові є необхідність у найменуванні зовсім нових понять: *Scanner, Browser, Software*. Успіх англіцизмів проявляється в тому, наприклад, що жодне з

найменувань не в змозі охопити той широкий концепт, котрий виражає англіцизм, не кажучи вже про додаткове значення. Наприклад: *User* – «людина, яка вживає час від часу наркотики та не має залежності від них»; *істеблішмент* – «правлячі і привілейовані групи суспільства, структура та інститути влади»

Дані приклади показують причини успіху багатьох англіцизмів: німецькі та українські альтернативи не в змозі замінити зручну та коротку номінацію, яку пропонує англійська мова.

Велика кількість запозичень засвоюється з метою комунікативного престижу. Іншомовні слова разом зі своєю номінативною функцією служать для самовираження, самоствердження, самореклами.

Особливою експресивністю володіє англійська лексика, значення якої зазнало образний перенос. Так, в німецькій мові *Floppy* – перше значення «дискета», друге «голова, мозок»; *Trash* – «сміття», друге «музика та кінопродукція поганої якості».

Англіцизми, розвиваючи лексичний фонд обох досліджуваних мов, переплітаються з внутрішніми особливостями словникового складу. Слова-гібриди, утворені в результаті об'єднання іншомовного та німецького або українського компонентів, полегшує іншомовному слову входження в систему відповідної мови. Новизна іншомовної одиниці «знімається» частково, якщо носію мови відомі які-небудь структурні аналоги відповідних позначень, зрозуміла словотворча форма, якщо відомі асоціації з раніше відомими словами того самого або іншого етимологічного плану: *der Nebenchecker* – «сусід», *Soundtempel* – «дискотека», *еврокредити*, *генерація X* (молоде покоління).

Сучасні німецька та українська мови містять велику кількість англійських запозичень, але сьогодні вони не в силах асимілювати весь потік нових слів. Можна сказати, що чим «молодше» запозичене значення, тим більш формально воно відрізняється від власних та запозичених раніше слів.

Англійські запозичення виступають фактором зовнішнього розвитку лексичного фонду і водночас тісно переплітаються з внутрішніми

особливостями словникового складу мови, сприяючи її оновленню.

За останній час як у німецькомовному, так і в україномовному середовищі відбулися радикальні зміни – змінилися політичні умови життя носіїв мови, а в німецькомовному середовищі до того ж відбулися помітно значні успіхи в економіці та соціальних системах. Усе це в сполученні із загальними для європейської культури технічними та матеріальними новаціями не могло не позначитись на кількісному зростанні сучасного вокабуляру та на формуванні окремих його ділянок.

Молодіжна мова є результатом взаємодії мови, культури та вікової індивідуальної психології.

Also der typische Fan von Annett Louisan ist kein Teeny sondern eher der gesetzte ältere Mensch (Welt, 7. Dezember 2005). Der Teeny (від англ. Teenager) – «дівчина, хлопець 13-19 років»;

Крім того, Українська держава цього року святкуватиме своє 18-ліття. І хоча вона досі є "тинейджером" серед держав світу, українські підлітки, народжені в рік проголошення незалежності України, тобто в 1991 році, матимуть цього року право голосувати (Українська правда, 2009).

Сленгові інновації тісно переплітаються з неологізмами, обидва ці шари лексики підлягають активній модернізації. У своєму становленні вони проходять однакові стадії соціалізації: вживання в усному мовленні, використання в рекламі, ЗМІ.

Одним із факторів розвитку мови є поповнення системи за рахунок сленгізмів та неологізмів. У своєму функціонуванні вони мають більш вільні норми, які допускають відхилення, оскільки належать до найбільш рухомого шару лексики. Обидва явища задовольняють потребу в нових номінаціях, так як вони відкриті для новоутворень. Сленгізми соціально значимі, оскільки заповнюють не тільки номінативні, але й комунікативні лакуни.

Зібраний матеріал дозволяє говорити про те, що всі періодичні видання в тій чи іншій мірі використовують іншомовну лексику, пов'язану із соціальними процесами. Ці слова по своїй суті є економічними, політичними, соціальними

запозиченнями і тільки контекстуально можуть бути розглянуті як іншомовна лексика, яка відображає інтегративні та соціальні процеси в суспільстві.

Із вищесказаного можна зробити висновки, що англійська мова має зростаючий вектор в інформаційно-комунікативному просторі країн. Це можна пояснити активними інтеграційними, глобалізаційними та соціальними процесами, які відбуваються в обох країнах та найбільш ярко проявляють себе в таких сферах, як мас-медіа, бізнес, комунікативні технології.

Висновки до розділу 2

Проведене комплексне дослідження номінативного та концептуального просторів НКС німецькомовного та УКС україномовного суспільств кінця ХХ століття з усією переконливістю показало, що в обох досліджуваних мовах цього періоду утворення неологізмів зумовлене перш за все когнітивним фактором, тобто яскраво вираженою пізнавальною діяльністю людини, спрямованою на адекватне відображення навколишнього середовища й усвідомлення свого місця в ньому та необхідністю найменувати нові об'єкти та явища, які осмислили та вичленили у своїй картині світу її носії. Акти номінативної діяльності органічно пов'язані з ККС людини, що представляє собою систему концептуальних категорій, які поступово виникають у її свідомості в процесі активної взаємодії з реальним світом. Ця система постає ієрархічно організованою структурою з різними рівнями категоризації. На кожному з них міститься необхідна інформація, крізь яку людина усвідомлює навколишній та свій власний внутрішній світ.

Оскільки розгляд неологізмів у когнітивному аспекті висуває також на порядок денний потребу у виконанні завдань, пов'язаних із вивченням фактора людини в мові, у роботі здійснено першу спробу реконструювати одну з найсучасніших і найважливіших ділянок картини світу німецькомовного та україномовного суспільств, визначити, провести класифікацію й описати ті фрагменти навколишньої дійсності, які ввійшли в ужиток наприкінці минулого

століття. На основі когнітивного аналізу нової лексики останніх двох десятиліть була здійснена спроба виявити специфіку формування світосприйняття носіїв німецької та української мов, яке склалося в результаті концептуалізації й категоризації ними навколишнього світу, що знайшло своє відображення в різносистемних та різноструктурних лінгвістичних одиницях. Це, у свою чергу, дозволяє глибше розкрити принципи категоризації, притаманні обом сучасним досліджуваним суспільствам.

На основі концептуального аналізу запозичень цього періоду, який є складовою когнітивного, було повною мірою реалізовано завдання опису головних концептів, що виявилися носіями знань та набутого досвіду, характерних для німецькомовного та україномовного суспільств за час найбільш інтенсивного розвитку науки й техніки, високих технологій, ускладненості усіх сфер політичного, суспільно-економічного та культурного життя його членів. У цьому допомогли сленгізми. Ці лексичні одиниці мають такі особливості: вони здебільшого утворюються молодим поколінням; пов'язані з фактором часу; характеризуються великою кількістю запозичень з англійської мови; функціональні особливості мають більш вільні норми, які допускають відхилення, оскільки належать до найбільш рухомого шару лексики.

Було також визначено та описано предмети та явища реального світу, які були в центрі уваги пізнавальної діяльності носія німецької та української мови і складали найважливіші сфери їх життя в досліджуваній період. При цьому виявилось, що НКС та УКС постають тією частиною загальної картини світу, яка сформувалася на основі вербалізованих результатів пізнавальної діяльності особи. Дослідження виділених когнітивних категорій у межах загальних структур – секторів-моделей, які є відображенням найважливіших сфер життя носіїв німецької та української мов у цей час, показало ті важливі зміни, які відбулися в їх діяльнісному досвіді, та яким чином вони привели до появи нових (*комп'ютерні технології світ бізнесу, наркотики*) і розширення традиційних секторів (*медицина, мистецтво й музика, спосіб життя та дозвілля,*

політика) у ККС окремо взятого суспільства.

Виділивши всю сукупність когнітивних категорій та моделей, було зосереджено увагу на тих, які виявилися найбільш представленими новою лексикою. На основі їх стратифікації (розподілу) показано, що номінативний потенціал категорій є далеко неоднорідним. Результати аналізу демонструють, що своє найповніше вираження отримали базові когнітивні категорії, які формують основу концептуальної моделі світу в цілому і до яких у першу чергу звертається людська свідомість при виникненні необхідності осягнення розумом і найменування нових концептів: *людина, соціальне становище, поведінка, мовна діяльність*. Було також показано, що номінативний потенціал категорій залежить насамперед від екстралінгвальних факторів – розвитку та ускладнення певних сфер діяльності людини (наприклад, мистецтво, суспільство та його інститути й установи). Цей потенціал змінюється й залежно від сектору, його концептуального та категоріального наповнення.

В усіх секторах наявні такі базові когнітивні категорії: *людина, процес, метод*, причому найбільший шар лексики серед них охоплює категорія «*людина*». Це є яскравим доказом того безперечного факту, що на сучасному етапі пізнавальна діяльність носія німецької та української мов може бути кваліфікована як переважно антропоцентрична, тобто спрямована на самого себе, на збереження свого життя в умовах виживання, які все більше ускладнюються. Крім того, найбільша представленість таких порівняно нових секторів, як *комп'ютерні технології, світ бізнесу* а також традиційного *політика* дозволяє зробити висновок про вагомість у житті сучасного німецькомовного та україномовного суспільств таких нових фрагментів їх діяльнісного досвіду, як *комп'ютерні технології, світ бізнесу та сфера політики*.

Заслуговує на увагу той факт, що найменша кількість неологізмів зафіксована в секторах *війна та зброя і наркотики*, які відтворюють негативний досвід людини. Він також дає вагому підставу для тверджень про те, що в процесі вербалізації знань і набутого досвіду носії німецької та української мов намагаються значно менше уваги приділяти концептуалізації

тієї дійсності, яка створює загрозу їхньому життю та виживанню в умовах, що склалися.

Було розглянуто шляхи розвитку наявних в обох досліджуваних картинах світу категорій, які поповнюються новими номінативними одиницями. Як показано в роботі, основний масив неологізмів – це похідні. Цей факт дає вагому підставу для твердження про те, що вербалізація нових фрагментів діяльнісного досвіду людини проходить свій шлях через уже наявні мовні засоби зі своїм арсеналом номінативних та когнітивних механізмів. Словотвірні моделі, які розглядаємо як основні одиниці класифікації дериватів, слугують при цьому зручною схемою позначення матеріальної оболонки нових структурних типів знань.

На основі дослідження частиномовної репрезентації неологізмів було встановлено, що здебільшого це іменники. Це означає, перш за все те, що сьогодні більшість когнітивних операцій здійснюється носіями німецької та української мов у предметній концептуальній сфері і є ще одним підтвердженням того, що їхній ментальний лексикон структурований в основному за рахунок іменних категорій.

На основі словотвірного та ономасіологічного аналізу нової лексики показано, що неологічний номінативний простір у німецькій та українській мовах кінця ХХ – початку ХХІ століть представлений дериваційними моделями, що охоплюють префіксальні та суфіксальні моделі, моделі складних слів, різноманітних скорочень (усічень, телескопізмів (склеювання початкового елемента одного слова з кінцевим другого), аббревіатур, акронімів (аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення)), семантична й фразеологічна деривація (творення похідних слів від слова-основи.) та запозичення. Такий підхід до дослідження неологізмів дозволив різнобічно їх описати у всій сукупності відображуваних ними аспектів людської діяльності, а також представити наявні способи утворення німецької та української нової лексики цього періоду та інвентар їхніх словотвірних моделей.

Отримані результати загальної стратифікації (розподілу) мовних способів вербалізації нових концептів протягом останніх десятиріч свідчать про те, що найчастіше при необхідності дати найменування новим предметам і явищам навколишнього світу носії мов звертаються перш за все до традиційних способів словотворення. Значна роль у вербалізації нових знань належить креативності за участі комбінованих форм, більшість із яких виникла наприкінці ХХ ст. внаслідок необхідності відобразити нові реалії буття.

Отримані результати дослідження неологізмів як складової МКС допоможуть уточненню та розширенню інформації про способи мислення й концептуальної організації вербалізованих знань, а також їх лінгвістичну об'єктивізацію за допомогою різноструктурних мовних одиниць. Викладені в роботі результати сприятимуть збагаченню неології як одного з розділів теорії номінації та словотвору, оскільки проведені в дослідженні опис та категоризація концептуального й номінативного просторів НКС та УКС у зазначений період є певним внеском у вивчення системності й будови сучасного німецького та українського лексикону.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ

У пропонованому розділі дослідження розглядаються функціональні особливості іншомовних одиниць у текстах німецькомовної та україномовної преси, проводиться прагматичний аналіз та класифікація публіцистичних запозичень сучасної епохи. Дослідження названих проблем розкриє функціонально-прагматичні ознаки лексичних запозичень у сучасній німецькомовній та україномовній пресі.

3.1. Функціональні особливості запозичень

Функціональна лінгвістика трактує мову як основний засіб, інструмент, знаряддя для реалізації намірів і цілей мовця в процесі комунікації та у сфері пізнання дійсності. Саме розуміння мови як динамічної системи, що перебуває в постійному русі та розвитку, становить теоретичну основу функціоналізму (А. Е. Левицький [152], М. М. Полюжин [197]).

Потенційні можливості (функції) лексичних запозичень закладені в узусі та знаходять своє вираження в тексті безпосередньо на основі співвідношення форми і значення. Їх існування важливе для структурування та творення текстів.

Функція як реалізація є опосередкованою категорією. Вона може бути виявлена в газетному тексті на базі певних мовних форм з урахуванням екстралінгвальних чинників через свідомість людини шляхом залучення абстрактних дій, логіки та розумових операцій [58; 255].

Як засіб комунікативістики газета реагує на рецептивні потреби читачів, беручи активну участь у культурному опосередкуванні. Вона є відкритою культурною формою, а в наш час навіть інтернаціональною. Такої ж точки зору

у своїй роботі дотримується й С. Леніна. Також вона зауважує, що зміст, який входить у газету, володіє різними функціями: він конструює те, чого немає, а також представляє реально існуючі речі, людей, події, які не притаманні нашому менталітету за допомогою лексичних запозичень. Вони надають образності журналістському тексту. І це неможливо заперечити [155; 12].

Розглянемо функціонування іншомовних слів у газетному дискурсі, їх специфіку та текстотвірні функції. Вже відомо, що основними рисами мови преси, як вдало зазначили Г. Рицарєва [217], Г. Каданцева [97] та ін. є:

1) економія мовних засобів, лаконічність викладення думок при інформативній насиченості;

2) відбір мовних засобів з урахуванням їх зрозумілості для читачів;

3) жанрове різноманіття та пов'язане з ним стилістичне використання мовних засобів: багатозначності слова, емоційно-експресивної лексики;

4) міксування рис публіцистичного стилю з науковим, офіційно-діловим, літературно-художнім, розмовним, обумовлене різноманіттям тематики та жанрів.

При аналізі функціонування запозичень у тексті варто зауважити, що:

- у кожному тексті преси вживаються запозичені слова. Деякі з них допомагають читачам краще збагнути суть справи, викликати почуття довіри, оскільки у зв'язку з їх широкою вживаністю ці інновації відомі широкому колу читачів. Інші, навпаки, не завжди зрозумілі носіям мови, і тому існує потреба в подальшому поясненні їх автором;

- однією з причин вживання іншомовних слів є комерційні інтереси газети. Уникнення функціонально простої й емоційно нейтральної лексики і перехід до нової посилює увагу читача.

Виходячи з дослідженого матеріалу, нами встановлено, що серед основних тенденцій поповнення словникового фонду сучасних мас-медіа є такі:

– оновлення німецької та української лексики неологізмами іншомовного походження;

– вкраплення розмовних лексичних елементів у журналістський текст;

- збагачення мови ЗМІ творенням нових слів;
- збільшення кількості запозичених слів за рахунок похідних.

Зважаючи на всі особливості газетного тексту, можна виділити такі функції, які виконують лексичні запозичення в текстах ЗМІ. Перш за все це:

1. Номінативна

Використання запозичень у газетному дискурсі виступає засобом його структурно-семантичної організації та змістовної цілісності. Щоб читач міг легше розібратися в складних політичних та економічних проблемах (та й не тільки в них), необхідно мовцю підібрати таку лексику, яка могла б називати речі своїми словами і тим самим акцентувати увагу на логічну послідовність подання інформації та виділення її основного змісту. Отже, іншомовні слова вживаються для найменування певних реалій. Саме соціально-культурний контекст є сприятливим ґрунтом для їх появи. Вони здатні оригінально відображати факти дійсності. Наприклад:

Eine der derzeit größten Herausforderungen für den Handel ist das Online-Geschäft. Innerhalb weniger Jahre hat sich ein Großteil des privaten Einkaufs ins Internet verlagert. Laut Gesellschaft für Konsumforschung gibt es in Deutschland mehr als 21 Millionen Online-Shopper, rund ein Fünftel davon zählen die Marktforscher zu den sogenannten Intensivkäufern, die mindestens einmal im Monat im Web einkaufen (Unicum, 2007). Online-Shopper (електронний покупець). Це запозичення виконує номінативну функцію. 7 вживань.

Система онлайн-платежів не гарантує вам цілковитої безпеки. Слід дотримуватися правил безпечного користування платіжними картами й застосовувати технічні методи захисту від інтернет-шахрайства, такі як налаштування безпеки в браузері й оновлений антивірус (День, 2010). Вживання запозичення онлайн-платежі – 10 вживань

Softwarepiraterie – für die Branchenvereinigung Business Software Alliance (BSA) bleibt das hierzulande ein „ernstes Thema“, denn Ende des Wonnemonats Mai teilte die BSA mit, dass der Anteil der nicht lizenzierten Programme in Deutschland im Laufe des vergangenen Jahres von 27 auf 28 Prozent angestiegen sei (Audimax,

7-8. 07). *Softwarepiraterie* (програмне піратство). 3 вживання.

Однак, як зазначає Олександр Юрчук, ЦЖД, у Єханурова немає налагоджених відносин з російським газовим і нафтовим істеблішментом (День, 2000). 15 вживань.

Такі запозичення стають ключовими словами аналізованих текстів, які задають їх тематичну цілісність. Здається логічним, що семантичний зміст запозичених одиниць найлегше визначити на основі аналізу текстів, в яких вони присутні, такими текстами, головним чином, є публікації в пресі. Однак, як зауважує А. Романов [214; 63], на основі лише текстового аналізу це здійснити неможливо. І дійсно, розуміння авторами статей іншомовних слів, які вони вживають, може відрізнятися від розуміння тих же запозичень читачами. З іншого боку, зміст іншомовного слова може бути взагалі незрозумілий читачу, якщо останній не знає мови, з якої прийшло запозичення або необізнаний у тій сфері, в якій воно функціонує. Так у даному випадку семантична навантаженість запозичень *Online-Shopper*, *істеблішмент*, *Softwarepiraterie*, *онлайн-платежі* може бути невизначеною читачем.

2. Інформативна функція

Газетний дискурс охоплює масові популярні тексти, які відображають актуальні суспільно-політичні, економічні та інші проблеми. За цими текстами стоять відповідні дискурсивні практики носіїв мови зі своїми світоглядно-психологічними і лінгвістичними особливостями. Сюди належать також повідомлення про події і явища, які відбуваються в інших сферах суспільного життя, насамперед у культурі, техніці, науці тощо. Основною функцією таких дискурсів є передача актуальної інформації з метою формування свідомості та пробудження активності мас. Наприклад:

Das Wachstum im E-Commerce geht auch zulasten der Kauf- und Warenhäuser, deren Marktanteil im vergangenen Jahr weiter zurückgegangen ist, sowie der Universalversender wie Neckermann, Otto und Quelle [Unicum Beruf, 2007]. *E-Commerce* (електронна торгівля). 83 вживання. *Der Handel* є суто німецьким словом, яке також має значення «торгівля», але в даному тексті використано

іншомовне слово. Це пояснюється особливостями мови преси.

Otto und andere bedienen bewusst die drei Vertriebskanäle klassischer Versandhandel, stationärer Vertrieb und Online-Shops, wobei letzt genannter das meiste Wachstumspotenzial verspricht. Unbeeindruckt von allen Trends und Veränderungen zeigt sich Ikea (Unicum Beruf, 2007). *Trend* (напрямок розвитку) є лексичним запозиченням (113 вживань) і в німецькій мові має свій еквівалент *die Entwicklungsrichtung*.

Коли я був губернатором, ми не придбали жодного автомобілю – ні "Mercedesu", ні "Таврії". Нам тільки Луценко передав Volkswagen Touareg, який колись був масово закуплений для потреб міліції, - розповів попередник Ульяновко (Українська правда, 2008). Інформативність запозичення *Volkswagen* проявляється тому, що у своїй назві знайомі українцю компоненти – *фольк* і *машина*, які асоціюються з ознаками ‘народний’ та ‘транспортний’, що повною мірою відповідає суті товару та ще й початково орієнтується саме на загальнонародне використання. 31 вживання.

Дані запозичення інформують читача про актуальні події та явища. Вони служать для передачі не всієї інформації, а найбільш суттєвої, яка утворює «кістяк» дискурсу і спроможна викликати відповідну реакцію в читача.

3. Функція уточнення

Вона передбачає ясність і точність висловлювання. Ясність значною мірою залежить від знання аудиторії і від вміння знайти відповідну словесну форму виступу, найбільш доступну і зрозумілу цій аудиторії. Точність висловлювання означає відповідність висловлювання задуму автора. Критерій точності в мові газетного виступу перш за все визначається вмінням підібрати точне, яскраве слово, яке найбільш пасує до відповідного контексту. Для іншомовної лексики типовим є те, що вона влучно та однозначно характеризує явища дійсності, оскільки їх утворення є прямо пропорційними розвиткові суспільства та всіх його сфер життя. Наприклад:

Традиційний XV Львівський книжковий форум цього року не здивував нічим не традиційним. Ті самі знайомі обличчя, той самий розмах, очікувані книжкові

новинки, чисельні презентації та автографсесії... Загалом же Форум нагадує велику щорічну «тусовку»... європейського рівня, де рідко змінюються учасники, і тим вона й цікава (День, 2008). Тусовка – 45 вживань.

Enttäuscht sein dürfte jedoch, wer sich nach Fitness- und Diätprogramm auf eine gehörige Portion Schönheitsschlaf freu (Unicum № 8, August 2007). Слово *Fitness* (фітнес) 120 вживань.

Ще одним яскравим прикладом такого явища, на нашу думку, можна вважати уривок інтерв'ю модельєра Jil Sander у газеті «Frankfurter Allgemeine Zeitung»:

“Mein Leben ist eine *giving-story*. Ich habe verstanden, daß man *contemporary* sein muß, das *future*-Denken haben muß. Meine Idee war, die *handtailored*-Geschichte mit neuen Technologien zu verbinden. Und für den Erfolg war mein *coordinated concept* entscheidend, die Idee, daß man viele Teile einer *collection* miteinander *combinen* kann. Aber die *audience* hat das alles von Anfang an auch *supported*. Der problembewußte Mensch von heute kann diese Sachen, diese *refined* Qualitäten mit *spirit* auch *appreciaten*. Allerdings geht unser *voice* auch auf bestimmte Zielgruppen. Wer *Ladysches* will, *searcht* nicht bei Jil Sander. Man muß Sinn haben für das *effortless*, das *magic* meines Stils.“

Дивним є те, що ця модельєр – німкеня, вживання англіцизмів у її мовленні не виправдано якимись об'єктивними факторами. Очевидно, їх функція в даному прикладі полягає в тому, щоб більш точно та яскраво висвітлити свою проблему. Деякі з наведених запозичень є новосемантизмами, через те для адекватного розуміння та сприйняття певного відтінку значення необхідний контекст.

Точність висвітлення досягається насамперед здатністю запозичень передавати події, які відбуваються на даний момент, наприклад:

Die weltweite Verbreitung von MC Donalds hat in einigen Ländern eine Blüte lokaler Snacks mit sich gebracht (Deutschland, 2003, № 3). *Die weltweite Verbreitung von MC Donalds* – значне поширення МакДональдсу.

4. Функція емоційного впливу на читача

Функція емоційного впливу запозичень на читача випливає з викладених вище функцій. Запозичення є актуальними номінаціями, які називають події і факти, що відбуваються в суспільстві на даний час і хвилюють кожного. Саме тому вони сприймаються носіями мови емоційно як щось незвичне та нове не тільки за своєю семантичною структурою, але й часто за формою та звучанням, наприклад:

Weltraum-Diät. Gewöhnungsbedürftig ist und bleibt auch der Speiseplan: Er liest sich wie die Karte eines Luxus-Restaurants – wenn nur die Schwerelosigkeit nicht wäre! Die Ready-to-eat-Nahrung kommt zwar immer seltener aus der Tube (Unicum № 8, August 2007). *Ready-to-eat-Nahrung* (страва, котра готова до вжитку);

Але не смікайте нас, не женіть їсти "смажену на салі картоплю" і не робіть за нас висновки про доцільність сидіння біля розбитих ночов, які давно вишли з моди. Бо довго не висидимо. Така відпрацьована за океаном штука, як вміння швидко мислити та приймати альтернативне рішення, пожене нас в протилежному від ночов напрямку до наступного job interview (Українська правда, 2008). *Job interview* – співбесіда, при прийомі на роботу.

Насиченість розмовної мови експресивною лексикою дозволяє носіям мови передавати якнайтонші смислові та емоційні відтінки. Все це знаходить своє відображення в ЗМІ. Наприклад:

Der Trend heutiger Mode sind hot Pants (Fashion TV, 2006). *Hot Pants* («гарячі штанці»), тобто дуже вузькі жіночі брюки/ брюки-дудочки).

Уже наступного дня, Youtube, а також нашу правосвідомість, збагатив іще один інцидент. Хоча не все видно з відеокліпу, варто спочатку подивитися, оскільки будь-яке описання цих подій має своє контр-описання. Щоправда, ті, хто дивиться тільки телевізю, не змушені ускладнювати собі життя розбіжностями між версією влади та досвідом власних очей (Українська правда, 2010). *Youtube* – відео сервіс, призначений для перегляду і розміщення створеного користувачами відео з усього світу в інтернеті.

Запозичення виникають у молодіжному середовищі, а потім багато цих

запозичених починають вживатися у ЗМІ. Так, наприклад, журналісти, які полюбляють дивувати читачів і телеглядачів мовними зворотами популяризували модні в молодіжному середовищі лексичні одиниці англійського походження. Наприклад:

hip sein (бути в курсі сьогодення; бути на вершині слави) – сам предмет події вимагав би іншої стилістики, але, наприклад, з інтерв'ю в журналі «Spiegel»:

Spiegel: *Ist MTV (Musikkanal noch cool?*

Freston: *Mal bist du hip, mal nicht. Das passiert Popstars jeden Tag* (Spiegel 2/2002).

5. Функція виразності

Зважаючи на те, що газетно-публіцистичний стиль має багато різноманітних типів текстів та мовних жанрів, таких, як стаття, кореспонденція, замітка, об'ява, заголовок, рецензія, нарис, фейлетон та інші, було розглянуто засоби вираження виразності на рівні заголовка, тому що саме заголовок несе основну інформацію та являє собою «скомпресований варіант замітки в одній фразі» [100].

Крім того, заголовок має особливу силу ретроспективного впливу на читача, коли після ознайомлення з текстом відбувається співвідношення викладеного змісту з назвою статті. Тому заголовок націлює на певну смислову перспективу, розуміння якої, найчастіше, можливе лише після ознайомлення зі змістом тексту, а повне розкриття відбувається через ретроспективний (звернений у минуле) зв'язок оповідання та заголовка.

Виходячи з того, що газетні заголовки виконують номінативно-інформативну, графічно-вирізняльну, рекламну (тобто функцію привертання уваги) і в першу чергу функцію переконання, агітації, то однією з головних особливостей образотворчо-виразних засобів у газеті є їх соціально оціночні якості та можливості з боку ефективного та цілеспрямованого впливу на масову аудиторію.

Категорію оцінки (оцінювання) стосовно лексики можна визначити як частину лексичного значення, здатну до вираження оцінки позначуваної словом

предмета або поняття. Репертуар оціночних засобів преси надзвичайно багатий та різноманітний. Крім власне оціночної лексики, у газетно-публіцистичному жанрі у функції оцінки використовуються різноманітні лексичні розряди: просторічна лексика, архаїзми, неологізми, спеціальна лексика в переносному значенні та інші. Активно використовуються в газеті також різноманітні словотворчі та прагматичні засоби експресивно-оціночного забарвлення: розмовні емфатичні конструкції, еліптичні речення, різноманітні потужні засоби емоційного (риторичного) синтаксису.

З метою підвищення експресивності заголовків журналісти зазвичай використовують *жаргонні* слова та вирази, які привносять у літературну мову своєрідну метафоричність, образність. Це і є причиною їх появи на сторінках газет:

„Wo *gepfuscht* wird und wem die Zuschauer wirklich vertrauen können“ (Das Neue Blatt, 4.07.90).

«Референдум чи «лохотрон»?» (День, 2000). Назва статті в газеті «День».

Архаїзми та *історизми* майже не трапляються в пресі, тому що мова газети повинна бути зрозумілою для всіх прошарків населення. Усе ж таки журналісти іноді використовують таку лексику для створення підвищеної тональності викладу або для зіставлення сучасних подій із певною історичною епохою.

Найбільш характерними для газети є *неологізми* у зв'язку з їх експресивно-емоційною забарвленістю. Дуже часто журналісти самі винаходять нові слова за допомогою існуючих у мові морфологічних засобів. Такі неологізми є okazionalnymi. Неологізми можуть створюватися внаслідок природного прагнення мовця до новизни, коли утворюються так звані мовні надлишки. Наприклад:

«*Superduperities*» (Forbes, 15.03.93) (від новоутворення *super-duper* – надзвичайно красивий, вищого гатунку; у статті розповідається про винахід комп'ютера, якому можна віддавати команди голосом).

Газетна мова схильна до впливу «мовної моди». До «*модних слів*» належать експресивно-забарвлені слова та вирази, а також стереотипні, стандартні,

шаблонні звороти мови – мовні штампи, кліше, які є популярні в певний період як у пресі, так і в мові. Вони являють собою «готові блоки», з яких легко будується фраза.

Серед *запозичень*, які трапляються в заголовках німецької та української преси, необхідно відзначити *запозичення-неологізми*:

“*Tomahawk*”нули гроші платників податків» (Україна молода, 2002). Газетна замітка про значні витрати США у війні в Іраку, де використовувалися, зокрема, ракети «Tomahawk».

„Mit einem neuen *Drive*“ (Unijournal, 5/2003),

та велика кількість *інтернаціональних слів*:

„Studiengebühren. Die *Pro & Contra* Argumente» (UNI Compact, 1/1997).

Для німецькомовної та україномовної преси характерна велика кількість англійських та американських запозичень. Більшість із них називають речі та поняття, для яких здавна існують німецькі визначення. У заголовках німецької преси простежується така тенденція, що запозичуються не тільки окремі слова:

„Die neuen *Jobs*“ (Deutschland, 1/2004),

„Die Zukunft des *Designs*“ (Unijournal, 2/2003),

“*SOSki* – це проблема!» (Україна молода, 2002). Газетна замітка про напружене становище з цим дитячим товаром, порівнюється *соска* і англійське *SOS* – сигнал про небезпеку.

“*Військовий блок заНАДТО розширюється*» (Україна молода, 2007). Замітка про негативне сприйняття Росією розширення НАТО на Схід.

Таким чином, процес проникнення англоамериканізмів на сторінки німецькомовної та україномовної преси, а також у всі сфери життя постійно збільшується у зв’язку з тісними контактами країн у галузі політики, економіки, культури, спорту та ін.

Слова зниженого стилістичного тону, до яких належать розмовні слова, або *коллоквіалізми* („*Knirpse* im Hörsaal“ (Unijournal, 6/2003), *діалектизми* не дуже часто трапляються в пресі, тому що вони можуть перешкоджати розумінню статті.

Таким чином, проаналізувавши різні лексичні розряди, які використовуються в заголовках німецькомовної та україномовної преси, можна зробити висновок про те, що мовні ресурси є невичерпним джерелом для створення мовної експресії і надання виразності заголовкам газетно-журнального жанру.

Функціональний аспект запозичень передбачає їх вивчення в соціально-культурному контексті в поєднанні з лінгвокреативною діяльністю людини, її мисленням, здатністю адекватно сприймати та інтерпретувати явища дійсності.

Одним із мотивів певної мовної поведінки носіїв мови є прагнення придбати або підтримати власний соціальний або культурний престиж. Ефект «престижності» досягається як за рахунок змістовної сторони запозичень. Природно, що адекватне дослідження сучасних запозичених слів у мові німецької преси неможливе без урахування їх комунікативної значущості. Культурний та ідеологічний обмін між народами, міжмовні контакти, запозичення та інші процеси взаємодії культур і мов протікають із різною інтенсивністю в різних сферах комунікації. У сучасний період інтернаціональний характер політичного, економічного та науково-технічного розвитку найбільш відображається в мові науки і публіцистики. Із публіцистики запозичення поступово проникають у художню літературу й у повсякденну мову, підвищуючи міру їх міжмовної поширеності.

Активною тенденцією в лексиці мас-медіа аналізованого періоду є кількісне поповнення її складу іншомовними словами, зумовлене як екстралінгвістичними, так і лінгвістичними чинниками. Причиною запозичень є не лише потреба заповнення мовних лакун, «номінативна безвихідь», прагнення до мовної економії, тенденція до чіткішої диференціації слів за семантикою та сферами вживання тощо, а й мода, лінгвальні та естетичні смаки мовців, які прагнуть до новизни й свіжості висловлювань [252; 246].

Отже, можна сказати, що запозичена лексика є невід'ємною складовою частиною як мови сучасної німецькомовної, так і україномовної преси. Це пов'язано з тим, що нові слова надають їй динамічності. Із часом лексика

змінюється, словниковий склад поповнюється новими найменуваннями, застарілі реалії відходять у запас пасивної лексики, але навряд чи процес утворення нових слів можливо ефективно контролювати. Нові суспільно-політичні реалії в Німеччині та Україні інтенсифікували процес запозичення, що переконливо демонструє лексика мас-медіа аналізованого періоду: у ній функціонує чимала кількість лексичних одиниць іншомовного походження з різних сфер суспільного життя.

3.2. Прагматичний аналіз публіцистичних запозичень

Іншомовні запозичення, які функціонують у ЗМІ, зумовлені такими загальними причинами: потребою у найменуванні нових реалій життя, практичною необхідністю розрізняти близькі слова, які мають власний набір семантичних ознак і конотативних характеристик, потребами науки, що йде шляхом спеціалізації знань або їхньої глобалізації, впливом закону економії мовних зусиль, модою (тобто пануванням у певному середовищі у певний час тих чи інших смаків, що проявляються не тільки у зовнішніх формах побуту, але й через ціннісні пріоритети в ментальних ознаках), а також потребами публіцистики, покликаними відображати стан суспільної свідомості та впливати на нього.

Як уже було зазначено, у ХХІ ст. одним із джерел запозичень є Інтернет. Дане явище стало настільки поширеним, що найсучасніші запозичення слід шукати саме в тих текстах ЗМІ, які присвячені цій тематиці.

Слова іншомовного походження такого роду стилістично досить експресивні і відомі молодому поколінню носіїв мови, які знають і вміють користуватися сучасною комп'ютерною технікою. Наприклад, запозичення *Online* у різних варіаціях трапляється на сторінках проаналізованих німецькомовних та україномовних ЗМІ 325 разів. Та найбільша кількість його вживань припадає на статті з розділу комп'ютерних технологій (156), меншу кількість можна нарахувати у статтях з економіки (63), політики (57), культури

(30), розділу «робота та кар'єра» (19). З'ясуємо, як змінилося значення даного запозичення у системі німецької мови та чи була потреба у його використанні.

Перший приклад зі статті на комп'ютерну тематику:

Diese Online-Systeme sollen das Studium erleichtern, in dem sie zum Beispiel Informationen bereitstellen und Verwaltungsabläufe unterstützen (CHAMPUS – ASTA-Magazin der Universität des Saarlandes, Juli 2007). *Online-Systeme* (система онлайн) вживається в англійській мові у значенні «*підключений до комп'ютеру*», або «*доступний через комп'ютер*», також «*робота у комп'ютерній мережі*».

... *А якщо уявити, що й вибори можуть відбуватися в системі онлайн, то це вже повна електронна демократія. Зауважимо, що в цьому наша країна ...* (День, 2010). Як бачимо, при запозиченні збереглося останнє значення, бо вживання іншомовного слова необхідне для найменування однієї з реалій життя.

Наведемо приклад із розділу економіки:

„Wir sind kein typisches Online-Reisebüro, sondern ein unabhängiger Preisvergleich-Anbieter. So verdienen wir unser Geld. Wer online einen Flug bucht, besucht im Schnitt sechs Internet-Seiten der Menschen hat sich total verändert. Online-Daten ist populär, weil effizient und“ (Süddeutsche Zeitung, 12.2008). Тут маємо декілька зрощень власне німецького слова та запозичення; останнє надає німецькому слову певного відтінку. А саме, *Online-Reisebüro* – туристичне онлайн-агентство відрізняється від звичайного агентства: його послуги доступні навіть через комп'ютер. Те ж саме можна сказати про запозичення *Online-Daten* – онлайн-інформація;

Інвестори ставлять на онлайн-ринок нерухомості за принципом MLS — мультимістингової системи, що охоплює бази пропозицій різних агентств (День, 2010). Вище наведені запозичення називаємо зрощеннями, тому що вони є неподільними на складові частини, оскільки втрачиться їх семантична навантаженість.

У статтях із розділу політики також трапляється дане запозичення (57

вживань) і несе ту ж семантичну навантаженість. Наприклад:

"Kapitalverbrechen. Das besteht nicht in Mord und Totschlag, sondern darin, dass man Milliarden veruntreut", sagte Lafontaine der Online-Ausgabe der Welt. Explizit bezog sich Lafontaine auch auf eine Aussage des Bundespräsidenten-Kandidaten der Linken, Peter“ (Süddeutsche Zeitung, 12.2008). *Online-Ausgabe* – онлайн-платежі. Тобто платежі, які здійснюються через комп'ютерну мережу.

Онлайн-податкова служба Ірландії через інтернет приймає платежі, надає податкові кредити (День, 2010).

У сфері культури також знаходимо дане запозичення (34 вживання):

„der Standort Leipzig mit seiner dortigen Online-Redaktion aufgegeben. Betroffen seien 60 Arbeitsplätze Absage. "Sowohl gedruckte Lexika als auch Online-Enzyklopädien haben ihren festen Platz in der Zukunft. Unter anderem bei der Vorbereitung des Online-Angebots war der Verlag nach früherer“ (Süddeutsche Zeitung, 12.2008). *Online-Enzyklopädien* – електронна енциклопедія, *Online-Redaktion* – онлайн-редакція;

Найбільший у світі онлайн-магазин Amazon зацікавився творчістю відомої української письменниці Оксани Забужко, видавши англійською мовою її роман «Польові дослідження українського сексу», повідомляє УНІАН (Україна молода, 2010).

Таким чином, в якій би сфері (комп'ютер, політика, економіка, культура і т. д.) не використовувалось запозичення *online*, воно надає значенню одного й того ж відтінку, а отже, добре пристосувалося до системи німецької та української мови.

Щодо наступного прикладу, то хотілося б зауважити, що вислів *Online sein* має теж саме значення що й *im Internet surfen* – «лазити» по Інтернету. Але остання фраза трапляється частіше (76 вживань), тоді як *Online sein* – 24 рази на 100 вживань з усієї кількості, наведеної у вступі.

„In letzter Zeit wird «Online sein» oder «online surfen» zum generellen Ausdruck für ein «In-den-Netzen-präsent-sein» des Computerverbenutzers“ [Hогх, 1994: 44]. *Online sein; Online/ on line surfen* – «лазити» по Інтернету.

По-перше, людина може «лазити» в інтернеті по всьому світу, якщо знає іноземну мову. По-друге, це дає можливість об'єднуватися за інтересами ... (День, 2010). Появу таких запозичень можна пояснити змінами внутрішнього світу особистості, соціальні зрушення призвели до виникнення нових мовних моделей, які вільно використовуються на сторінках газет і не потребують пояснень.

Запозичення *Web (World-Wide Web) – "Всесвітня павутина", Мережа*, тобто глобальна гіпертекстова система, яка використовує Internet як транспортний засіб, існує з 1990 р. Вона не має еквівалентів у німецькій та українській мові. Хоч саме це запозичення і не є новим, але на його основі з'являються різні новоутворення, які не відображаються в сучасному словнику іншомовного походження. Це свідчить про те, що вони є нововведеннями, які характерні для ХХІ ст. Це запозичення трапляється на сторінках газет та журналів 500 разів:

О.Черевань повідомив, що нині веб-сторінка складається з 5 розділів: про історію, структуру і діяльність СБУ, а також про нормативну базу, прес-центр, і містить близько 200 сторінок (Українська правда, 2000).

Und vom Boden aus wird für jeden Astronauten eine persönliche Web-Zeitungen zusammengestellt (Unicum. № 8, August 2007). *Web-Zeitungen* (електронна газета). Це запозичення добре освоєне на комунікативному рівні, оскільки зустрічаємо його у писемному мовленні. Так як воно функціонує у мові з кінця ХХ ст., то вже, мабуть, стало зрозумілим читачу. Слово складається з двох компонентів, один із яких є англійським чого не скажеш про такий приклад.

Das neue Web-Portal Kununu bietet Infos über Unternehmen aus Sicht der Arbeitnehmer (Die Zeit, August 2007). *Web-Portal* (Web-портал) або його синонім *Internet portal* є запозиченням з англійської мови. Воно зберегло своє значення «портал», якщо дослівно – «головний вхід». Роком появи порталів вважається 1998 рік.

На цьому веб-сайті вперше розміщено перелік розвідувальних і контррозвідувальних структур СБУ, а також її регіональних органів (День,

2005).

Розвиток, поширення інформаційних технологій – основна причина актуальності запозичень в Інтернеті. Формується новий тип особистості, який коректує свою мовну поведінку з Інтернет-свідомістю:

Є випадки, коли іншомовна лексика використовується в переносному значенні. Так запозичення *Power* у такому значенні зустріли 50 разів. Це зумовлено наміром автора повідомлення привернути увагу реципієнта, використовуючи всі можливі засоби. У цьому випадку виконується основна прагматична установка на відбір конкретних мовних засобів. Наприклад:

Mit diesem Pentium haben Sie jede Menge «Power» (із реклами комп'ютерної техніки) (Willkommen, 1/2004). Запозичення «*Power*» (сила) у даному прикладі вжито у переносному значенні;

Nur der kluge Gebrauch aller Macht rechtfertigt letztlich Amerikas Führungsrolle in der Welt. Politikwissenschaftler haben dafür den Begriff der "smart power" erfunden, der intelligenten Machtausübung, die sich mit allen Mitteln der Öffentlichkeitsarbeit, der Diplomatie und - notfalls - des Militärs Respekt verschafft (Süddeutsche Zeitung, 21.01.2009);

Американському Конгресу представлено стратегію, в якій уперше для поліпшення іміджу та лідируючих позицій США у світі запропоновано концепцію використання «розумної сили» (smart power) — поєднання «жорсткої» військової та економічної потужності з «м'якою» силою публічної дипломатії (День, 2010).

Запозичення *smart power* – «розумна сила» у наведених прикладах вжите у переносному значенні для того, щоб привернути увагу читача.

Наступне запозичення вжите також у переносному значенні, тільки вже з іншим відтінком. Якщо у попередньому прикладі мова йшла про вдале (розумне) використання Америкою своєї потужності, що призвело до спроможності впливу на інші країни, то у другому випадку "*green power*" – «зелена сила» мається на увазі те, що Барак Обама дуже молодий політик і йому доведеться ще здолати багато перепон на шляху правління.

Auch Barack Obama setzt auf "green power" - und hat dabei noch etliche Hindernisse zu überwinden.

Рекламне походження окремих слів і виразів визначає також їх стилістичну тональність – вона завжди жартівлива, іронічна.

У ЗМІ на зміну значення іншомовного слова впливає взаємодія таких умов, як вживання у порівняльних конструкціях, у специфічному контекстному оточенні та метафоричне переосмислення. У найбільшій мірі вплив даних умов простежується при вживанні іншомовних слів, які належать до таких тематичних груп, як «реалії економічного життя» (25%), «реалії соціального життя» (14%), «комп'ютерні технології» (17%) [97; 15].

У статтях на комп'ютерну тематику реалізуються умови особливого контекстного оточення, переосмислення початкового значення, утворення похідних та вживання у початковій графічній формі. При цьому безпосередньо у процесі спілкування вживання запозичень зумовлено іронічним відношенням автора до подій або явищ, які описуються [217; 76].

Як же відбувається реалізація прагматичного компонента значення запозичень іншомовного походження? Із проаналізованого матеріалу не можна не дійти висновку, що існує кілька умов, необхідних для реалізації прагматичних характеристик іншомовної лексики в публіцистиці:

- 1) уживання у німецькій та українській мові в початковій графічній формі без пояснення (55%);
- 2) певне контекстне оточення (25%);
- 3) метафоричне переосмислення (15%).

Аналогічної точки зору додержується і Н. О. Ситіна [256].

При невиконанні якоїсь із вище вказаних умов іншомовні лексичні одиниці, функціонуючи у німецькій мові, зберігають початкове значення. Якщо ж одна або кілька умов виконуються, реалізація прагматичного компонента може піти по одному з двох шляхів: запозичення може прийняти додаткове значення або втратити початкове.

Зібраний та проаналізований у даній розвідці матеріал свідчить про те, як і

на скільки змінилося значення тієї чи іншої іншомовної лексичної одиниці залежно від сфери її функціонування у ЗМІ.

Розглянемо англiцизм *(der) Killer*. У морфологічному плані слово *(der) Killer* легко запозичується німецькою та українською мовами як іменник і вливається у систему іменників. Це запозичення добре пристосувалося на комунікативному рівні і не тільки, тому що його розуміють більшість носіїв мови. Запозичення *(der) Killer* майже витіснило власний лексичний відповідник (еквівалент) *der Auftragsmörder* та *вбивця*. Так при перегляді газетних статей дане запозичення в усіх його проявах зустрілося 577 разів, а його еквівалент лише 11. При запозиченні значення даної лексичної одиниці не змінилося, а лише набуло певного відтінку. Він поділяється на позитивний і негативний. Так, наприклад, негативного відтінку набувають такі похідні від запозичення *Killer*:

Як відомо, минулого року на територію України в'їхав молдавський кіллер Карамалак, якого спочатку затримали, а потім відпустили (Хрещатик, 2004).

Fast in jedem Schlaflied ist er präsent und doch hat er sein Image als Schlafkiller weg: der Mond (Unicum № 8, August 2007). Якщо саме запозичення *Killer* з'явилося у мові ще у ХХ ст., то похідне від нього *Schlafkiller* (вбивця сну) є сучасним запозиченням, оскільки воно не закріплене в іншомовному словнику [319]. Так у ХХІ ст. завдяки метафоричному переосмисленню у німецькій мові іншомовне слово *Killer* набуло додаткового значення.

Die Angst, kill time, etwas zu verpassen bringt die gesamte Nation auf Trab. Mehr tun in gleicher Zeit! Die Soziologin Helga Nowotny: «Angesichts der Fülle an alternativen Möglichkeiten verbreitet sich ein Gefühl des Zeitmangels. Denn jede Entscheidung, die getätigt wird, ist eine zerstörte Möglichkeit» (Deutschland, 2/2005). *Kill time* (згаяти час). Відбулося вживання у німецькій мові у початковій графічній формі без пояснення.

Поява мобільних телефонів також залишила у німецькомовній пресі свої відбитки. Так у текстах ЗМІ ми зустріли два різні терміни на позначення одного й того ж явища. *Handy* зустрілось 80 разів, *Mobiltelefon* – 30, смартфон – 85.

Наприклад:

Mit dem Freeloader können neben Handys, iPods und anderen mp3-Player fast alle Handheldgeräte jederzeit und überall mit Energie versorgt werden (Unicum № 8, August 2007). *Handy* – мобільний телефон.

Für maximal acht ausgewählte Produkte zahlt der Staat seine Zuschüsse. Darunter sind Farbfernseher, Kühlschrank, Mobiltelefon, Waschmaschine, Computer, Klimaanlage, Warmwasserboiler, Mikrowelle oder auch ein neues Moped (Welt, 4. Februar 2009). *Mobiltelefon* – мобільний телефон.

Коли програма розпізнає код, на екрані смартфона демонструється відеоролик — у даному випадку на цій, нібито першій. «розумній» марці представлений актор Бернард Кріббенс, який читає поему Вістена Х'ю Одена «Нічна пошта» (День, 2010). *Смартфон* – мобільний телефон з багатьма функціями.

В українському варіанті вживається запозичення *смартфон*, яке більш точно виражає суть даного поняття.

Як видно з німецьких прикладів, і у першому і у другому випадку для мобільного телефона вжито два різні слова: *Handy* та *Mobiltelefon*. У тлумачному словнику зазначено:

Handy – *handliches Mobiletelefon*;

Mobiltelefon – *(innerhalb eines bestimmten Gebiets) von praktisch jedem beliebigen Ort aus benutzbares Funktelefon* [319; 390]. Сказати, що форма *Handy* є більш розмовним варіантом, запозиченим з англійської мови, було б помилково. Термін «мобільний телефон» у свідомості німців старшого покоління пов'язаний із поняттям автомобіля. Так вже історично склалося. Усі німці говорять *Handy*, маючи на увазі при цьому мобільний телефон. Це слово для позначення переносних радіотелефонів з'явилося в німецькому побуті ще у середині 80-х років, задовго до появи масової мережі D-Netz (цифрова, телефонна радіомобільна мережа у Німеччині). Нам здається, що явним є спорідненість німецького поняття *Handy* з англійською мовою, але це не так. Наприкінці 30-х початку 40-х років компанія Моторола розробила для

військових переносну рацію, частину якої солдат носив у рюкзаку за спиною – Walkie-Talkie, а зв'язок здійснювався за допомогою великої переносної рації – Handie-Talkie. Від цього поняття й пішли сучасні *Handy*.

Таким чином, виходячи з результату аналізу, можна сказати, що при нестандартному використанні запозичень можлива як втрата початкового прагматичного компонента лексичного значення, так і поява додаткового. Запозичення безпосередньо пов'язане з людиною, воно відображає її картину світу – думку, оцінку, мовні пристрасті, мовний смак, тобто прагматичні установки, що диктують сценарії комунікації (транзакції).

Суспільство по-різному оцінює запозичену лексику: від безперечного сприйняття всіх слів до повного їх відторгнення. Це пов'язано з багатьма факторами: сферою вживання запозичень, віковими характеристиками, рівнем володіння тією чи іншою мовою та ін.

3.3. Класифікація іншомовних одиниць, які функціонують у сучасній німецькомовній та україномовній пресі

У теперішній час, в епоху становлення нової інформаційної парадигми і розвитку штучного інтелекту, комп'ютеризації спілкування та інтеграції науки і техніки роль іншомовної лексики у мові сучасних ЗМІ неухильно зростає. Поява нових слів, у тому числі запозичених термінів, відбувається зараз швидше, ніж коли-небудь в історії людства. Значна питома вага термінів у створенні нових слів пов'язана з потребами номінації найновіших речей та явищ, викликаних технічним прогресом, інтеграційними процесами в економіці, науці і техніці, які є характерними для третього тисячоліття.

Л. А. Булаховський виокремлює дві категорії запозичень: 1) запозичення з мови-донора слів разом із позначуваними ними поняттями; 2) штучні запозичення – на базі мовного джерела, позбавленого живого ґрунту. Перша категорія, як зазначає дослідник, є більш побутовою, вона відбиває зсуви у взаємовідносинах народів. Друга стосується переважно «верхів цивілізації»,

тобто науки, мистецтва, організації суспільства, того, що швидко інтернаціоналізується. Вона характерна «для утворення шляхів міжнародного обміну і семантично мало свідчить про ґрунт, звідки починає свій світовий обіг» [38; 470].

Найпотужнішим джерелом запозичень у сучасній німецькій та українській мові (і у мові ЗМІ також) є англійська. У ЗМІ вони проходять своєрідну апробацію: якщо слово потрібне в мові, воно поступово засвоюється її граматичною системою, зазнає широкого використання і входить до активного словника, в іншому випадку запозичена лексема залишається на периферії словникового фонду і з часом виходить з ужитку. Уміле використання іншомовної лексики не шкодить мові, не збіднює, а навпаки, як зазначав Л. В. Щерба, «усі нові слова або нові значення старих слів, які з'являються для позначення нових ідей і понять або їх нових відтінків, у жодному разі не деформують мову, а лише збагачують її» [293; 282].

Як відомо, найбільших зрушень лексика будь-якої мови зазнає у часи докорінних змін у суспільстві, у періоди соціального неспокою. Промовистим показником суспільних змін у Німеччині та Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. стала хвиля нової іншомовної лексики, неоднорідної за походженням, частотністю вживання, стилістичним і жанровим використанням.

Новації іншомовного походження, виявлені у німецьких та українських медіатекстах досліджуваного періоду, можна поділити на кілька груп відповідно до сфер уживання. Цікаву думку, щодо принципів розподілу запозичень на групи, висловила І. Токарева [261]. Основний принцип, або змістовний зв'язок мовної одиниці з тією чи іншою сферою можна охарактеризувати як функціонально-семантичний. Цей принцип є провідним при віднесенні конкретних, переважно однозначних іменників до тієї чи іншої тематичної групи. Додатковий принцип, або віднесення мовної одиниці до тієї чи іншої тематичної групи за контекстом, можна схарактеризувати як сполучуваний. Даний принцип важливий при віднесенні абстрактних іменників, багатозначних слів та слів із широкою семантикою до тієї чи іншої тематичної

групи.

Керуючись даними принципами, весь корпус іншомовних запозичень, що функціонують у текстах ЗМІ, було поділено на 5 груп.

1. Запозичення у сфері культури (925/30%) (у даному випадку мається на увазі не сукупність досягнень людства у сфері суспільно-інтелектуальних та виробничих відносин, а розвиток однієї зі сфер життя «сфера дозвілля»);

2. Запозичення у сфері комп'ютерних технологій (637/25%);

3. Запозичення у сфері економіки (403/30%);

4. Запозичення у сфері науки (369/15%);

5. Запозичення у сфері політики (261/10%).

Вибір даних груп зумовлений аналізом запозичень у сучасній німецькій та українській мовах у ЗМІ, оскільки в указаних вище лексико-семантичних групах, згідно з нашими джерелами, спостерігається найбільша кількість іншомовних слів. Було відмічено, що в інших групах запозичення відсутні або представлені мінімально.

Кількість запозичених слів у сфері комп'ютерних технологій помітно зростає. Це пов'язано з тим, що відбувається модернізація суспільного життя.

Слово *Інтернет* з'явилося у досліджуваних мовах відносно недавно, а саме наприкінці ХХ ст. Його історія починається з 1969 р., коли Міністерством оборони США було ініційовано створення першої локальної мережі під назвою ARPANET (адміністрування передових дослідницьких проєктів). Метою цих досліджень було вивчення можливостей об'єднання ресурсів багатьох комп'ютерів в єдиній системі. Поширенням у мові преси воно зобов'язане науково-технічному прогресу, досягненням у галузі інформатики. Завдяки комп'ютеризації країн, захопленню людей різного віку комп'ютерними технологіями, іграми, завдяки інтересу до інформації, яку отримують через комп'ютер, слова *Інтернет* і *комп'ютер* стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Запозичення *Інтернет* трапляється в кожній із наведених вище сфер вживання. У ЗМІ, які описують досягнення у сфері комп'ютерних технологій використовується велика кількість запозичень. Так, наприклад, у

сфері комп'ютерних технологій воно вживається найбільше разів (63):

Universitätspräsident Prof. Dr. Linneweber beschreibt es im Internet als «ein Internet-Portal» über das Studierende und Dozierende aller Fachrichtungen ihre digitalen Lehr-Lern-Materialien austauschen, via eMail, Wikis und Blogs miteinander kommunizieren, interaktive eTests und Übungsaufgaben bearbeiten und in dem Aufzeichnungen von Lehrveranstaltungen als Podcasts oder eLectures zum Selbststudium zur Verfügung stehen“ (CHAMPUS – ASTA-Magazin der Universität des Saarlandes, Juli 2007);

Сім мільйонів двісті тисяч українців хоча б раз протягом місяця користуються інтернетом. Такі результати чергового серпневого дослідження українського «населення» інтернету, яке провела компанія «Gemius Ukraine» (Україна молода, 2009). Інтернет (назва міжнародної інформаційної структури, утвореної на основі об'єднання локальних і регіональних комп'ютерних мереж для обміну інформацією).

У сфері економіки його кількість менша (39):

Die deutsche Industrie fordert von der Bundesregierung sichere Bedingungen für Investitionen in Datenautobahnen. "Sie muss jetzt die richtigen Schwerpunkte setzen. Dann können zweistellige Milliardeninvestitionen der Industrie für den Ausbau des Hochgeschwindigkeits-Internets freigesetzt werden", sagte der Hauptgeschäftsführer des Bundesverbandes der Deutschen Industrie, Werner Schnappauf, der Süddeutschen Zeitung am Mittwoch (Süddeutsche Zeitung, 2.02.09);

Економіки Східної Азії ринулися на захоплення Інтернету, особливо вражаючим прикладом цього є Гонконг, Сінгапур, Корея і Тайвань. За останніми оцінками, приблизно третина всіх корейців зараз підключена до Інтернету, і до кінця поточного року ця частка зросте до двох третин (Українська правда, 2000).

У сфері політики кількість його вживань становить 20, у сфері культури – 15, науки – 10. У кожній із цих сфер дане запозичення не змінює свого значення.

Поширенню запозиченої лексики англійського походження у сфері

комп'ютерних технологій сприяє також поява у магазинах великої кількості програмних продуктів, ігор, техніки, які описані засобами англійської мови. Так, в інструкції до диска, зробленій німецькою мовою, можна зустріти англійські лексичні одиниці. Наприклад:

«Die Verwendung dieser Disc mit gewissen DVD-R/RW-LAUFWERKEN und DVD-R/RW-VIDEORECORDERN kann zur Folge haben, dass laufwerk bzw. der Recorder nicht mehr auf Befehlseingaben reagiert». DVD-R/RW-LAUFWERKEN (DVD-дисковод) та DVD-R/RW-VIDEORECORDERN (відеомагнітофон). DVD-RECORDER зустрілося у статтях на комп'ютерну тематику 7 разів. В інших сферах лише 1 – 2 вживання.

У текстах німецькомовних та україномовних ЗМІ знаходимо запозичення, яке має одне й те ж значення що й калька з англійської мови та однакову кількість вживань. Так, наприклад, *Laptop* та *Notizbuch* в німецькій мові, а *лептоп* та *ноутбук* в українській вжито 50 разів, із них: у сфері комп'ютерних технологій – 4, економіці – 9, політиці – 8, культурі – 24, науці – 5.

В липні 2008 року міністр освіти Індії повідомила про розробку десятидоларового ноутбука. Пізніше з'ясувалося, що вона помилилася, насправді лептоп коштує вдесятеро дорожче (День, 2009). В українському прикладі ці два запозичення вжито разом в одному контексті.

Er ist freundlich, konzentriert und neugierig, zwischen seinen Antworten stellt er selber Fragen, und viele handeln vom guten deutschen Kuchen. Wenn ihn etwas besonders interessiert, notiert er es sich in einem Notizbuch (Süddeutsche Zeitung, 14.12.09);

Jeder hat einen persönlichen Laptop, dort sind Tagesabläufe und Gebrauchsanleitungen für die vielen Versuche gespeichert (Unicum № 8, August 2007). (*Das*) *Laptop* означає портативний персональний комп'ютер. У словнику Дудена «Das Fremdwörterbuch» за 2006 рік знаходимо ще одну назву такого комп'ютера – (*das*) *Notebuch*, яка у тлумачному словнику подається з більш повним поясненням.

Wer USB-Sticks und CD-Roms benutzt, ist ein klassischer Nutznießer von früher

Raumfahrttechnik (Unicum № 8, August 2007);

«Флешка — це було щось незрозуміле та дороге. Було незрозуміло, навіщо це мати. А флешка об'ємом 128 мегабайт коштувала близько двохсот доларів (Україна молода, 2007). *USB-Stick* – флешка. *USB (Universal Serial Bus)* – універсальна послідовна шина, шина USB, стандарт запропонований у 1995 р. консорціумом із семи провідних комп'ютерних та телекомунікаційних фірм для обміну даними по недорогій шині між ПК та середньошвидкісними периферійними пристроями. А у 2000 р. вона з'явилася у продажу.

Дане запозичення у текстах ЗМІ вжито 60 разів, із них: найбільша кількість припадає на сферу комп'ютерних технологій – 42, потім сфера економічних – 23, політика – 16, а четверте місце поділяють наука та культура – 5.

Приємно, що всі "міс Дніпропетровськ" з гірничого університету, – сказала Тимошенко і несподівано додала, хитро підморгуючи, – До речі, всі найкращі хакери світу – це українці! Але я це кажу не для преси (Українська правда, 2009).

Kurz darauf tauchten die ersten Schadprogramme auf, die auf diesem Wissen basieren. Und als durch den Lapsus von Knownsec die Gebrauchsanweisung für Hacker öffentlich wurde, waren die Schleusen vollends geöffnet (Süddeutsche Zeitung, 16.12.08). Hacker – «хакер» порушник у мережі комп'ютерного зв'язку.

Дане запозичення є поширеним. Його кількість тільки у сфері комп'ютерних технологій становить більше 100 вживань.

Як бачимо, комп'ютерні технології, які швидко розвиваються із другої половини ХХ сторіччя, і, особливо, масове вторгнення у середині 80-х рр. персональних комп'ютерів, внесли у мову не тільки американських «хакерів», але й спеціальні слова і вислови.

Економіка є ще однією сферою функціонування запозичень. У економічній термінології кількість іншомовних слів досить велика. Постійні контакти з іноземними партнерами та зв'язок зі світовою економікою сприяє їх поширенню. Іншомовна запозичена лексика багато у чому задовольняла потреби термінологічної номінації на різних етапах розвитку мови, про що свідчить історія науки і техніки. У теперішній час заслуговує на увагу процес

запозичення англомовних термінів, оскільки нова термінологія будь-якої сфери значною мірою виникає саме у США та у Великобританії у зв'язку з розвитком передових технологій. Наприклад:

Die Commerzbank hat sich für das laufende Jahr höhere Ziele gesteckt – ungeachtet der sich auf Deutschland ausweitenden Krise am US-Hypothekenmarkt (Welt Kompakt, August 2007). *Commerzbank* (комерційний банк). Дане поняття використовується і в україномовній пресі:

Ми не благодійна організація, а комерційний банк. Тому ми повинні впевнитися, що позичальник фінансово здоровий та життєздатний, а також що він достатньо прозоро обирає своїх контрагентів (Голос України, 2009).

Лексика економічної термінології різниться за сферою та частотністю вживання. Одні слова трапляються у вузьких спеціальних галузях економіки, а інші поширюються в загальних сферах вживання. Одні з них залишаються вузькоспеціальними термінами, які відомі лише спеціалістам, інші ж стають загальноновживаними. Наприклад:

Das beeindruckendste Erlebnis war allerdings mein Einsatz in New York an der Wall Street, wo ich für drei Monate auf dem Trading Floor gearbeitet habe (Unicum, № 8, 25 Jan. 2008). *Trading Floor* – біржовий зал (місце на фондовій біржі, де здійснюється купівля та продаж цінних паперів). Це запозичення вживається у вузьких спеціальних галузях економіки.

Економічний лексикон сучасної німецької та української мов має певні особливості. Це зумовлено тим, що економіка є галуззю не тільки знань, але і діяльності та становить інтерес для трьох категорій населення: 1) учених-економістів; 2) учених-практиків; 3) пересічних людей, оскільки кожна людина у повсякденній діяльності вступає у певні економічні стосунки [92; 161].

У результаті текстового аналізу було виявлено значну кількість термінологічного матеріалу англомовного походження. Інтенсивність запозичення зумовлена потребами номінації нових явищ. Найновітніші досягнення у галузі інформатики та комп'ютерної техніки активно використовуються у всіх сферах, зокрема в економічній. Наприклад:

Das ursprüngliche Kleingeld der Yapesen: Muscheln. Sie wurden auf Yap genutzt, lange bevor die Insulaner Dollar, Yen und E-cash kannten (Die Zeit, 27.08.2007). *E-cash* – електронні гроші. Дане запозичення вжито 20 разів;

У нашій схемі замовниками виступають інші банки, що потребують «кеш» (англ. kash — готівка) для проведення своїх операцій (найчастіше для обміну валют у дрібних і середніх масштабах) (Урядовий кур'єр, 2010). У даній статті журналіст вирішив за потрібне поряд із запозиченням вжити пояснення.

Очевидно, що відбувається активна взаємодія і взаємовплив різних терміносистем, які обумовлені інтеграцією наук.

Отже, у наші дні процес запозичення лексики відбувається дуже активно і носить масовий характер. Це пов'язано, насамперед, із розвитком сучасних інноваційних технологій, коли найновіші досягнення економічної думки окремих держав переносяться в інші національні ареали. У результаті у цілому ряді країн з'являються і розвиваються спільні сфери, які знаходять адекватне мовне вираження у термінології.

Таким чином, запозичення, з одного боку, заповнюють лакуни у лексиконі сприймаючої мови, відповідаючи потребам номінації нових речей та явищ, а з іншого – спрямовані на вдосконалення професійної комунікації, замінюючи існуючі звороти та вирази, маючи високу точність відображення поняття, сприяючи чіткості і оперативності викладення інформації.

Особливо активно використовуються слова іншомовного походження у галузі науки та техніки. Терміни цих сфер, як і економіки, є вузькоспеціальними та загальноживаними. Так, наприклад:

Die nachhaltigsten Zukunftschancen für Forschung und Entwicklung in Deutschland ergeben sich aber insbesondere für die Bereiche Vernetzung und Elektronik im Gebäude (smart home) und Verkehrstelematik (Audimax, 7-8.07). *Smart home* (розумний дім). На даному етапі це запозичення є вузькоспеціальним терміном, який відомий лише спеціалістам. Його ми зустріли на сторінках німецькомовних ЗМІ 23 рази. На сторінках

україномовних газетних текстів, які були дослідженні, не було виявлено даного запозичення.

Не меншу цікавість у насиченості іншомовною лексикою становлять матеріали, які відображають політичне життя в країні. Їх проникнення в політичну лексику зумовлене розширенням міжнародних контактів. У політичну лексику увійшли такі запозичення:

Doch grundlegende Probleme waren bereits in dem Constitutional Framework der UNMIK enthalten gewesen (EIKon Ethnik Internationaler Konflikte). *Constitutional Framework* – конституційна структура (15 вживань);

Національний банк розпочав жорстку дефляційну політику. Однак приборкання інфляції досягалося головним чином утворенням заборгованості з виплати заробітної плати (День, 2010). 10 вживань.

Таким чином, будучи однією зі сфер функціонування лексичних запозичень, ЗМІ водночас відображають їх використання і в інших стилях. Так найбільша кількість запозиченої лексики з'являється у публікаціях, що висвітлюють економічні питання, які зумовлені проведенням ринкових реформ та розширенням взаємодії зі світовим господарством.

Доречно зазначити, що запозичення не завжди викликане необхідністю найменування нових речей або понять. Деякі випадки пояснюються соціально-психологічними чинниками. Іншомовне слово у певній формі виділяється зі звичного ряду, а внаслідок «непрозорості» цієї форми значення його для багатьох залишається закодованим. Подібна незрозумілість є символом недоступної ученості, тому мова, яка містить іншомовні слова, часто оцінюється як соціально престижна.

Структурні типи запозичень у мові преси.

Розглянемо структурні типи іншомовних слів. У зв'язку з активізацією процесу запозичення у ХХІ ст. з'являються різні за структурою типи запозичень:

- 1) слова (50%);
- 2) словосполучення (один із компонентів якого або всі складові є

іншомовним словом) (40%);

3) абрєвіатури (10%).

Ці типи запозичень за структурою збігаються з попередніми сторіччями, але раніше не було вказано в якій кількості вживається той чи інший тип у текстах німецькомовних ЗМІ.

Так, наприклад, поширення різних сполучень у німецькій мові може у процесі його вжитку набути скороченої форми:

GENERAL GLOBAL ISIC 2007 gültig vom September 2006 bis Dezember 2007 (CHAMPUS – ASTA-Magazin der Universität des Saarlandes, Juli, 2007);

Мабуть, не випадково, що саме в Ізраїлі було створено мобільний телефон, ICQ — програму швидкого спілкування по інтернету (День, 2009). *ICQ* назва популярного інтернет-сервісу для спілкування в реальному часі. Не являючись в англійській мові абрєвіатурою в прямому значенні слова, воно представляє собою запис у вигляді ініціально-буквеної абрєвіатури фонетичного еквівалента фрази «I seek you» [ай сик ю□].

Звичайно поряд із такими запозиченнями дається повна їх форма для зрозумілості вживання певної лексичної одиниці. Так, до першого прикладу повною формою буде лексична група *International Student Identity Card*, яка означає студентський квиток міжнародного зразку. 5 вживань. У другому прикладі поряд з абрєвіатурою дається пояснення. 7 вживань.

«Der Erfolg der GEA Group Aktiengesellschaft ist eng an den beruflichen Erfolg unserer Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter geknüpft» (Unicum № 8, August 2007). Тут мається на увазі: *Global Engineering Alliance* (Всесвітній Технічний Альянс), 11 вживань;

Польський курорт Сопот може похвалитися відмінними SPA-центрами та пляжем, який не буває переповненим навіть у гарячий сезон (День, 2010). Запозичення *SPA* в англійській мові походить від лат. «Sanitas per aquam» – «Здоров'я через воду» – оздоровчі процедури, переважно пов'язані з водою. 26 вживань.

А у цьому прикладі запозичення подається навпаки. Якщо, наприклад, у

попередніх реченнях давалась лише аббревіатура, а пояснення йшло пізніше, то тут після повної назви подається скорочена її форма. Наприклад:

Und in China plant die China National Space Administration (CNSA) für die nächsten Jahre ... (Unicum № 8, August 2007). China National Space Administration (Китайське національне управління космічних досліджень). Кількість його вживань – 2;

В американському Національному управлінні з аеронавтики та дослідження космічного простору (НАСА) збираються до 2018 року відправити на Місяць експедицію з чотирьох астронавтів, які розпочнуть будівництво станції, в якій були б достатньо хороші умови для життя й роботи (День, 2005). 25 вживань.

Запозичення-аббревіатури представлені назвами партій, організацій тощо. Ті запозичення, що позначають термінологію тієї чи іншої сфери, подаються завжди з поясненням для правильного їх розуміння читачем. Уникнення розпливчастості поняття досягається за допомогою контексту. Поява даної структури обумовлена необхідністю запозичення нових номінативних одиниць разом із новими поняттями.

У пресі певне місце також посідають запозичення-словосполучення. Всі або один із його компонентів можуть бути іншомовним словом. Наприклад:

Wenn bei der Hälfte der Filme nur Mega-Stars auftreten, dann hat der Rest des Programms keine Luft mehr zum Atmen (Deutschland № 1, Februar 2005). Mega-Star (мегазірка). 17 вживань;

Якщо порівняти їх відомість з існуючими топ-політиками, то "політики довіри", звичайно, не можуть сьогодні конкурувати за владу з мега-брендами та "брендиками" виборчого бюлетеню-2010 (День, 2010). 5 вживань.

Таким чином, запозичення-словосполучення у мові німецької та української преси вживаються для того, щоб надати образності журналістському тексту, привернути увагу читача своєю структурою.

Але найбільшу кількість становлять запозичення-слова, оскільки слово є найбільш рухомим та здатним на вільні міграції елементом. Це пов'язано із

самою природою слова, його направленістю на дійсність. Наприклад:

Wer Stückwerk beklagt, darf kein Puzzle liefern, dessen Teile nicht zusammenpassen (Süddeutsche Zeitung, November 2006). *Puzzle* (головоломка). 63 вживання.

Як передає УНІАН, 12 травня в центрі міста на вулиці Незалежності відомі іванофранківці разом із пластунами склали великий пазл із зображенням українського війська різних століть (Українська правда, 2010). 50 вживань.

У цілому можна сказати, що запозичення з іншомовними компонентами виконують номінативну функцію у пресі. Спочатку вони використовуються, так само як у повсякденній мові з метою економії мовних засобів. Оскільки текст газети повинен представляти різноманітну актуальну і цікаву інформацію, у цьому випадку іншомовні слова використовуються як варіація мовних засобів вираження. Також такі запозичення відрізняються своєю незвичністю, образністю, можливістю гри слів і служать для посилення наочності.

У багатьох роботах із проблеми запозичення з однієї мови в іншу (О. Кузіна [146], С. Мангушев [172] та ін.) подаються тематичні класифікації, які носять різні назви (класифікація за сферами вживання, за функціональними сферами, за сферами людської діяльності), вони дозволяють більш наочно подати аналізований матеріал і дають змогу уявити направленість впливу мови-донора на мову-реципієнт.

Висновки до розділу 3

Традиційно джерелом іншомовної лексики вважались грецька та латинська мови. Це пояснювалось великим впливом античної культури на розвиток культури світової. Але в наш час спостерігається утворення особливого шару запозиченої лексики англійського походження, яке пояснюється престижністю англійської мови та її глобальним статусом у світі.

Одним із найважливіших чинників історичного розвитку мови, її еволюції є мовні контакти, які викликають до життя певні кількісні та якісні зрушення,

що стосуються перш за все словникового складу мови як найбільш рухомого елемента мовної системи. Взаємодія англійської мови з німецькою та українською знайшла конкретне відображення в такому типі цього контактування як запозичення.

Переважає більшість запозичень на етапі входження в мову є неологізмами з усіма їх функціональними особливостями. Разом з новими словами потрапляють у мову нові поняття, які, з одного боку, спонукають до пошуків відповідних власних мовних еквівалентів, з іншого, – якщо маємо справу з науково-технічними термінами, вони впливають на процеси мовної інтелектуалізації мовника.

ЗМІ є однією з найпоширеніших сфер вживання іншомовної лексики, яка частіше використовується у таких сферах інтересу ЗМІ, як «економіка», «політика», «комп'ютерні технології», «нові технічні поняття». У кожній зі сфер запозичення здобуває функції, що відповідають призначенню, статусу адресата, культивованим жанрам і стилям спілкування. Тип і характер мовної діяльності визначає режими використання запозичень як у традиційних для них просторах (публіцистика), так і у нових (Інтернет). В усіх випадках функції запозичень узгоджуються з прагматичними установками, із потребами учасників різних видів комунікацій.

На шляху до закріплення у лексичній системі мови запозичені слова можуть функціонувати у різних сферах і стилях. Це багатофункціональний тип знаку, що інтегрує можливості вживання у різних дискурсах – у публіцистичному, сітьовому і може виконувати функції: називання (номінативна функція), судження про світ (когнітивна функція), вираження почуттів (емотивна функція), оцінки (аксіологічна функція).

Зв'язок «означуване – означаюче» пов'язаний із соціальною природою мови, і мовні зміни зумовлюються як внутрішньосистемними, так і екстралінгвістичними причинами. Дискурс вміщує і те, і інше. Під впливом дискурсивної вербалізації відбувається становлення семантики запозичення. Дискурс, таким чином, виявляється полем як для фіксації інваріантних ознак,

що накопичуються, так і для їхньої модифікації. Знання про значення виводиться безпосередньо з мовного (дискурсивного) матеріалу. Принципи організації дискурсу виявляються і принципами формування «типу знаку», у ролі якого виступає запозичення. Напрямок семантизації може задаватися екстралінгвістичними причинами, але потім починають із тим чи іншим ступенем інтенсивності діяти інтралінгвістичні фактори.

Рухливість і гнучкість дискурсу забезпечує комунікативну гнучкість і рухливість семантики запозичень, накладається на особисту картину світу, що корелює зі станом суспільної свідомості визначеного часу, із подіями поточного життя і з іншими дискурсами.

Дослідження засвідчує, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть спеціальна лексика стає основним джерелом поповнення та оновлення словникового складу німецької та української мов, що зумовлюється позамовними чинниками – науковим та технічним прогресом, виникненням нових наукових напрямків і взаємним перетином окремих галузей науки й техніки, організацією численних нових галузей виробництва тощо. Усе це сприяє утворенню нових слів-термінів для позначення нових концептів, процесів тощо.

Процес запозичення іншомовних слів відіграє неабияку роль у розвитку спеціальної лексики та її вдосконалення, адже бурхлива інтенсифікація процесів запозичення в сучасну епоху сприяє активному проникненню слів із різних сфер людської діяльності у спеціальні сфери. Цей процес багатоплановий, і його результатом є не лише поповнення лексичного складу, але й певні зміни у структурі словникового фонду, які полягають у кількісному та якісному складі різних угруповань слів, у характері їх мовних взаємозв'язків тощо.

Важливе значення мають соціальні чинники впливу на появу іншомовних слів у текстах ЗМІ, оскільки преса є однією із сфер функціонування іншомовних лексичних одиниць. Сфера преси має різні концепти: концепт соціальних стосунків, концепт політичних та економічних проблем Німеччини та України у досліджуваний період, концепт проблем світового масштабу,

концепт науки і освіти, концепт медицини, концепт оцінки різних явищ, концепт культурного життя після об'єднання Німеччини, концепт екології.

Основним ідеографічним класом запозичень є клас «людина і суспільство», члени якого постійно перебувають у безпосередньому взаємозв'язку, доповнюють одне одного та існують у гармонії чи дисгармонії. Суспільство відіграє велику роль у багатьох екстралінгвістичних процесах, які, у свою чергу, зумовлюють значні зміни у самій людині, її думках, відчуттях. Це знаходить відгук у мові.

РОЗДІЛ 4

АДАПТАЦІЙНІ ОЗНАКИ ІНШОМОВНИХ СЛІВ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ

У четвертому розділі пропонованого дослідження висвітлюються питання освоєння іншомовних одиниць у німецькій та українській мовах на матеріалі німецькомовної та україномовної преси за допомогою семантичної та стилістичної асиміляції, а також за допомогою ономаціологічного (один з аспектів семантики як науки, що вивчає природу, закономірності і типи мовного позначення елементів дійсності) та семасіологічного (розділ мовознавства, що вивчає лексичні значення мовних одиниць – окремих слів, фразеологізмів, іншомовних одиниць та зміни цих значень) підходів.

4.1. Лексико-семантична асиміляція запозичень у текстах сучасної німецькомовної та україномовної преси

Ключем до осягнення думок, безумовно, є значення слова, яке вивчає семантика, як розділ лексикології. Значення існує у мові і, відповідно, має соціальний характер. На знанні загальних мовному колективу значень тримається вся спільність навчання, школи, культури, нації. Тому знання значень таке важливе для особистого і суспільного буття людини і колективу. Значення – це те, що залишається в пам'яті після всіх соціально прийнятих актів змістотворення.

Логічно вважати, що дослідження іншомовних слів передбачає вивчення не тільки їх утворення, розвитку та функціонування, але й адаптації у приймаючій мові. У зв'язку з оформленням у мовознавстві останніх десятиліть комунікативно-прагматичної дослідницької парадигми можна говорити про можливість прагматичного підходу до одиниць усіх мовних рівнів, у тому числі і до нових одиниць лексичного рівня. Уживання іншомовних одиниць диктується прагматичними потребами, оскільки, як правило, відправник

повідомлення вибирає з наявного лексичного матеріалу те, що найкращим чином виражає його думки і почуття, а при відсутності такого слова в лексиконі, він видозмінює стару, створює нову лексичну одиницю або користується актуальною лексикою іншої мови – запозиченням. Таким чином, значення слова невіддільне від прагматики, направлення лінгвосемантики, яке набуло особливого поширення наприкінці ХХ ст.

У даному розділі дослідження проводиться детальний аналіз 80-ти базових іншомовних одиниць (988 вживань), які є типовими ілюстраціями для однієї з вищезгаданих тематичних груп (сфера культури). Вибір припав саме на цю групу тому, що кількість запозичень у ній найбільша.

4.1.1. Семантична асиміляція іншомовних слів.

Лексико-семантична асиміляція (далі ЛСА) іншомовного слова є багатоаспектним явищем, яке містить:

- семантичну асиміляцію,
- розвиток синтагматичних (від слова «синтагма» – сполучення або злиття двох суміжних мовних одиниць, розташованих у певній лінійній послідовності у мовному потоці) відносин,
- установлення парадигматичних зв'язків (тобто мовна одиниця розглядається як сукупність структурних елементів),
- участь у словотвірних процесах,
- стилістичну асиміляцію.

Проаналізувавши зібраний матеріал, не можна не погодитись із В. Богословською [30], О. Карнауховим [112], М. Шумайловою [292], що для визначення впливу мови-донора та мови-реципієнта на ЛСА за кожним із вищевказаних аспектів використовуються такі критерії:

- 1) вживання іншомовних одиниць у текстах на мові, з якої запозичені, із поясненням або без;
- 2) набуття запозиченою одиницею самостійного значення та його подальший розвиток на ґрунті мови-реципієнта.

Але на відміну від них нами було використано ще один критерій – це (не)спроможність позначати реалії країни мови-донора або мови-реципієнта.

1. Порівняння дефініцій відібраних лексичних одиниць проводиться по 3-х німецьких словниках (Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache [320]; Duden. Das große Fremdwörterbuch [319]; Gerhardt Wahrig. Deutsches Wörterbuch) [389], 2-х англійських словниках (Collins English Dictionary and Thesaurus [316]; The Oxford English Dictionary) [386] та 2-х українських (Сучасний словник іншомовних слів [255], Тлумачний словник української мови) [46].

На основі першого критерію семантичної асиміляції, про який мова йшла вище, весь зібраний матеріал досліджуваної лексичної групи («сфера культури») можна поділити на 3 групи:

1. Іншомовні слова, які не зафіксовані хоча б одним із німецьких та українських лексикографічних джерел та вживаються у німецькомовних та україномовних текстах із поясненнями (4 одиниці – 5,0%) (284 вживання). Наприклад:

«Zunächst einmal: Was ist ein Event? - Herbert Willems: Gemeint sind außeralltägliche, besondere, aus dem Normalen herausragende Ereignisse, die Spaß und Vergnügen bereiten sollen. Im weiteren Sinne ist, wenn von Events die Rede ist, die heutige "Erlebnisgesellschaft" gemeint. Events sind Ereignisse, in denen die Erlebnisgesellschaft konkrete soziale Formen annimmt» (Die Zeit, 18.10.2001);

То ще півбіди, але ж відразу згадують, що цей Ром — постановник фільмів жахів «Хостел» і «Хостел-2». У них ідеться про хостел — тобто малобюджетний молодіжний готель, який насправді є прикриттям для кривавих лиходійств (День, 2009);

«Peter Weißbach vom Backpacker Network findet das "unmöglich", schließlich gebe es für den englischen Begriff hostel nur eine adäquate Übersetzung ins Deutsche: Jugendherberge» (Die Zeit, 9.06.2005);

Івент-менеджмент (подієвий менеджмент) має доволі широкий спектр дії: від професійної організації звичайних свят до проведення подій як інструменту рекламної кампанії, спрямованої безпосередньо на споживача, а

також дуже модного нині корпоративного піару (Україна молода, 2010).

Вище наведені приклади різноманітні: у першому випадку приводиться поширене тлумачення англійського запозичення «*Event*» («визначна подія, яка викликає позитивні емоції»); у другому випадку, в україномовній пресі поряд з іншомовним словом «*хостел*» дається розгорнуте пояснення, яке підкреслює новизну цього поняття; у третьому прикладі поняття «*Hostel*» у німецькомовній пресі характеризується як типово англійське та пояснюється німецьким еквівалентом «*Jugendherberge*» («туристична база, особливо для молоді»); у четвертому прикладі в українському варіанті іншомовне слово «*Івент-менеджмент*» пояснюється українським відповідником «*подієвий менеджмент*».

2. Іншомовні слова, які не зафіксовані хоча б одним із німецьких й українських лексикографічних джерел та вживаються у газетних текстах без пояснення (17 одиниць – 21,25%) (243 вживання). Наприклад:

«Ich bin zwar der Begründer von Slow Food, aber nicht der Guru» (Die Zeit, 25.01.2001);

На зразок «чорного блоку» ви хочете застосовувати насилля проти будь-якої форми приватної власності? Чи ви хочете пропагувати рух «slow food», світський клуб-видавець престижних буклетів, що вихваляють правильне харчування у найкращих закладах? (Українська правда, 2009);

«Diese Weisheit ist im übrigen nicht von mir, sondern von Seneca, dem größten Slow-Food-Philosophen, der sagt: Wir leben nicht nur kurz auf diesem Planeten, sondern unendlich lang - wenn wir die Zeit nur gut nutzen» (Die Zeit, 25.01.2001);

Організатори акції через гру й показові виступи зірок фітнесу презентували гостям марафону соціальну програму «Фітнес у школи». Вона відбулася в рамках I міжнародного Велнес-форуму в Україні (День, 2006).

У наведених прикладах запозичення жодного разу не отримують пояснення.

3. Запозичені одиниці, які зафіксовані усіма німецькими та українськими лексикографічними джерелами та вживаються у публіцистичних текстах без

пояснень – це всі інші запозичення (59 одиниць – 73,75%) (461 вживання) .

Що ж стосується другого критерію (Набуття запозиченою одиницею самостійного значення та його подальший розвиток на ґрунті мови-реципієнта), то під подальшим розвитком значень запозичених слів розуміють різні типи семантичних змін (О. Уфімцева [266]), семантичних перетворень (Н. Алефіренко [7], Ю. Сухорукова [254]), лексико-семантичних транспозицій (тобто переміщень, перестановок) (Д. Шмельов [291], або лексико-семантичних трансформацій Ю. Сухорукова [254]), а саме: кількісні та якісні зміни.

Кількісні зміни – це зміни кількості лексико-семантичних варіантів у мовній одиниці, тобто збільшення (рідше) або зменшення (частіше) кількості значень у запозиченого слова у мові-реципієнті у порівнянні з еквівалентом у мові-донорі.

Відносно кількісного збереження або зміни значень запозичених одиниць у порівнянні зі словами-прототипами фактичний матеріал даного дослідження дозволяє виділити 4 групи:

1. Однозначні іншомовні одиниці і слова-прототипи – 12 одиниць (15%). Більша частина іншомовних слів, які належать до цієї групи подана іменниками.

2. Однозначні іншомовні одиниці та багатозначні слова-прототипи – 32 одиниці (40%). Випадки запозичення слів у одному лексико-семантичному варіанті полісемантичного слова-прототипу є частотними. Висока частотність подібних випадків пояснюється тим, що багатозначне слово у конкретному контексті, як правило, реалізує тільки одне зі своїх значень, яке й запозичується мовою-реципієнтом.

3. Багатозначні запозичені одиниці та слова-прототипи – 26 одиниць (32,5%).

4. Багатозначні запозичені одиниці та однозначні слова-прототипи – 3 одиниці (3,75%). Так відповідно до лексикографічних даних іншомовна одиниця «*Fast Food/Fastfood*» вживається у німецькій та українській мові у двох значеннях – «*кафе чи ресторан швидкого обслуговування*» та «*їжа,*

приготовлена нашивдуруч» перше значення не зафіксоване англійськими словниками. Запозичення *«котедж»* використовується в українській мові у значенні *«заміський будинок»* та *«елітна нерухомість»*, друге значення не зафіксоване англійськими словниками. *«Tea-Room»* вживається не тільки для позначення *«кафе або чайного салону»*, але й для позначення *«кафе чи ресторану, в яких не подають спиртних напоїв»*, при цьому останнє значення трапляється переважно у швейцарському національному варіанті німецької мови й не зареєстроване англійськими словниками. Кількісні зміни у семантиці запозичених одиниць трапляються рідко, що підтверджують і статистичні дані дослідження.

Необхідно зауважити, що полісемія запозичених слів завжди менш виражена (запозичені слова мають не більше 6 значень), ніж полісемія слів-прототипів у мові-донорі (лексикографічні джерела фіксують до 36 значень в окремих слів, включаючи й застарілі значення).

Якісні зміни – це перетворення значень запозиченого слова у мові-реципієнті у порівнянні з відповідними значеннями слова-прототипу у мові-донорі. В основі семантичної словозміни лежать процеси метафоричного (переносне вживання слова або виразу на основі аналогії) або метонімічного (перенесення назви одного поняття на інше) переносів, результатом яких можуть бути: розширення значення, а також його звуження, поліпшення, погіршення і т.д. В. Богословська [30; 17], О. Бикова [40; 135], О. Карнаухов [111; 48], І. Сапранова [220; 15], Ю. Сухорукова [254; 11], В. Феоклистова [268; 207], Ю. Шаповалов [287; 18], Д. Шмельов [290; 57], Д. Шмельов [291; 219].

Метафоричний перенос (в англійській термінології *«metaphor»*, у німецькій термінології *«Metapher, Übertragung»*) – зміна значення, яка складається з вживання лексичних одиниць у переносному значенні на підставі подібності або збігу ряду ознак, які у даному випадку розцінюються як суттєві. У результаті аналізу 80 іншомовних одиниць та їхніх слів-прототипів, з одного боку, не було виявлено жодного випадку розвитку нових значень на ґрунті німецької чи української мов у результаті метафоричного переносу, з іншого

боку, було відмічено, що неосновні, вузькоспеціалізовані значення англійських слів-прототипів, які утворилися шляхом метафоричного переносу, здебільшого не запозичилися у німецьку та українську мови. Так лексична одиниця *«bed and breakfast»* вживається у мові-донорі у двох значеннях - *«система послуг у готелі, згідно якій проживаючий платить за номер на ніч і за сніданок на наступний ранок»* і *«продаж акцій перед самим закриттям торгів на фондовій біржі та їх купівля на наступний ранок з метою створення збитків для зниження податку на збільшення ринкової вартості капіталу»*, причому останнє з них не запозичиться німецькою чи українською мовами.

Метонімічне перенесення (в англійській термінології *«metonymy»*, у німецькій термінології *«Metonymie»*), тобто зміна значення полягає в тому, що замість назви однієї речі дається назва іншої. Перша річ стосовно другої повинна *«асоціюватися за суміжністю»*, це відношення може бути часовим, просторовим або функціональним. Ілюстраціями розвитку значень шляхом метонімічного перенесення можуть слугувати такі приклади:

будучи запозиченим у значеннях *«легка житлова будівля у тропічних країнах»* і *«одноповерховий житловий будинок із плоским дахом»*, запозичення *«Bungalow»* одержує у німецькій та українській мовах значення *«невеликий одноповерховий заміський будинок, у якому мешкають, в основному, у вихідні; дача»*. Також його вживають для позначення невеликих одноповерхових будиночків, використовуваних як номери для проживання туристів і розташованих на території готелю набагато ближче до берега моря, чим головний корпус. Дане значення добре знайоме туристам. *«Fast Food/Fastfood»* вживається у сучасній німецькій та українській мовах у двох значеннях, а саме: у запозиченому – *«їжа, приготовлена на швидку руку»* і у набутому в результаті метонімії – *«кафе або ресторан швидкого обслуговування»*. Запозичення *«Dancefloor»* в німецькій мові використовується для позначення як танцювальної площадки, так і танцювальної музики різних стилів, під яку танцюють на дискотеках, причому друге значення, мабуть, розвилось на ґрунті німецької мови, чого не відбулося в українській.

Розширення значення, або семантичне розширення у німецькій термінології («Bedeutungserweiterung») – результат метонімічного перенесення, що проявляється у збільшенні семантичного обсягу слова за рахунок узагальнення або генералізації його значення у процесі історичного розвитку. Єдиним прикладом розширення значення у фактичному матеріалі даного дослідження є іншомовна одиниця «*Tea-Room*»: на базі запозиченого вузького значення «*кафе-кондитерської або чайної, відкритих переважно у денний час і які спеціалізуються у першу чергу на різних сортах чаю та десертах до нього*» розвивається більш широке «*кафе або ресторан, у меню яких немає алкогольних напоїв*», характерне переважно для швейцарського національного варіанту німецької мови.

Звуження значення, або семантичне звуження у німецькій термінології («Bedeutungsverengung») – результат метонімічного перенесення, що проявляється у зменшенні семантичного обсягу слова за рахунок сем, що диференціюють, у процесі його історичного розвитку. Як приклад звуження значення можна привести слово «*Bike*», що запозичується обома мовами у двох значеннях – «*мотоцикл*» і «*спортивний велосипед*» (або рідше «*гірський велосипед*»), причому друге значення є більш вузьким у порівнянні зі значенням слова-прототипу у мові-донорі.

У зв'язку з процесами розширення й звуження значень запозичених одиниць цікаво розглянути процес становлення значень у двох із досліджуваних неологізмів – «*Swimming pool*» і «*Ticket*». Дані слова були запозичені у німецьку мову відповідно у значеннях «*невеликий плавбасейн у дворі приватного будинку*» і «*квиток на літак*» і традиційно наводилися як приклади звуження значення [243; 13]. У наш час перше з них використовується для позначення «*будь-якого басейну*», що поки не фіксується німецькими словниками, але очевидно з утворень «*Privat-Pool*» («*приватний басейн*»), «*Pferdepool*» («*басейн для коней*»), а друге – для позначення «*документа, який дає право скористатися послугами якого-небудь транспортного засобу або пройти на який-небудь захід*», яке фіксується

трьома німецькими словниками та є очевидним із численних прикладів його вживання у сучасній німецькій мові. Таким чином, можна говорити про первісне звуження й подальше розширення значень у розглянутих запозиченнях.

Поліпшення значення – результат метонімічного переносу, що проявляється у семантичній зміні, у результаті якої лексична одиниця починає позначати предмет, особу, процес, якість і т. п., які вважаються у даному суспільстві більш дорогоцінними, корисними і т. п., у порівнянні з початковими позначеннями. Фактичний матеріал даного дослідження містить приклад поліпшення значення запозичення «*Penthouse*»: від «квартири на даху висотного будинку» в англійській мові до «ексклюзивної, фешенебельної квартири на даху хмарочоса» у німецькій та українській мовах. Запозичення «*Apartment*» в англійській мові вживається у значенні «багатоквартирний будинок» а в українській «*апартаменти*» - це «розкішна квартира».

Погіршення значення – результат метонімічного перенесення, що проявляється у семантичній зміні, у результаті якого лексична одиниця починає позначати предмет, особу, процес, якість і т. п., які вважаються у даному суспільстві менш важливими, корисними і т. ін., у порівнянні з початковим значенням. Жодне з досліджуваних у даному розділі слів не демонструє погіршення значення. Однак запозичення «*Apartment*» може утворювати гібридний іменник «*Apartmenthaus*», що в сучасній німецькій мові використовується не тільки в запозиченому значенні «багатоквартирний будинок», але й у новому (погіршеному) значенні «публічний будинок».

Отже, підсумкову класифікацію запозичених одиниць із погляду якісного й кількісного збереження та (або) зміни їхніх значень у процесі запозичення або розвитку на ґрунті мови-реципієнта можна представити у такому вигляді:

1. Запозичені одиниці, які зберегли прагматичний компонент значення слова-прототипу у мові-донорі (64 одиниці – 80%). Дана група містить 3 випадки:

1.1. Запозичення однозначного слова у його єдиному значенні, що досить

характерно для моносемантичних іншомовних слів, як на думку вчених (О. Бикова [40], В. Феоклістова [268]), так і за статистичним даними даного дослідження. 11 запозичень (13,75%).

1.2. Запозичення багатозначного слова в одному або декількох значеннях, причому всі ці значення є основними, або головними, тобто займають перші позиції у дефініціях авторитетних тлумачних словників. До даної підгрупи належить більша частина досліджуваних запозичень (42 одиниці – 52,5%).

1.3. Запозичення багатозначного слова в одному або декількох значеннях, причому всі ці значення є неосновними, тобто периферійними, і займають останні позиції в дефініціях авторитетних тлумачних словників. Ця група за кількістю менша від попередньої (11 одиниць – 13,75%), що підтверджує загальноприйнятту думку про непоширеність запозичення слів у вузькоспеціалізованих значеннях. Наприклад: «*Bar*» - «бар; стійка в барі», «*Fitness*» - «натренованість, гарна спортивна форма», «*Lifting*» - «пластична операція або косметична процедура з метою підтягування шкіри», «*Peeling*» - «косметична процедура по видаленню поверхневих шарів епітелію шкіри з метою вирівнювання її структури й кольору», «*Stretching*» - «гімнастична вправа на розтягнення м'язів».

2. Запозичені одиниці, які набули прагматичний компонент значення, не властивий слову-прототипу у мові-донорі (7 одиниць – 8,75%). Дана група також представлена трьома випадками:

2.1. Єдине значення, в якому було запозичене однозначне або багатозначне слово, повністю замінюється новим значенням, розвиненим на ґрунті мови-реципієнта. У рамках даного дослідження був виявлений один подібний випадок (1,25%): запозичення «*Penthouse*» набуло нового значення у мові-реципієнті у результаті метонімічного перенесення.

2.2. Єдине значення, у якому було запозичене однозначне або багатозначне слово, зберігається і може бути основою для утворення нових значень у запозиченої одиниці у системі мови-реципієнта. Переконливими прикладами служать такі чотири одиниці (5%): «*Cottage*», «*Dancefloor*», «*Fast-*

Food/Fastfood» та «*Tea-Room*», нові значення в яких утворилися шляхом метонімічного перенесення.

2.3. Кілька значень, в яких було запозичене багатозначне слово-прототип, зберігаються й можуть служити базою для розвитку нових значень у запозиченої одиниці у рамках мови-реципієнта. Серед аналізованих іншомовних одиниць були виявлені дві (2,5%) – «*Bungalow*» і «*Bike*», нові значення яких розвинулись у результаті метонімічного перенесення.

3. Єдине або одне з декількох значень, у якому було запозичене слово, повністю замінюється новим, розвиненим на ґрунті мови-реципієнта, але під впливом мови-донора: значення запозичення змінюється у напрямку семантичного зближення з відповідним словом-прототипом. Прикладами можуть слугувати два запозичення (2,5%) - «*Swimmingpool*» і «*Ticket*».

4.1.2. Синтагматична асиміляція іншомовних одиниць.

Важливість вивчення розвитку синтагматичних відносин, тобто відносин між співіснуючими і наявними в актуальній послідовності елементами мовного ланцюжка в запозичених одиниць відзначається цілим рядом вчених (С. Мангушев [172; 14]; В. Феоклістова [268; 122]; В. Шапошников [289; 160]). У цьому зв'язку особливий інтерес становлять, по-перше, статистичні дані про співвідношення запозичень із розвиненими й нерозвиненими синтагматичними відносинами, і, по-друге, фактори, що впливають на формування подібних відносин.

У даній розвідці пропонується використати поняття «сполучуваність» як засіб опису лексичної синтагматики запозичених слів. Під «сполучуваністю лексем» розуміється інформація про вимоги, які пред'являє дана лексема до іншої лексеми, синтаксично пов'язаної з нею (І. Кобозева [118; 146]).

За ступенем розвитку синтагматичних відносин 80 аналізованих запозичень можна розділити на 3 групи:

1. Запозичені одиниці, що характеризуються нерозвиненим сполученням (8 одиниць – 10%). До даної групи можна віднести «*Business-Class*», «*Duty-free*»

Shop» *Stretching*» які використовуються у досліджуваному фактичному матеріалі не більш, ніж в одному типі контексту.

2. Запозичені одиниці, для яких характерна помірковано розвинена сполучуваність (51 одиниця – 63,75%). Дана група представлена найбільшою кількістю іншомовних одиниць, що свідчить про регулярність встановлення й деякого розвитку синтагматичних відносин у запозичених лексем з уже існуючими у мові-реципієнті словами. В аналізованому матеріалі ці одиниці вживаються не більш, ніж у 10 різних типах контексту.

3. Запозичені одиниці, які характеризуються розвиненим сполученням (21 одиниця – 26,25%). Дана група включає такі запозичення *«апартаменти»*, *«Attraktion»*, *«Bar»*, *«Entertainment»*, *«Festival»*, *«фітнес»*, *«мотель»*, *«Party»*, *«Shop»*, *«стандарт»*, *«Ticket»*, *«тренд»*, які трапляються у досліджуваному фактичному матеріалі більш, ніж у 10 різних типах контексту.

До чинників, які визначають ступінь сформованості синтагматичних відносин у запозичених слів, варто віднести:

1. Частотність уживання в аналізованому матеріалі, яка прямо пропорційна ступеню розвитку сполучуваності у запозиченій одиниці.

2. Полісемію запозиченої одиниці, що прямо пропорційна ступеню розвитку її сполучаючих можливостей, тому що кожний окремий лексико-семантичний варіант багатозначного слова характеризується особливою сполучуваністю [273; 75].

3. Словотворчий потенціал запозиченої одиниці, який може бути як прямо пропорційний ступеню розвитку сполучуваності у певного запозичення, так і обернено пропорційний їй. У першому випадку включення у словотворчі гнізда свідчить про досить високий рівень лексико-семантичної асиміляції запозичення, тобто про здатність слова брати участь в утворенні мовних послідовностей різної довжини (дериватів (похідних), словосполучень) на ґрунті мови-реципієнта. У другому випадку композити, які включають запозичення в якості одного з компонентів, часто використовуються замість словосполучень, перешкоджаючи у такий спосіб їх формуванню.

4. Ступінь розвитку сполучуваності слова-прототипу у мові-донорі, що здебільшого прямо пропорційна ступеню сформованості синтагматичних відносин у запозиченої одиниці у мові-реципієнті. Крім того, за результатами останніх досліджень, характер розвитку синтагматичних відносин запозичених одиниць може відбуватися у тому ж напрямку, що й у відповідних слів-прототипів у мові-донорі: спостерігається збільшення числа повністю еквівалентних німецьких словосполучень з англіцизмами й англійськими словосполученнями з відповідними словами-прототипами [172; 112].

Для даного дослідження є цікавим та необхідним визначити значимість кожного з перерахованих вище чинників у формуванні сполучуваних можливостей у запозичень сучасної німецької та української мов.

Усі наведені словосполучення розподілені по групах з урахуванням характеру синтаксичних відносин (атрибутивні, об'єктні, обставинні й предикативні словосполучення), способу вираження синтаксичних відносин (узгодження, керування, примикання) і положення залежного слова стосовно стрижневого (у постпозиції, у препозиції).

Порівняння німецьких, українських і англійських словосполучень із погляду *загальної кількості виявлених прикладів* та з погляду *типологічності певної моделі для кожної даної мови* дозволяє зробити такі висновки.

Загальна кількість виявлених англійських словосполучень (446 одиниць) майже у 2 рази перевищує відповідний показник для німецьких і українських словосполучень (242 одиниці), причому тільки два з десяти англіцизмів характеризуються більш-менш однаковою сполучуваною здатністю у порівнянні з їх англійськими словами-прототипами (у німецькій та українській мовах «*Motel*» – 17:19 і «*Shuttle*» в німецькій мові 27:33). Більша частина досліджуваних запозичень відрізняється набагато низькою здатністю сполучуватися у порівнянні з відповідними словами-прототипами, тому що перші функціонують і розвивають сполучуваність у приймаючому середовищі протягом короткого строку, ніж останні.

Таким чином, за результатами даної розвідки кількість повністю

еквівалентних словосполучень за участю аналізованих одиниць склала 23,8% (164 словосполучення). При цьому, становлення синтагматичних відносин у запозичень із мови-донора з аналітичною будовою (відношення між словами в реченні виражені не формами слів, а за допомогою службових частин мови) у приймаючому середовищі відбувається винятково під впливом мови-реципієнта з синтетичною будовою (зв'язки між повнозначними словами в реченні здійснюються за допомогою зміни форм самих слів), про що свідчить високий відсоток німецьких словосполучень з узгодженням і керуванням, а також типова саме для німецької мови тенденція до утворення композитів замість атрибутивних словосполучень.

4.1.3. Словотворча асиміляція запозичених одиниць.

При вивченні словотворчої асиміляції іншомовних слів необхідно виділити *чотири*, на нашу думку, основних критерії для визначення міри впливу мови-донора та мови-реципієнта на даний аспект ЛСА:

1) утворення нових слів тільки зі словотворчих елементів мови-донора відповідно до словотворчих моделей мови-донора та мови-реципієнта;

2) утворення нових слів з уже існуючих у мові-реципієнті (свої або раніше запозичені з мови-донора) запозичених із мови-донора словотворчих елементів по словотворчих моделях мови-донора або мови-реципієнта;

3) (не)поповнення запозичених із мови-донора цілих словотворчих гнізд, причому однокореневі утворення, які входять до них можуть запозичуватися окремо і тільки в мові-реципієнті знаходять словотвірні зв'язки. Виділення словотворчих елементів у запозиченому слові відбувається у два етапи. На першому у мові-реципієнті утворюється група одноструктурних слів, які містять один і той же префікс, суфікс або кореневу морфему і т. ін. На другому відбувається виділення часто повторюваного словотворчого елемента та утворення з його допомогою хоча б одного слова – із свого або запозиченого матеріалу – у межах мови, яка запозичує;

4) запозичення слів, утворених на основі нетипових для мови-реципієнта

словотворчих моделей, які можуть потім служити для утворення нових слів із словотворчих елементів у рідній мові [30: 14; 66: 135; 292: 12].

Таким чином, у перших двох випадках маємо справу переважно із запозиченням твірних основ, у третьому – із запозиченням словотворчих афіксів та кореневих морфем і в останньому випадку – із запозиченням словотворчих моделей.

Результати дослідження текстів німецькомовних та україномовних ЗМІ показали, що поряд із запозиченими словами, які складаються тільки з елементів іншої мови, вживаються складні слова, які складаються як з англійських, так і з власних або запозичених раніше, уже асимільованих елементів (випадок 2).

Незважаючи на недостатню наукову розробленість першої з груп, очевидно, що іншомовні *запозичення незмішаного типу* (далі для зручності *ЗНЗТ*) можуть бути розділені за місцем утворення на одиниці, запозичені у готовому вигляді з іншої мови без формальних змін або з певними змінами форми, і на одиниці, утворені з іншомовних елементів на ґрунті німецької, української мов [328; 61].

Запозичені прості слова на відміну від усіх інших аналізованих одиниць є виключно словами незмішаного типу. Вони складають (47,4%), двохскладовими (40,0%) і в меншій мірі трьохскладовими (12,6%).

Більш вживаними є слова: «*смайт*» – «розумний, хитрий; елегантний, витончений» з 1990 по 2000 р. – 63 вживання, з 2000 по 2010р. – 78, «*боомен*» – «переживати різкий підйом» з 1990 по 2000 р. – 55 вживань, з 2000 по 2010 р. – 120, «*сампеп*» – «жити в кемпінгу» з 1990 по 2000 р. – 297 вживань, з 2000 по 2010 р. – 734, «*чеккен*» – «перевірять, контролювати; (спорт.) застосовувати заборонений силовий прийом (в хокеї)» з 1990 по 2000 р. – 77 вживань, з 2000 по 2010 р. – 302, «*міксувати*» – «подрібнювати та змішувати за допомогою міксеру; (ТВ, радіо) міксувати» з 1990 по 2000 р. – 100 вживань, з 2000 по 2010 р. – 744, «*нервен*» – «діяти на нерви» з 1990 по 2000 р. – 196 вживань, з 2000 по 2010р. – 823, «*паркувати*» – «стояти на стоянці; поставити на стоянку» з 1990

по 2000 р. – 175 вживань, з 2000 по 2010р. – 548, «*trampen*» – «балувати» з 1990 по 2000 р. – 45 вживань, з 2000 по 2010р. – 86, «*relaxувати*» – «відпочивати, розслаблюватися» з 1990 по 2000 р. – 56 вживань, з 2000 по 2010р. – 179, «*shoppen*» – «ходити по магазинам, робити покупки» з 1990 по 2000 р. – 57 вживань, з 2000 по 2010р. – 275, «*surfen*» – «(спорт.) займатися серфінгом; займатися пошуком інформації (в Інтернеті)» з 1990 по 2000 р. – 57 вживань, з 2000 по 2010 р. – 163, «*тестувати*» – «випробовувати, перевіряти» з 1990 по 2000 р. – 133 вживання, з 2000 по 2010 р. – 630.

Таким чином, кількісна характеристика іншомовних одиниць доводить правомірність виділення таких інтралінгвістичних причин запозичення, як потреба в номінації нових предметів, понять та явищ та економія мовних засобів.

Загальна кількість досліджуваних похідних слів (дериватів), склало 200 одиниць, із них на долю дериватів незмішаного типу (далі ДНЗТ) прийшло 171 одиниця, а на долю дериватів змішаного типу (далі ДЗТ) – приблизно 29 одиниць. ДНЗТ та ДЗТ можна класифікувати за словотворчими типами на утворені шляхом префіксації, суфіксації, префіксації та суфіксації.

Префіксальні ДНЗТ – це запозичені словотворчі структури, котрі носіями мови-донора сприймалися як ті, які складаються з префікса та твірної основи.

Префіксальні ДЗТ – це словотворчі структури, які складаються з власного або раніше запозиченого, вже асимільованого префікса та запозиченої основи. В німецькій мові (згідно з даними дослідження *an-*, *aus-*, *durch-*, *ent-*, *ko-*), наприклад: «*Entnervte*» – «виснажені, зморені», іменником «*Ko-Tramper*» – «попутник того, хто подорожує «автостопом»» та дієсловами «*anfixen*» – «притягувати», «*auschecken*» – «звільнити номер в готелі», «*durchstylen*» – «розробити, продумати стиль»; в українській мові *анти-*, *веб-*, *євро-*: *євроінтеграція вебсайт, антиспам*.

Суфіксальні ДНЗТ – це запозичені словотворчі структури, які носіями мови-донора сприймалися як ті, що складаються із суфікса та твірної основи. За даними дослідження в німецькій мові найчастіше запозичуються іменники із

суфіксами *-er, -tor* («*Distributor*» – «дистриб'ютор, посередник у збуті товару»; «*Entertainer*» – «естрадний артист; конферансьє»), *-ing* («*Happening*» – «ефектне видовище»), *-ness* («*Coolness*» – «спокій, незворушність; крутизна»), *-ment* («*Equipment*» – «обладнання»).

Суфіксальні ДЗТ – це словотворчі структури, які складаються з власного або раніше запозиченого суфікса (за даними дослідження *-i(e), -ieren, -ig, -in, -isch, -(i)tät, -ler, -ung*) та запозиченої основи: «*Designerin*» – «жінка-дизайнер», «*Gentrifizierung*» – «цілеспрямоване покращення інфраструктури бідних районів», «*Sportlerin*» – «спортсменка», «*Professionalität*» – «професійність». В українській мові префікси для прикметників – *-ськ-, -ов-, -н-*; для іменників – *-ство, -к*, для дієслів – *-увати*: *тинейджерський, спонсорувати, кілерство, флешевий, кастингувати*.

Якщо приклади префіксальних ДЗТ в німецькій мові достатньо зрозумілі, то деякі випадки суфіксальних ДЗТ потребують додаткових пояснень.

У деяких випадках маємо справу з новацією, тобто з утворенням іменників іншого роду в порівнянні з початковим родом за допомогою деривації [328; 128]. Причому вісім іменників утворені шляхом додавання стандартного німецького суфікса жіночого роду *-in* до англійських основ, які вже мають у своєму складі словотворчий суфікс *-er/-og*. Один іменник – «*Sportlerin*» – утворено від похідної основи «*sport*», яка прийшла у німецьку мову безпосередньо з англійської (англ. «*sport*» < англ. «*disport*» < ст.-фр. «*desport*» < лат. «*se desporter*» < лат. «*de-portare*» < лат. «*portare*») за допомогою німецького суфікса *-leg* зі значенням професії або іншої діяльності та німецького суфікса жіночого роду *-in*. Ще один іменник – «*Traktoristin*» – утворено за тією ж схемою. Таким чином, іменники можна охарактеризувати як *двох-,* або *бісуфіксальні* (за термінологією В. Д. Аракіна).

ДЗТ «*Gentrifizierung*» та «*Professionalität*» представляють собою результат запозичення англійських слів «*gentrification*» і «*professionalism*» з подальшою заміною останніх частин *-(ific)ation* та *-ism* на вже асимільовані в німецькій мові запозичені суфікси *-(ifizier)ung* та *-(i)tät*.

Англійський неологізм «*gentrification*» утворений від твірної основи «*gentry*», яка вживається для позначення нетитулованого дрібного дворянства або для зневажливо-жартівливого звернення до групи людей («панове»). Цей новий термін означає в галузі архітектури та будівництва перепланування та поліпшення інфраструктури бідних міських районів, які мають вигідне розташування поряд із центром міста або зеленими насадженнями, з метою підвищення престижності та цін на місцеву нерухомість. Подібне явище характерне для багатьох європейських міст.

Іменник «*Teenie*» утворений в німецькій мові за допомогою суфікса *-i(e)*, який не стільки має зменшувальне значення, скільки утворює нейтральне або оцінювальне позначення групи осіб [214; 80]; в українській мові цей іменник утворений за допомогою суфікса *-er*, який надає іншомовному слову відтінку нейтральності: «*тинейджер*».

Суфіксально-префіксальні ДНЗТ в німецькій мові – це запозичені словотворчі структури, які носіями мови-донора сприймалися як ті, які складаються з префікса (за даними дослідження - *in-*, *pro-*, *re-*, *under-*), похідної основи та суфікса (за даними дослідження *-er*, *-ing*, *-ment*). Вони складають 4 одиниці від загальної кількості виявлених ДНЗТ і подані тільки іменниками: «*Insider*» – «професіонал, знавець», «*Pro-Youthing*» – «молодіжна кампанія», «*Recycling*» – «замкнутий цикл, повторне використання», «*Understatement*» – «стримане висловлювання».

ДЗТ в німецькій мові, утворені суфіксально-префіксальним способом, - це словотворчі структури, які складаються із запозиченої основи, власного префікса (за даними дослідження – *ge-*, *un-* і *ver-*) та власного або раніше запозиченого, вже асимільованого суфікса (за даними дослідження *-ieren*, *-os*, *-t* і *-ung*). Вони складають 4 одиниці від загальної кількості виявлених ДЗТ і подані двома частинами мови - іменниками, у тому числі віддієслівними («*Gestresste*» – «тей хто зазнав стресу», «*Untrainieren*» – «непідготовлений», «*Verslummung*» – «розростання нетрів, занепад житлового фонду»), і прикметником («*unglamouros*» – «непривабливий, неефектний»).

Субстантивовані дієприкметники минулого часу «*Gestresste*» і субстантивованій дієслівний інфінітив «*Untrainieren*» утворені шляхом приєднання власних префіксів *ge-* і *un-*, суфікса *-t* і вже асимільованого у німецькій мові запозиченого дієслівного суфікса *-ieren* до запозичених основ. Іменник «*Verslummung*» утворений від англійської твірної основи «*slum*» за допомогою німецьких префікса *ver-* і суфікса *-ung*. Прикметник «*unglamouros*» утворено від англійської твірної основи «*glamour*» за допомогою німецького префікса *un-* і асимільованого у німецькій мові запозиченого суфікса *-os*. Непродуктивним виявився суфіксально-префіксальний спосіб морфологічного словотворення для виявлених іншомовних одиниць.

Вищенаведені статистичні дані по ДНЗТ і ДЗТ можна розглядати як підтвердження думки ряду германістів про те, що префіксально-суфіксальний спосіб словотворення не продуктивний у системах словотворення досліджуваних мов [283; 173].

Запозичені слова, утворені менш продуктивними у порівнянні з деривацією і словоскладанням способами, нечисленні (20 від загальної кількості запозичень) і розпадаються на усічені слова, контаміновані слова і слова, утворені в результаті конверсії.

Усічені слова

Першу групу складають англійські запозичення, утворені в результаті абрєвіації. Слідом за М. Д. Степановою і В. Фляйшером пропонується чітко розмежовувати скорочені і усічені слова, так як перші представляють собою особливість письмової мови («*usw.*» замість «*und so weiter*» або «*z.B.*» замість «*zum Beispiel*») і не є предметом вивчення словотворення; другі – це лексичні одиниці, які є результатом редукції (значне ослаблення або втрата ненаголошених звуків при їх вимовлянні) плану вираження відповідних нередукованих лексичних одиниць [328; 134]. За характером і розміром скорочених основ виділяються такі види та підвиди усічених слів:

1. Односегментні усічені слова – це одно- або двоскладний сегмент усіченої одиниці, котрий може бути:

1.1. Ініціальним сегментом, тобто скорочення кінця слова. При цьому, процес усічення може супроводжуватись «афіксаційним супроводженням» (за термінологією Н. М. Шанського) – англійське запозичення «Profі» («професіонал») утворено шляхом складання усіченої основи слова «Professional» і німецького суфікса «-і».

1.2. Фінальним сегментом, тобто скорочення початку слова.

1.3. Комбінацією ініціального і фінального компонентів, тобто опущення середини слова.

2. Багатосегментні усічені слова – це комбінація двох і більше сегментів усіченої одиниці, яка може бути:

2.1. Буквеною комбінацією, тобто утвореною з алфавітних назв початкових букв вихідного композита або словосполучення. Так, більшість виявлених абревіатур (11 одиниць) належать саме до цього типу: «CD» – «compact disc» - «компакт-диск», «CEO» – «Chief Executive Officer» – «головний адміністратор», PR – «Google PageRank», «ni-ap» - алгоритм розрахунку авторитетності сторінки у пошуковій системі Google, «DJ» – «disc jockey» – «диск-жокей» або «ді-джей», «DVD» – «digital video/versatile disc» – «DVD-диск або DVD-формат», «GPS» – «global positioning system» – «глобальна система навігації та визначення положення», «IQ» – «intelligence quotient» – «коефіцієнт розумового розвитку», «VIP» – «very important person» – «дуже важлива персона», «VRP» – «very relaxed person» – «дуже розслаблена, відпочивша людина».

2.2. Звуковою комбінацією, тобто утвореною з перших літер елементів вихідного композиту або словосполучення, але яка читається не за алфавітними назвами літер, а як звичайне слово. До подібних утворень можна віднести англійське запозичення «Aids» ([eidz]) – «Acquired Immune Deficiency Syndrome» – «синдром набутого імунodefіциту, або СНІД».

2.3. Змішаною або буквено-звуковою, комбінацією, тобто яка сполучає буквеній і звуковий типи усічених слів. Наприклад, англійське запозичення «IMAX» ([ˈaɪmeks]) – «Imagination maximum/Image Maximum» – «відеоформат, створений однойменною американо-канадською корпорацією, для якого

характерні проекції великих розмірів у порівнянні зі звичайними відеоформатами» [19: 27; 67: 13; 91: 43].

Як видно з вищенаведеного, більша частина усічених слів піддавалась усіченню в англійській мові і була запозичена в німецьку та українську мову у вигляді аббревіатур.

Контаміновані слова

Друга група включає англійські запозичення, утворені в результаті контамінації, тобто «об'єднання у мовному потоці структурних елементів двох мовних одиниць на базі їх структурної схожості, функціональної або семантичної близькості» [297; 238].

Для позначення подібного «об'єднання двох лексичних одиниць, котре відхиляється від нормального словоскладання» використовується цілий ряд термінів: «вставне словотворення», «накладання», «гібридизація», «телескопія», «словозлиття» [182; 10]. Дані дослідження дозволяють виділити три види контамінованих слів в українській та німецькій мовах: складання перших частин двох слів без накладання морфем («*digicam*» < «*digital camera*» – «цифровий фотоапарат або цифрова камера», «*Internet*» < «*international network*» – «Інтернет»), складання початкової частини одного слова і кінцевої частини іншого слова без накладання морфем («*camcorder*» < «*camera recorder*» – «портативна відеокамера з вмонтованим відеомагнітофоном, або камкордер»), складання першої частини одного слова і кінцевої частини іншого накладанням морфем («*motel*» < «*motorists hotel*» – «мотель» [91: 43; 153: 185].

Необхідно відмітити неоднозначну трактовку всіх трьох видів контамінованих слів різними авторами. Перший вид («*digicam*» і «*Internet*») Н. Г. Сіхарулідзе відносить до складової аббревіації, два останні В. М. Лейчик і Л. А. Нефьодова об'єднують терміном телескопія, а М. Д. Степанова і В. Фляйшер – терміном «синкоповані складні слова» [153: 88; 117: 5; 328: 134]. У даній роботі пропонується дотримуватися термінології і точки зору В. М. Лейчика і Л. А. Нефьодової на дану словотворчу проблему.

Слова, утворені в результаті конверсії

До третьої групи відноситься англійське запозичення, утворене в результаті субстантивної конверсії – «*Shoppen*» < «*shoppen*» < «*shop*» – «відвідування магазинів з метою купівлі» [21; 11]. Слово «*Shoppen*» утворено за німецькою моделлю субстантивації від запозиченого з англійської мови дієслова «*shoppen*» і знаходиться у зв'язку синонімії з субстантивованою дієслівною формою англійського походження «*Shopping*».

Запозичення цілих словотворчих гнізд

За даними дослідження з англійської мови в німецьку та українську мови було запозичено як мінімум 72 словотворчі гнізда, кожне з яких включає від двох до шести слів. Можна виділити такі три групи:

1. Словотворчі гнізда, які складаються тільки з іменників – «*Farm*» («ферма») – «*Farmer*» («фермер»), «*Golf*» («гольф») – «*Golfer*» («гравець в гольф») – «*Golfcaddy*» («хлопчик, який підносить ключки і м'ячі при грі в гольф») – «*Golfclub*» («клуб любителів гольфу») – «*Golfresort*» («готель курортного типу з обов'язковим полем для гольфу»); «*Интернет*» – *інтернет-газета, інтернет-кафе, інтернетизація*; «*піар*» – *антипіар, піарник, самопіар*.

2. Словотворчі гнізда, які складаються з іменників та дієслів – «*Camp*» («табір») – «*Camper*» («відпочиваючий») – «*Camping*» («табір для автотуристів, або кемпінг») – «*campen*» («розташовуватися табором»), «*Design*» («дизайн; узор») – «*Designer*» («дизайнер») – «*Design-Hit*» («популярні новинки в галузі дизайну») – «*designen*» («робити ескізи; створювати візерунки»), «*рейдер*» – *рейдерство, рейдерствувати, «SMS» - есемес, есемесити*.

3. Словотворчі гнізда, які складаються з іменників і прикметників – «*cool*» («незворушний; (розмовн.) класний») – «*Coolness*» («незворушність; (розм.) крутизна»), «*fair*» («порядний, пристойний, коректний») – «*Fairness*» («коректна поведінка; шляхетність»), «*мафіозі*» – *мафіозний, мафіозник; «мас-медіа» - медійник, медіальний*.

При цьому запозичені із чужої мови словотворчі гнізда можуть поповнюватися кількома похідними. Наприклад, «*fit*» має 2 деривати (похідних слова) і 3 композити (ті, які складаються з кількох слів). Вони цілком

запозичені з англійської мови («*unfit*» – «(розм.) непрацездатний; (спорт.) нетренований»; «*Fitness*» – «гарна спортивна форма, добрий фізичний стан», «*Fitness-Club*» – «фітнес клуб», «*Fitness-Fan*» – «прихильник фітнесу», «*Fitness-Training*» – «аеробні, силові, танцювальні тренування з елементами бойових мистецтв»), ще 5 КЗТ: «*Fitnessbereich/Fitness-Bereich*» – «зона фітнесу», «*Fitness-Junger*» – «прихильник фітнесу», «*Fitness-Program*» – «програма спортивних тренувань», «*Fitnessraum*» – «кімната, або зал, для групових та індивідуальних занять спортом», «*Fitness-Zentrum*» – «фітнес центр». В 15,5% випадків словотворчі гнізда поповнюються тільки одним похідним. Так, гніздо з вершиною «*Toast*» і одним похідним, запозиченим з англійської мови «*Toaster*» – «тостер, або прилад для підсмажування грінок», поповнилось ще одним КЗТ «*Toastscheibe*» – «скибочка хліба, призначений для приготування грінки». В 17,8% випадків словотворчі гнізда не поповнюються якими-небудь похідними на ґрунті німецької мови, наприклад: «*Interview*» («інтерв'ю») – «*interviewen*» («брати інтерв'ю»).

Що стосується останнього з чотирьох основних критеріїв визначення впливу мови-донора і мови-реципієнта на словотворчу асиміляцію, то можна навести лише кілька прикладів запозичення словотворчих моделей.

Як зазначає Г. Маршан та І. Ербен, з моменту запозичення англійського відносного афіксального утворення «*mini-skirt*» («міні-спідниця») у німецьку мову «*Minirock*», в українську мову «*мініспідниця*» розпочалась епоха префіксальних ЗНЗТ і ЗЗТ з ініціальним компонентом «*mini-*» [325; 31]: «*Minibar*» – «мінібар», «*Minibus*» – «мікроавтобус», «*Minidudelsack*» – «маленька волинка», «*Minierwachsene*» – «маленький дорослий», «*Miniformat*» – «мініформат», «*Minigolfplatz*» – «поле для міні-гольфу», «*Mini-Kochseminar*» – «короткий урок кулінарії», «*Minilautsprecher*» – «невеликий гучномовець», «*Minischlagstock*» – «невелика кумова палиця», «*Miniventilator*» – «міні-вентилятор».

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки про словотворче освоєння англійських запозичень у німецькомовних та

українських текстах:

1. Для сучасної німецької та української мов характерне запозичення англійських словотворчих основ і цілих словотворчих гнізд і не характерне запозичення словотворчих елементів та словотворчих моделей.

2. Усі запозичені одиниці можна класифікувати за словотворчими типами на прості, або симплекси, (291 одиниця - 11,2%), деривати (похідні) (200 одиниць - 7,7%), афіксоїдні (51 одиниця - 2,0%), складні, або композити (2032 одиниці - 78,3%) та інші (21 одиниця - 0,8%). Необхідно відмітити, що дані цього дослідження помітно розходяться з даними В.Ю. Бондаренко для кардіологічних термінів англійського походження в німецькій мові та Л. В. Слепухіної для англоамериканізмів у термінологічній підсистемі автомобілебудування. Так перша з них зауважує, що на долю кореневих запозичень припадає найменший процент слів, за дослідженням другої – найбільший, а за результатами даного дослідження запозичені симплекси стоять на другому місці. Для термінології автомобілебудування також характерно, по-перше, достатньо велика кількість дериватів: вони займають там друге місце, водночас, як у сфері культури вони стоять на третьому місці [165; 116]. Вищевказане порівняння статистичних даних дає можливість зробити висновки про те, що різні функціональні сфери німецької та української мов обслуговуються англійськими запозиченнями, які належать до того чи іншого словотворчого типу.

3. ЗНЗТ, які складаються з основ однакового, а саме: англійського походження можна вважати «провідниками» англійського впливу на основі таких особливостей, як низька питома вага префіксальних ДНЗТ, достатньо висока питома вага суфіксальних ДНЗТ, явна перевага бінарних КНЗТ, не часте використання мінімального набору з'єднувальних елементів у КНЗТ, поширеність написання окремо і поява нових способів написання КНЗТ.

4. ЗЗТ, які складаються з твірних основ різного, але обов'язково і англійського походження, пропонується вважати одиницями, які відображають основні особливості досліджуваних мов, їх риси можна розглядати як

характерні для обох мов ХХ-ХХІ століть.

5. У зв'язку з тим, що виявлених у рамках даного дослідження ЗНЗТ (1033) приблизно в 1,5 рази менше, ніж ЗЗТ (1562), не є доцільним говорити про широко поширений вплив англійської мови на словотворення німецької та української мови. Що стосується гібридних утворень (тобто ЗЗТ), то вони постають як типовий спосіб інтеграції англійських запозичень у систему обох мов.

4.2. Визначення ступеня асимільованості іншомовних одиниць у текстах німецькомовних та україномовних засобів масової інформації

Дослідження німецькомовних та україномовних текстів ЗМІ показало, що поряд із прямими запозиченнями можна зустріти й **іншомовні вкраплення**, які «являють собою своєрідні цитати з іншої мови й на іншій мові» [283; 173]. У вітчизняній лінгвістиці використовується цілий ряд назв даного лінгвістичного явища: **оказіональні запозичення, варваризми, okazіональні слова іншомовного походження, неасимільована іншомовна лексика, екзотизми-вкраплення, нетранслітеровані слова** й багато інших (А. Карлинський [108; 126]; Т. Лупачова [169; 9]; О. Червова [283; 174]). У даній роботі використовується термін «іншомовні вкраплення» для запозичень, які функціонують у німецькомовних та україномовних текстах зі збереженням графіки мови-донора, введений у науковий обіг А. Леонтєвим у 1966 р.

Необхідність визначення місця й ролі іншомовних вкраплень у сучасній німецькомовній та україномовній пресі пояснюється такими міркуваннями:

1. Для іншомовних вкраплень характерний великий розрив між формальною й функціональною асиміляцією: так за фонетичними, графічними і граматичними ознаками вони можуть перебувати на нульовому або першому етапі, а за рівнем лексико-семантичної адаптації – навіть на четвертому етапі асиміляційного процесу (кожен з етапів характеризує у своїй роботі Л. Архипенко). Високий ступінь лексико-семантичного освоєння вкраплень

пояснюється формуванням у них стійких парадигматичних зв'язків зі споконвічною лексикою й одержанням чіткого стилістичного статусу. Крім того, іншомовні вкраплення можуть одержувати фіксацію у лексикографічних джерелах, зокрема, у словниках іншомовних слів, що вживаються у певній мові без перекладу.

2. Цілий ряд авторів (І. Сапранова [220], В. Феоклістова [268], В. Шапошніков [289] та ін.) відзначають збільшення кількості іншомовних вкраплень у самих різних мовах.

3. У межах даного дослідження було виділено 276 вкраплень, що говорить про значимість даного явища для статей у сучасних німецькомовних та україномовних періодичних виданнях.

У лінгвістичній літературі, звичайно, згадуються такі критерії для виділення іншомовних вкраплень: неасимільованість, okazionalnіst' і potenzіynіst', причому, під останньою мається на увазі здатність вкраплень ставати фактами мови.

Відсутність асиміляції при включенні іншомовних елементів у письмові німецькомовні та україномовні тексти проявляється в орфографічному плані й на граматичному й лексико-семантичному рівнях (І. Сапранова [220; 9]; Лістрова-Правда Ю. [162; 19]).

1. Неасиміляція у планах графіки й орфографії стає очевидною при використанні несхожого алфавіту або при використанні подібного алфавіту, але відмінних норм написання слів (наприклад, при вживанні іншомовних вкраплень у німецькомовних текстах):

«*Wir fahren ein paar Kilometer von der Straße eine Piste hinein und übernachten in the middle of nowhere*» (Die Zeit 27.01.2005). У даному прикладі англійський іменник «*middle*», включений у німецьке речення, зберігає написання з малої літери на початку слова, що не відповідає орфографічним нормам німецької мови.

Графічне відтворення запозичення в українській мові без будь-яких змін оригінального написання, насамперед, стосується власних імен – назв

корпорацій, пошукових серверів, операційних систем та програмної продукції (часто у вигляді абревіатур та акронімів). Наприклад:

Минулого тижня Der Spiegel повідомив, що урядові структури ФРН не довіряють Microsoft, оскільки вважають, що Агентство національної безпеки США має «чорний хід» до програмних кодів програмного забезпечення корпорації, чим може скористатися і легко отримати доступ до секретних даних (День, 2010).

2. Неасиміляція на граматичному рівні виражається, насамперед, у тому, що різні частини мови в іншомовних вкрапленнях не отримують граматичні категорії, характерні для приймаючої мови.

«Seit Marrakesch Lieblingssujet von Airline-Gazetten, coffee-table books und Schöner-Wohnen-Postillen ist, kommen die Touristen scharenweise auf der Suche nach der orientalischen Tradition oder dem, was ihnen als solche auf Hochglanzpapier verkauft wird» (Die Zeit, 6.01.2005). У наведеному вище прикладі англійський іменник не має роду та відмінку і не утворює множини відповідно до правил, що характерні для німецької мови.

Лучани зробили не так, як закарпатці, які випустили CD з мінімальною інформацією про регіон (День, 2003). У даному випадку запозичена абривіатура не пристосована на граматичному рівні до системи української мови.

3. Неасимільованість на лексико-семантичному рівні, а саме: в галузі словотвору, проявляється в тому, що основи слів однієї мови, не відповідають нормам словотвору іншої.

«Im Amerikanischen modernism, dessen Weltläufigkeit es ausstrahlt, erkennt die Klientel das Ideal der eigenen pureness wider» (Die Zeit, 17.03.2005). У вищенаведеному прикладі латинська основа «*modern*» не здобуває суфікси «-ismus» або «-e», наявні у німецьких словах зі значенням «модернізм, сучасні або нові смаки», а повністю зберігає свою англійську форму. У тому ж прикладі англійське слово «*pureness*» зберігає типовий для англійської мови суфікс «-ness».

Однак необхідно відзначити, що критерій неасимільованості не можна

вважати основним і постійним. Як прями запозичення, так і іншомовні вкраплення можуть підпадати під вплив мови, у якій вони вживаються. Наприклад, в останньому з розглянутих прикладів англійському іменнику «*pureness*» передує німецький означений артикль і німецький прикметник, граматичні форми яких дозволяють припустити, що англломовне вкраплення сприймається як іменник жіночого роду, вжите в однині й родовому відмінку.

Не всі іншомовні вкраплення можуть розглядатися як потенційні слова, тобто слова, які перебувають на початковій стадії запозичення й можуть пізніше стати фактами мови, одержавши фіксацію у німецьких та українських лексикографічних виданнях. На даному етапі дослідження уявляється неможливим прогнозувати їх перетворення в узуальні одиниці.

Із вищесказаного випливає, що критерії неасимільованості, оказіональності й потенційності не є обов'язковими для всіх іншомовних вкраплень, виявлених у німецькомовних та україномовних текстах.

З боку графічного способу введення іншомовних вкраплень у німецькомовні та україномовні тексти виділяються чотири основні випадки.

Переважна їх кількість вводиться за допомогою виділення курсивом (185 прикладів – 67,1%). Це пояснюється тим, що із чотирьох способів графічного введення курсив є особливо контрастним, привертає увагу та «виштовхує» вкраплення з німецькомовних та україномовних текстів.

Heute bestellt man *mushrooms* (Die Zeit, 5.05.2005);

Майже у чотири рази менше відсоток англломовних вкраплень, що не одержують якого-небудь графічного виділення (42 приклада – 15,2%) у німецькомовних та україномовних текстах. Сюди належать ті одиниці, які є частиною заголовка газетної статті. Для заголовка будь-якої статті або характерний більший розмір шрифту, або жирне виділення, тому що його основна функція – привернути до себе увага читача. Таким чином, ті вкраплення, які винесені у заголовки, уже своїм розташуванням фокусують на собі увагу й не мають потреби в інших видах виділення.

«Getting there - Drei Tage in Sydney» (Die Zeit, 13.01.2005);

«Now we're talking - Eine Woche in Sydney» (Die Zeit, 13.01.2005);

«DVD – у кожен дім!» (День, 1998).

Деякі англійські слова й словосполучення стали настільки звичними для носіїв німецької мови (наприклад, словосполучення «*Good Old Germany*» у прикладі, що наведено нижче), що журналісти не вважають за необхідне виділяти їх графічно у німецькомовних текстах.

«*Knapp 19 Millionen ausländische Touristen kommen jährlich nach Good Old Germany, das damit knapp hinter Österreich und weit angeschlagen hinter Europas Urlaubermagneten Frankreich (75 Millionen), Spanien und Italien liegt*» (Die Zeit, 3.03.2005).

У межах даного дослідження відсоток вкраплень та запозичень, виділених за допомогою лапок, виявився на третьому місці за кількістю використань (26 прикладів – 9,4%). Під виділенням лапками розуміється виділення лапками окремих слів і фраз, що не є прямою мовою. Як і курсив, лапки використовуються для особливого виділення іншомовних елементів у німецькомовних та україномовних текстах, хоча слова й фрази, взяті в лапки, менш впадають в око, ніж ті, які виділені курсивом.

«*Für die gute Stimmung werden bei der Fußball-WM außerdem bis zu 15.000 Menschen zuständig sein, die sich als 'Volunteers' ehrenamtlich in den Dienst der Sache stellen*» (Die Zeit, 3.03.2005);

I наші юнаки та дівчата починають хутко «спікати», «шпрыхати», «парляти», щойно вималюється перспектива втрапити за кордон! Так само вони здатні спілкуватися державною мовою, не треба лише їх іритувати, тицькати носом (Україна молода, 2009).

Подвійне виділення за допомогою курсиву й лапок або дужок і лапок особливо сильно підкреслює «чужорідність» іншомовних вкраплень та запозичень але є найменш поширеним графічним способом їх введення у німецькомовний та україномовний текст (23 приклади – 8,3%).

«Der Potentat hat für sein Land die Losung ausgegeben, dass das Bruttonationalglück, die '*gross national happiness*', wichtiger sei als das

Bruttoinlandsprodukt: kein Ausschlachten der Ressourcen, kein fanatisches Streben nach Wohlstand, kein Fortschritt, der nur den Westen kopiert» (Die Zeit, 21.04.2005);

«Коли вже відеомагнітофон став настільки популярним, що почали широко вживатися пестливі назви («відик», «відак»), то настав час з'ясувати, що це таке, проаналізувати його сильні та слабкі сторони» (День, 1998).

Із вищенаведених прикладів стає очевидним, що іншомовні вкраплення та запозичення включаються у німецькомовний та україномовний текст у вигляді слів, фраз і речень. Отже, з боку структурної форми, розрізняють інвентарні й фразові вкраплення [109; 112].

Під інвентарним вкрапленням розуміють включення окремих слів однієї мови у текст іншої. Ми маємо справу з даними вкрапленням у випадку, якщо у тексті мови-реципієнта виявляються включені лексичні елементи мови-донора, які не мають еквівалентів у приймаючій мові. Інакше кажучи, іншомовні вкраплення використовуються для заповнення лексичних лакун. Дослідження показує, що іншомовні вкраплення не характерні для німецькомовних та україномовних текстів.

Так, у наведених вище прикладах для англійських вкраплень «*modernism*» і «*volunteer*» є точні німецькі відповідники «*Modernismus*» та «*Freiwillige*».

Під фразовим вкрапленням ми розуміємо запозичення цілого словосполучення з однієї мови у письмове мовлення іншої. Інакше кажучи, ми маємо справу не з окремими словами, а з декількома, пов'язаними за змістом одне з одним. Даний вид вкраплення має багато підвидів: бінарні вставки, словосполучення, фрази типу «вставне речення», цитати [109; 103]). У рамках даного дослідження розрізняються фразові вставки й вставки-речення, причому перші (122 приклада – 44,2%) мають перевагу над останніми (96 прикладів – 34,8%).

Дані дослідження показують, що для німецькомовних текстів на різну тематику характерна кількісна перевага вкраплень у вигляді окремих слів, а не словосполучень. Оскільки в україномовних текстах не було виявлено

ішомовних вкраплень, окрім назв установ, організацій і т. ін., подальший аналіз буде здійснюватись на основі німецькомовних текстів.

З боку зміни або збереження основних характеристик вкраплень у текстах на іншій мові пропонується виділяти три види – чисті або повні, модифіковані або часткові та контамінаційні (контамінація – виникнення нового слова, його форми або виразу внаслідок зближення, поєднання частин двох подібних слів, форм, висловів) вкраплення.

Чисте вкраплення визначається як іншомовне вклинювання будь-якого структурного типу, що повністю зберігає свої істотні ознаки при включенні у текст на іншій мові. Слід зазначити, що даний вид вкраплень трапляється дуже рідко й не допускає ніяких шрифтових засобів виділень. Таким чином, із наведених вище прикладів тільки фразове вкраплення «*Good Old Germany*» може бути описане як чисте вкраплення.

Модифіковане вкраплення звичайно представлене іншомовним вклинюванням, що зазнало певного впливу приймаючої мови й змінило внаслідок цього окремі свої характеристики. Фразове вкраплення '*gross national happiness*' у самому останньому з вищенаведених прикладів може бути охарактеризоване як модифіковане. Це вкраплення не тільки одержало графічне виділення, але й піддалося граматичній зміні: німецький означений артикль «*die*» показує, що іменник «*happiness*» є іменником жіночого роду. Іншими словами, дане слово придбало граматичну категорію роду, не властиву іменникам англійської мови.

Особливий інтерес становлять досить рідко вживані у німецькомовних текстах контамінаційні (виникнення нового слова внаслідок зближення, поєднання частин двох подібних слів) вкраплення. Якщо розглянути нижче наведений приклад, можна сказати, що даний вид вкраплень представлений елементами іншомовного мовлення, вжитими за законами німецької мови або з порушенням законів англійської:

«Immer wenn ich im Hotel-Shop Wasser kaufte, sagte der Verkäufer: "*Mind your head*", damit ich mich nicht am niedrigen Türrahmen stieß. Im unendlich

weichen Thai-Akzent klang es etwa wie: "Mein jo hee"» (Die Zeit, 6.01.2005).

У даному прикладі можна виділити як повне фразове вкраплення у першому реченні, так і контамінаційне фразове вкраплення у другому. Зміст висловлення продавця, що застерігає про низькі дверні прорізи, стає зрозумілим із першого речення, у той час, як пряме мовлення у другому реченні передає звучання даної фрази, вимовленої з тайським акцентом.

За ступенем пов'язаності вкраплень із національно-культурною специфікою змісту текстів прийнято розрізняти такі чотири їх типи: безпосередньо, побічно, асоціативно пов'язані та ніяк не пов'язані з національно-культурною своєрідністю змісту тексту.

У німецькомовних статтях переважно трапляються англomовні вкраплення, які безпосередньо мотивовані національно-культурною своєрідністю тексту. До даної групи вкраплень належать майже всі вставні речення, а також частина фраз, що запозичуються, і слів, які являють собою або репліки побутових діалогів, або написи, виконані іншою мовою на різноманітних предметах – від плакатів і вивісок до предметів одягу й транспортних засобів. Сюди ж зазвичай відносять слова і фрази, що позначають предмети та явища іншої культури.

Ілюстраціями вкраплень, побічно пов'язаних із національно-культурною своєрідністю німецькомовних текстів, можуть послужити вставні речення «*Getting there*» і «*Now we're talking*» із наведених раніше заголовків статей, присвячених поїздкам до Австралії. Розглянуті речення не беруть участі в описі мовних ситуацій, і тому не можуть бути віднесені до вкраплень, безпосередньо пов'язаних із національно-культурною своєрідністю змісту. Малоімовірно, що після прочитання даних речень у читача виникнуть асоціації саме з Австралією, отже, ці вкраплення не можуть вважатися асоціативними. Можна припустити, що перше з розглянутих речень – це фраза з путівника по якій-небудь країні англійською мовою, а друга – це репліка з діалогу, що винесена у заголовок та не приймає участі у створенні побутової мовної ситуації. Таким чином, аналізовані речення-вставки найбільш точно можна охарактеризувати як непрямі вкраплення.

Чисте фразове вкраплення «*Good Old Germany*» в одному з раніше аналізованих прикладів може розглядатися в якості асоціативно пов'язаного з національно-культурною специфікою змісту тексту. У цьому випадку звична англійська фраза «*Good Old England*» (зі зміненним останнім компонентом) вживається у німецькомовному тексті, викликаючи асоціації з перевіреною століттями надійністю та незмінними традиціями Німеччини.

У наступному прикладі маємо справу з вкрапленням, що ніяк не пов'язане з національно-культурною специфікою тексту:

«*Zwischen 1999 und 2001 schlossen die Ausgaben ausländischer Touristen down under um 30 Prozent in die Höhe*» (Die Zeit 3.03.2005). Англійська фраза «*down under*» вживається у німецькомовному тексті, не викликаючи ніяких асоціацій і не є безпосередньо або побічно пов'язаною зі змістом тексту.

Слід зазначити, що іншомовні вкраплення виконують у текстах всіх функціональних стилів дві основні функції: стилістичну й номінативну.

Стилістичне використання іншомовних вкраплень у німецькомовних текстах полягає у передачі національно-культурної специфіки змісту текстів або в особливому виділенні певних предметів і явищ, для позначення яких можна було б використати німецькі еквіваленти. У рамках дослідження уявляється можливим виділити такі фактори, що визначають відбір вкраплень, які можна вжити у німецькомовних текстах:

1. Необхідність позначити реалії іншої культури.
2. Наявність діалогів або окремих висловлювань іншою мовою, причому особи, що вимовляють їх, не завжди є носіями мови, з якої взято вкраплення, а використовують його для спілкування з носіями інших мов.
3. Необхідність (або бажання) підкреслити значимість, особливу наповненість змістом деяких понять, які є вкрапленнями та виділяються шрифтом, незважаючи на наявність німецьких еквівалентів.

Іншомовні вкраплення можуть виконувати й номінативну функцію у випадку, якщо вони не мають еквівалентів у лексичній системі німецької мови. Будучи спочатку okazionalizмами (незвичними словами), деякі з них, з часом,

стають фактами німецької літературної мови, інші ж залишаються за її межами.

Співвідношення стилістичної й номінативної функцій іншомовних вкраплень у різних стилях неоднакове [178: 147; 162; 28]. Наприклад, у художньому стилі вкраплення використовуються в основному у стилістичній функції, а у деяких жанрах офіційно-ділового стилю – переважно у номінативній функції. Що стосується іншомовних вкраплень у німецькомовних текстах, то слід зазначити, що стилістична функція є більш важливою, ніж номінативна.

Отже, дані дослідження дозволяють стверджувати, що для німецьких періодичних видань характерне вживання деякої кількості англomовних вкраплень, які можуть бути виділені на основі критеріїв неасимільованості, оказіональності, потенційності та які характеризуються своєю різноманітністю. Можна вважати, що при використанні у німецькомовних текстах, орієнтованих на масового читача, англomовні вкраплення поступово стають звичними й для читачів, що володіють тільки німецькою мовою.

Безперечно, що головною комунікативною метою публіцистики є формування в адресата певної точки зору на новітні факти, події, процеси, а значить вплив на читача. Отже, характерною особливістю публіцистичного дискурсу має бути доступність, але не за рахунок його примітивізації, а за рахунок точності висловлювань, переконливості (завдяки достовірності) аргументації, обґрунтованості позицій автора, який оцінює актуальні проблеми, робить висновки або підводить до них читача. Автору необхідно передусім зважати і на добір термінології (у тому числі використання іншомовних одиниць, які покликані репрезентувати, перш за все, особливості сучасного світу), і на набір традиційно-журналістських штампів.

Запозичення використовуються практично в усіх різновидах текстів як німецькомовної, так і україномовної преси. У текстах із підкреслено посиленою інформаційною функцією як то новини, повідомлення – нові слова мають передавати факти. У текстах, які скеровано підкреслювати точку зору автора, вони виражають думки та оцінки адресанта стосовно розглянутої теми.

В інформативному дискурсі, наприклад, використані запозичення журналіст може:

- 1) витлумачити, супроводжуючи роз'яснювальним коментарем;
- 2) попередити читача про їхню появу, використовуючи для цього, наприклад, дискурсивний зворот «так званий» – «so genannter».

Обидва способи введення нових лексем, на наш погляд, можуть бути скеровані на їх популяризацію та актуалізацію у суспільстві:

„Es sind *Richkids*, erzogen und ausgebildet an amerikanischen Privatschulen. Wenn sie in ihren Luxuskarossen durch die Stadt fahren, sehen sie zwar aus wie ihre rappenden amerikanischen Vorbilder. Das Geld dafür haben sie jedoch nicht mit Gangsta-Rap verdient, sondern einfach von ihren Eltern bekommen“ (Süddeutsche Zeitung, 2008).

„Die Medizin kann aber helfen, lindern, heilen. Sie kann das Leben menschlicher machen. Und deshalb muss die Forschung immer weiter voranschreiten. Für mich persönlich hoffe ich, dass die *so genannte Ablationstechnik* am Herzen weiter entwickelt wird. Dabei führen die Ärzte, meist von den Leisten aus, Katheter in die Herzkammern und zerstören dort mit Hochfrequenzstrom Gewebe. Damit soll verhindert werden, dass Herzrhythmusstörungen überhaupt entstehen“ (Spiegel, 2008).

Детальне пояснення автора іншомовного слова у якості нової одиниці може служити також і для передачі специфіки та тонкощів місцевого колориту:

Сприяючи актуалізації експресивної функції у іншомовній одиниці авторське тлумачення може носити суб'єктивно-іронічний характер. Оскільки мова преси – є «емоційно забарвлена, піднесена з ознаками вольової оцінності» [252; 247]:

„Das „*Teuro*“ – Gefühl sei bei den Deutschen nach wie vor weit verbreitet, heißt es im Monatsbericht der Bundesbank. Und tatsächlich hätten Handel und Dienstleistungsgewerbe Anfang 2002, bei Einführung des Euro-Bargeldes, die Preise teils deutlich erhöht (Spiegel, 2004). *Teuro* – іронічне перейменування валютної одиниці *Euro*. Іронія при цьому належить так названому *Teuro* – ефекту, коли

під час зміни масштабу цін та переходу на Euro – готівку відбулося помітне їх (цін) підвищення.

В україномовній пресі просліджується та ж тенденція.

Німецькі громадяни для європейської валюти присвоїли навіть жартівливу назву «тойро» (євро німецькою — «ойро», а дорогий — «тойро») (День, 2002).

Під експресивністю в цьому випадку розуміємо відхилення від норми словотвору з метою розумово або емоційно мотивованого виділення обумовлених елементів або компонентів у мовній реалізації наміру повідомлення.

Надзвичайно вживаним в узусі преси є дискурсивний спосіб розміщення неологізму іншомовного походження в ряд однорідних членів речення, які об'єднані за формою або за семантикою. На ефективність сприйняття читачем ряду схожих за семантикою однорідних членів речення часто впливає позиція неологізму. Він зазвичай достатньо семантично насичений у кінці ряду і своєю появою вносить додаткову характеристику негативним явищам, які складають семантичне ядро всього мікроконтекста. Але розташування неологізму на початку ряду близьких за семантикою лексем викликає ще більшу дискурсивну напругу, загострюючи увагу читача і підсилюючи його інтерес, в цілому націлюючи на сприйняття основної позиції автора, його емоційної оцінки переказаних фактів, переважно пейоративно забарвленої. Роль неологізму у ряду схожих за семантикою однорідних членів речення настільки велика, що навіть використання його у дужках також підкреслює суб'єктивно – емоційну оцінку того чи іншого факту соціального плану.

Дослідивши дане питання, слід зазначити, що зрозумілість матеріалу в друкованому виданні має бути головною вимогою до публіцистичних дискурсів, оскільки реципієнт (читач) вибудовує заново змістову структуру повідомлення (декодує її) у своїй свідомості. Звісно, цьому перешкоджають численні фактори: володіння попередньою інформацією, рівень знань, досвід, очікування, спрямованість читача, ситуація [352]. Отже, від професійного уміння журналіста легко, аргументовано пояснити та виправдати використання

новоутворень у публіцистичному дискурсі залежить подальше поширення їх в узусі та можливість виступати повноцінними засобами спілкування.

Висновки до розділу 4

У даному практичному розділі дисертації у центрі уваги опинилися дві групи проблем – розгляд особливостей лексико-семантичної асиміляції іншомовних запозичень і визначення місця й ролі іншомовних вкраплень у німецькомовних та україномовних текстах ЗМІ.

Перша група складається з двох аспектів. Дослідження першого аспекту (семантична асиміляція) показало:

1. Пряму залежність між фіксацією запозиченої одиниці у ряді лексикографічних джерел та її вживанням у текстах у мові-реципієнті без пояснень: англіцизми, зафіксовані у цілому ряді німецьких та українських словників, не вимагають додаткових пояснень при використанні у німецькомовних та україномовних текстах, у той час, як незафіксовані або незавжди фіксовані німецькими та українськими словниками англіцизми супроводжуються коментарем при вживанні.

2. Кількісна перевага запозичених одиниць, що зберегли в німецькій та українській мовах прагматичний компонент значення слова-прототипу у мові-донорі. Серед них чисельно виділяється група запозичень, які зберегли одне, здебільшого основне, значення багатозначного слова-прототипу.

3. Можливість набуття запозиченими одиницями прагматичного компоненту значення, не властивого слову-прототипу у мові-донорі, що є результатом метонімічного перенесення.

4. Безперервність процесу семантичної зміни запозичених одиниць, напрямок якого може визначатися впливом то мови-донора, то мови-реципієнта.

У результаті вивчення другого аспекту (розвиток синтагматичних відносин) було встановлено:

1. Кількісна перевага запозичених одиниць із помірковано розвинутою сполучуваністю, тобто таких, які утворюють не більше десяти регулярних словосполучень на ґрунті мови-реципієнта.

2. Пряма залежність між ступенем розвитку сполучуваності у запозиченій одиниці німецької та української мови й у відповідного слова-прототипу в англійській мові; між характером розвитку сполучуваності у запозиченій одиниці й у відповідного слова-прототипу. При цьому, перша – кількісна характеристика (чим більша кількість словосполучень зі словом-прототипом, тим більша кількість словосполучень із запозиченням) – більш очевидна, ніж друга – якісна (наявність повністю еквівалентних англійських, німецьких та українських словосполучень за участю аналізованих одиниць).

Також було встановлено такі особливості використання іншомовних вкраплень та запозичень у німецькомовних текстах:

1. Регулярне вживання деякої кількості переважно okazіональних вкраплень, що характеризуються неасимільованістю в орфографії й словотворі (частіше), а також на граматичному рівні (рідше).

2. Велика видова різноманітність виявлених англомовних вкраплень у формальному відношенні – з боку графічного способу їх введення (за допомогою курсиву (67,1%), лапок (9,4%), курсиву й лапок, лапок і дужок (8,3%), без якого-небудь графічного виділення (15,2%), структурної форми (інвентарні вкраплення (17,0%), властиво фразові вставки (44,2 %) і вставки-речення (34,8%), співвідношення із системою мови-реципієнта (чисті (повні), модифіковані (часткові); у функціональному відношенні – з боку ступеня пов'язаності з національно-культурною своєрідністю тексту у мові-реципієнті (безпосередньо, побічно, асоціативно пов'язані й ніяк не пов'язані; при цьому, вкраплення, які безпосередньо мотивовані національно-культурною своєрідністю тексту, найбільш поширені).

3. Більша значимість стилістичної, ніж номінативної функції в англомовних вкрапленнях у німецькомовних та україномовних текстах; до них звертаються з метою передачі національно-культурної специфіки змісту текстів

(позначення реалій інших культур; більш точна передача усного й письмового англійського мовлення; необхідність або бажання підкреслити значимість, особливу значеннєву наповненість деяких понять).

Таким чином, із даного розділу випливає таке: у результаті семантичних трансформацій можливим є розбіжність значень запозичених слів у мові-реципієнті та їх прототипів у мові-донорі. ЗМІ без обмежень звертаються до запозичень різних тематичних груп. У результаті розширюються сфери їх вживання.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження лінгвокогнітивних, функціонально-прагматичних та адаптаційних ознак лексичних запозичень у сучасній німецькомовній та україномовній пресі дозволило зробити ряд висновків.

Так було виявлено, що за останні десятиліття збільшилась кількість вживань різного роду запозичень у текстах німецькомовної та україномовної преси. Основним джерелом іншомовних одиниць на сучасному етапі розвитку німецької та української мов є англійська.

Найбільш великою тематичною групою іншомовних одиниць є повсякденна лексика, яка включає в себе найменування предметів побуту, новітніх технічних досягнень, позначення людей певного характеру та способу життя.

Німецькомовна та україномовна преса активно приймає запозичення, а саме англіцизми. Вони надають змісту нові семантичні відтінки, тим самим збагачуючи та підвищуючи його виразність.

Англіцизми слугують для номінації нових предметів, явищ та для лаконічності висловлювання. Запозичення виконують важливі функції і в тому випадку, коли з їх допомогою уникаються часті повторювання слів.

Потрапляючи в німецьку та українську мови, іншомовні одиниці починають жити за її законами, втрачаючи в процесі асиміляції особливості, характерні для англійської мови.

Одним з аспектів дослідження запозичених одиниць у мові-реципієнті є їх адаптаційні ознаки. Зафіксовані у німецьких та україномовних словниках одиниці не вимагають додаткових пояснень при використанні в німецькомовних та україномовних текстах, у той час як незафіксовані або не завжди фіксовані супроводжуються коментарем при вживанні. Також кількісна перевага в тих запозичених одиниць, які зберегли одне, здебільшого основне, значення багатозначного слова-прототипу. Регулярне вживання певної кількості переважно okazіональних вкраплень, що частіше характеризуються

неасимільованістю в орфографії й словотворі.

Ще одним аспектом вивчення іншомовних одиниць у даному дослідженні є їх лінгвокогнітивні ознаки, тобто мова досліджується в соціальному контексті. У мовних інноваціях відображаються зміни соціальних структур. Інноваціями лексичної системи німецької та української мов є неологізми та сленг, які є одним із різновидів іншомовних одиниць. Вони здебільшого створюються молодим поколінням та є «розпізнавальними знаками», своєрідними соціолектальними маркерами.

Сленгові інновації переплітаються і пересікаються з неологізмами, обидва ці шари лексики схильні до активної модернізації. У своєму становленні вони проходять однакові стадії соціалізації: уживання в усному мовленні, уживання в рекламі, ЗМІ, включення до словника. Залежно від часу виникнення сленгізми можуть бути і неологізмами. Мається на увазі лексичні одиниці, які, будучи сленгізмами, також володіють усіма ознаками неологізмів.

Дані явища задовольняють потребу у нових номінаціях, так як вони відкриті для новоутворень. У випадку зі сленгом – це потреба мовного колективу в експресивно-емоціональних лексичних одиницях. У якісному відношенні сленг характеризується неодмінним ускладненням номінативного значення експресивними, емоційними відтінками. Ці відтінки семантики переважають над денотативним (раціональним) компонентом значення лексичних одиниць. Сленгізми соціально значимі, оскільки заповнюють не тільки номінативні, але й комунікативні лакуни.

Прагматичний підхід у даній роботі націлено на вивчення відносин між засобами мови і тими, хто цими засобами користується. У широкому розумінні під прагматикою розуміють не тільки закріплене в мовній одиниці ставлення мовця до дійсності, до змісту повідомлення, але й рухоме відношення через «перебір» ознак і варіювання оцінки до нової мовної одиниці, яка не має зафіксованого у мовній системі статусу.

Прагматична інформація про слово переплітається із семантичною. Однак стосовно нових запозичених одиниць ієрархічність може змінюватись і

прагматична інформація може передувати семантичній, вона поступово входить у лексичне значення слова і лексикографічно може бути представлена як семантична.

Уживання запозичень достатньо часто продиктовано прагматичними причинами:

- прагненням адресанта вплинути на адресата,
- створити сприятливі умови для сприйняття інформації,
- переконати у справедливості власної думки.

У такому випадку іншомовні слова зазнають змін на семантичному рівні, а саме на рівні прагматичного компонента значення. Реалізація прагматичного компонента запозичення відбувається:

- за умови їх вживання у незвичайній формі,
- у випадку утворення okazіональних похідних,
- у специфічному контекстному оточенні,
- при використанні у порівняльних конструкціях,
- при метафоричному переосмисленні значення

Як правило, варіювання прагматичного компонента визначається не однією умовою, а їх поєднанням, що пояснюється прагненням адресантів використовувати потенціал, закладений у значенні запозичення, із максимальним ефектом.

У цілому дослідження сфер функціонування іншомовних одиниць на предмет зміни прагматичного компонента показує, що ступінь цих змін достатньо високий, вони обумовлені основними прагматичними установками на здійснення певного впливу на адресата і реалізуються під впливом поєднання конкретних умов, які визначаються ситуацією.

Дисертація входить до числа робіт, що виконуються у рамках сучасних когнітивно-номінативних студій, у центрі уваги яких перебуває питання про особливості лінгвокреативної та пізнавальної діяльності людини, вербальні механізми її адаптації до навколишнього середовища, шляхи і способи відображення останнього за допомогою різнотипних мовних одиниць. Тому

очевидною є зацікавленість, передусім, вивченням усього комплексу проблем, що стосуються номінативного потенціалу нового слова, його здатності фіксувати, нагромаджувати й відтворювати у свідомості людини певний осмислений нею фрагмент реального світу. Крім того, різнобічне дослідження нових номінативних одиниць як похідних концептуалізації дійсності свідомістю сучасної людини, а їхніх значень як певних структурних типів знань (концептів), що за ними стоять, уможлиблює вивчення шляхів найефективнішої репрезентації та визначення способів об'єктивації її вербалізованого досвіду у мові. Інакше кажучи, дане дослідження сприятиме вирішенню таких актуальних проблем лінгвістики, як виявлення специфіки мислення сьогоденного носія німецької та української мов та особливостей репрезентації вербалізованих знань, що наявні в системі його внутрішнього лексикону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббасова Б. М. Социолингвистические и лингвистические основы явления заимствования в разносистемных языках : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Билгейис Мобил кызы Аббасова. – Баку, 1992. – 22 с.
2. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Богдан Михайлович Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 442–445.
3. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / Валентина Владимировна Акуленко. – Х.: Издательство Харьковского университета, 1972. – 216 с.
4. Акуленко В. В. Мовні контакти – нові підходи / Валентина Володимирівна Акуленко // Тези доповідей I-ої Міжнар. наук. конф. пам’яті проф. Ю.О.Жлуктенка “Мови європейського культурного ареалу: проблеми розвитку і взаємодії”. – К.: Київ. держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. – С. 434–439.
5. Акуленко В. В. Про історичні джерела лексичних інтернаціоналізмів в українській мові / Валентина Владимировна Акуленко // Питання історичного розвитку української мови. Тези доповідей міжвузівської наукової конференції. – Х. – 1959. – С. 280–285.
6. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры / Николай Федорович Алефиренко. – М.: Academia, 2002. – 394 с.
7. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: Монографія / Николай Федорович Алефиренко. – М.: «Гнозис», 2005. – 326 с.
8. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Том 1, 2 / Юрий Дереникович Апресян. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1995. – 123 с.
9. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Юрий Дереникович Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 258–261.

10. Арапова Н. С. Варваризмы как этап в освоении иноязычного слова / Наталья Сергеевна Арапова // Вестник МГУ. – Серия 9: Филология, 1990. – № 4. – С. 350–356.
11. Аристова В. М. Англо-русские языковые контакты / Валентина Михайловна Христова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1978. – 151 с.
12. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / Ирина Владимировна Арнольд. – М.: Высшая школа, 1991. – 140 с.
13. Арнольд И. В. Современные лингвистические теории взаимодействия системы и среды / Ирина Владимировна Арнольд // Вопросы языкознания. – 1991. – № 3. – С. 315–318.
14. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Нина Давидовна Арутюнова // Известия АН СССР. Сер. лит. и языка. – 1981. – Т. 40, № 4. – С. 358–363.
15. Арутюнова Н. Д., Падучева Е. В. Истоки, проблемы и категории прагматики / Нина Давидовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – Вып. XVI. – С. 43–47.
16. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Людмила Михайлівна Архипенко. – Х.: Харківський національний ун-т імені В.Н.Каразіна, 2005. – 20 с.
17. Архипов И. К. Традиционные подходы к лексической полисемии в свете прототипической семантики / Игорь Константинович Архипов // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. / Отв. ред. Н.Н.Болдырев; Редкол.: Е.С.Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 23–27.
18. Афанасьева О. В. Новые подходы к изучению частей речи / Ольга Васильевна Афанасьева // Языковая категоризация (части речи, словообразование, теория номинации). Материалы Круглого стола,

- посвящённые юбилею Е. С. Кубряковой по тематике её исследований. Октябрь 1997 г. – М. – 1997. – С. 150–156.
19. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Изд. 2-е, стереотипное / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.
 20. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж, 1996. – 104 с.
 21. Багдасарова Э. В. Глагольная лексика в современном английском языке: этимологический, словообразовательный и сематический аспекты (на основе анализа словаря «The Oxford Dictionary of Current English») : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Эльвина Валерьевна Багдасарова. – Белгород, 2006. – 19 с.
 22. Балясная Л. Ю. К вопросу о синонимических заменах с позиции прагматики в публицистических текстах / Людмила Юрьевна Балясная // Функциональная лингвистика. Прагматика текста. Материалы конференции (Ялта, 6–10 октября 1997 г.). – Симферополь: СЛС, 1997. – С. 234–238.
 23. Баранник Д. Х. Проблеми дослідження мови масової інформації / Дмитро Харитонович Баранник // Мовознавство. – 1990. – № 8. – С. 311–316.
 24. Баранник Д. Х. Українська мова на межі століть/ Дмитро Харитонович Баранник // Мовознавство. – 2001. – № 3.– С. 40–47.
 25. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Лео Вайсгербер в когнитивной перспективе / Анатолий Николаевич Баранов, Дмитрий Олегович Добровольский // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1990. – Т. 49, № 5. – С. 458–463.
 26. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Постулаты когнитивной семантики / Анатолий Николаевич Баранов, Дмитрий Олегович Добровольский // Известия АН: Серия литературы и языка. – 1997. – Т. 56, №1. — С. 21–26.

27. Баш Л. М. Дифференциация термина «заимствование»: Хронологический и этимологический аспекты / Людмила Михайловна Баш // Вестник Моск. ун-та. Сер. 9: Филология. – 1989. – № 4. – С. 267–270.
28. Беляевская Е. Г. Семантика слова / Елена Георгиевна Беляевская. – М.: Высш. шк., 1987. – 128 с.
29. Богданович Г. Ю. Концептуальная картина мира сквозь призму языковой личности / Галина Юрьевна Богданович // Филологические студии. – 2001. – № 3. – С. 116–120.
30. Богословская В. Р. Структурно-семантическая и функциональная адаптация заимствований: На материале спортивной лексики английского и русского языков : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка”/ Виолетта Руслановна Богословская. – Волгоград, 2003. – 24 с.
31. Бодуэн де Куртэне И. А. О смешанном характере всех языков / Иван Александрович Бодуэн де Куртэне // Избранные труды по общему языкознанию. – М. – 1963. – Т.2. – С. 366–370.
32. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – 123 с.
33. Болдырев Н. Н. Концептуальная метонимия на разных уровнях языка: система и реализация / Николай Николаевич Болдырев // Форма, значение и функции единиц языка и речи: Материалы докл. Междунар. науч. конф., Минск, 16-17 мая 2002 г.: В 3 ч./ Отв. ред. Н. П. Баранова, А. В. Зубов, З. А. Харитончик, Е. Г. Задворная и др. – М.: МГЛУ, 2002. – Ч.1. – С. 134–139.
34. Большой энциклопедический словарь / гл. редактор В.Н. Ярцева – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 760 с.
35. Большой энциклопедический словарь / под ред. А.М.Прохорова. – М. : Большая энциклопедия, 1998. – 1599 с.

36. Брутян Г. А. Языковая картина мира и её роль в познании / Георг Абелович Брутян // Методологические проблемы анализа языка. – Ереван: Изд-во Ереванского ун-та, 1976. – С. 234–237.
37. Будагов Р. А. Что такое развитие и совершенствование языка? / Рубен Александрович Будагов. – М.: Наука, 1977. – 264 с.
38. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Леонід Арсенійович Булаховський // Вибрані праці: в 5-ти томах. – К. – 1975. – Т. 1. – С. 470–474.
39. Бурда Т. М. Мотивація мовної поведінки білінгвів (Психолінгвістичне дослідження) / Тетяна Михайлівна Бурда // Урок української. – 1999. – Ч. 9–10. – С. 179–184.
40. Быкова Е. В. Однословные финансово-экономические термины, заимствованные из английского языка в 90-е годы: Этапы и типы адаптации: дисс. ... к. филол. наук : 10.02.01 / Елена Викторовна Быкова. – М., 2000. – 196 с.
41. Вайнрайх У. Языковые контакты / Уриель Вайнрайх. – Благовещенск: БГК им. Бодуэна де Куртене, 2000. – 264 с.
42. Вакуленко М. О. Про вживання та переклад чужомовних термінів / Максим Олегович Вакуленко // Тези доповідей 3-ї Міжнародної наук. конф. – «Проблеми української науково-технічної термінології». – Львів, 1994. – С. 239–244.
43. Вакуленко М. О. Про переклад та запозичення чужомовних слів / Максим Олегович Вакуленко // Вісн. НАН України. – 1995. – № 11 – 12. – С. 345–348.
44. Васильева Л. В. Обогащение современного немецкого языка иноязычными заимствованиями: дисс. ... к. филол. наук : 10.02.20 / Лариса Викторовна Васильева. – Ставрополь, 2004. – 223 с.
45. Вежбицкая А. Понимание культур через средства ключевых слов / Анна Вежбицкая. – М. – 2001. – 165 с.

46. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь, 2001. – 1440 с.
47. Вісник Запорізького держ. ун-ту: Збірник наукових статей. Філологічні науки / Гол. ред. Толок В. О. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2001. – 146 с.
48. Воробьев В. В. Лингвокультурологическая парадигма личности / Владимир Васильевич Воробьев. – М.: Рос. ун-т дружбы народов, 1996. – С. 170–175.
49. Воротников Ю. Л. Языковые концепты и элементы языковой картины мира / Юрий Леонидович Воротников // Функциональная лингвистика. Прагматика текста. Материалы конференции (Ялта, 6–10 октября 1997 г.). – Симферополь: CLC, 1997. – С. 256–260.
50. Всеволодова М. В. Текст в рамках прикладной функционально-коммуникативной модели языка / Мая Владимировна Всеволодова // Функциональная лингвистика. Прагматика текста. Материалы конференции (Ялта, 6–10 октября 1997 г.). – Симферополь: CLC, 1997. – С. 321–325.
51. Гибало Е. Н. Англо-американские семантические кальки в современном немецком языке (на материале прессы ФРГ и ГДР) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ефим Никифорович Гибало. – Москва, 1979. – 24 с.
52. Гончаренко Л.О. Еволюція шляхів та форм лексичного запозичення у німецьку мову // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – № 8(28). – С. 54–61.
53. Гончаренко Л.О. Запозичення у сучасній німецькій пресі // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – № 5(25). – С. 67–75.
54. Гончаренко Л.О. З історії вивчення запозичень у німецьку мову // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 70. Вип. 57. Філологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – С. 79–85.

55. Гончаренко Л.О. Іншомовні слова як складова німецькомовної картини світу // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. В.К. Зернової. – Полтава: 2010. – С. 84–86.
56. Гончаренко Л.О. Лінгвістичні та соціальні умови запозичень у сучасній німецькомовній пресі // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – № 10(30). – С. 69–76.
57. Гончаренко Л.О. Лінгвокультурологічне вивчення іншомовних одиниць // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2009. – № 12(32). – С. 134–141.
58. Гончаренко Л.О. Лінгвопрагматичний аспект публіцистичних запозичень // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81 (3). – С. 255–259.
59. Гончарова Н. Ю. Концепт «Факт» в представлении человека / Наталья Юрьевна Гончарова // Связи языковых единиц в системе и реализации. Когнитивный аспект: Межвузовский сборник научных трудов. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 1999. – Вып. II. – С. 51–56.
60. Горбачева Т. Языковые заимствования в газете: опыт России, Франции, Литвы / Татьяна Горбачева // Мир русского слова. – 2003. – № 2. – С. 245–249.
61. Гордишевская Е. В. К вопросу о влиянии английского языка и его американского варианта на языковую ситуацию в современной Германии : автореф. дисс. на соискание ученой степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Елена Владимировна Гордишевская. – Москва, 2005. – 16 с.
62. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / Елена Игоревна Горошко. – М.: Изд. группа «РА – Каравелла», 2001. – 320 с.
63. Горшунов Ю. В. Прагматика аббревиатуры / Юрий Владимирович Горшунов. – М.: Прометей, 1999. – 219 с.

64. Гранаткина Л. Ю. Иноязычные слова и их стилистическое использование в современном немецком языке. Учебные записки I, МГПИИЯ / Людмила Юрьевна Гранаткина. – М. – 1956. – Т. X. – С. 195–199.
65. Григорьева Т. П. Образы мира в культуре: встреча Запада с Востоком / Татьяна Петровна Григорьева // Культура, человек и картина мира. / Отв. ред. А. И. Арнольдов, В. А. Кругликов. – М.: Наука, 1987. – С. 299–304.
66. Гринев С. В. Терминологические заимствования (краткий обзор современного состояния вопроса) / Сергей Викторович Гринев // В кн.: Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоположений. – М.: Наука, 1982. – С. 135–141.
67. Гудилова С. В. Продуктивные типы образования сложных слов в современном русском языке (на материале неологизмов второй половины XX века) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Светлана Валентиновна Гудилова. – М., 2005. – 24 с.
68. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию /Пер. с нем. / Вильгельм фон Гумбольдт. – М.: ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.
69. Гунина Н. А. Концепт «звучание» и его вербализация в английском языке / Наталья Александровна Гунина // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев; Редкол.: Е. С. Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч.2. – С. 32–36.
70. Девкин В. Д. Обновление лексики / Валентин Дмитриевич Девкин // Лексика и лексикография: Сб. науч. тр. / Отв. ред. Ю. Г. Коротких, А. М. Шахнорович. – М.: Институт языкознания РАН, 2001. – Вып. 12. – С. 141–145.
71. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / Валерий Закиевич Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – №4. – С. 33–37.

72. Дешериев Ю. Д. Теоретические аспекты изучения социальной обусловленности языка / Юнус Дешериевич Дешериев // Влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка. – М.: Наука, 1988. – С. 309–312.
73. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов (опыт современной английской медиаречи). Изд-ие 2-е, стереотипное / Татьяна Георгиевна Добросклонская. – М.: «Едиториал УРСС», 2005. – 288 с.
74. Дружин Г. В. Сучасні лексичні запозичення: прагматика, семантика, соціолінгвістика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык”/ Геннадій Вікторович Дружин. – Дніпропетровськ, 2006. – 32 с.
75. Дубичинский В. В. Лексические параллели / Владимир Владимирович Дубичинский. – Харьков, 1993. – 154 с.
76. Дубичинский В. В. Теоретическое и лексикографическое описание лексических параллелей : автореф. дисс. на соискание ученой степени д. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Владимир Владимирович Дубичинский. – Краснодар, 1995. – 32 с.
77. Дуличенко А. Д. О перспективах лингвистики XXI века / Александр Дмитриевич Дуличенко // Вестник Моск. ун-та. – 1996. – № 5. – С. 131–137.
78. Духанина И. В. Изменения семантики префиксов при переходе слов из литературной сферы в терминологическую : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Инна Владимировна Духанина. – М., 2001. – 23 с.
79. Электронный словарь «Лінгво-12»
80. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка / Луи Ельмслев // Зарубежная лингвистика в 3 т. – М.: Прогресс, 1999. – Т.1. – С. 256–259.
81. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / Светлана Анатольевна Жаботинская // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. /

- Отв. ред. Н.Н.Болдырев; Редкол.: Е.С.Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч.2. – С. 313–317.
82. Жаботинская С. А. Частеречная семантика: категориальные архетипы / Светлана Анатольевна Жаботинская // Вісник Черкаського університету. Серія філологічні науки. – Черкаси, 1998. – Вип. 7. – С. 214–218.
83. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики / Юрій Олексійович Жлуктечко. – К.: Видавництво Київського університету, 1966. – 136 с.
84. Журавлев В. К. Внешние и внутренние факторы языковой эволюции / Владимир Константинович Журавлев. – М.: Наука, 1982. – 328 с.
85. Заботкина В. И. Семантика и прагматика нового слова (на материале английского языка): дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Вера Ивановна Заботкина. – М., 1991. – 372 с.
86. Залевская А. А. Значение слова и возможности его описания / Александра Александровна Залевская // Языковое сознание: формирование и функционирование: Сборник статей / Отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М., 1998. – С. 56–61.
87. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Юрій Антонович Зацний. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2001. – 243 с.
88. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Юрій Антонович Зацний. – К., 1999. – 380 с.
89. Зеленецкий А. Л. Теория немецкого языкознания / Александр Львович Зеленецкий. – М.: ИЦ «Академия», 2003. – 394 с.
90. Зеленюк А. С. Загальне мовознавство. Методи, аспекти, прийоми й процедури дослідження мови / Анатолій Степанович Зеленюк. – Луганськ: Видавництво Альма-матер, 2002. – 86 с.
91. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Елена Андреевна Земская. – Изд-ие 2, стереотипное. – М.: «КомКнига», 2005. – 224 с.

92. Зяблова О. А. Функционирование экономической лексики в текстах разного типа (на материале современного немецкого языка) / Ольга Александровна Зяблова // Язык и общество на пороге нового тысячелетия: итоги и перспективы: Тез. докл. междунар. конф. (Москва, 23-25 октября 2001г.). – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 161–164.
93. Иваницкая А. А. Заимствование иноязычной лексики и ее освоение : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 “Романские языки” / Алла Александровна Иваницкая. – Киев. гос. ун–т им. Т. Г. Шевченко. – К., 1980. – 21 с.
94. Ильина Л. А., Сычева О. Н. Лексическое заимствование: переход иноязычий или внутриязыковое создание? / Людмила Александровна Ильина, Ольга Николаевна Сычева // «Гуманитарные науки в Сибири». – 1998. – № 4. – С. 35–39.
95. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / Редкол. В. В. Акуленко и др. – Х.: Изд–во при Харьковск. гос. ун–те, 1980. – 208 с.
96. Кагановська О. М. Співвідношення форми і змісту в художньому тексті / Олена Марківна Кагановська // Вісник Харківського державного університету. Серія романо-германська філологія. – Харків: Константа, 1999. – № 424. – С 46–50.
97. Каданцева Г. И. Ассимиляция заимствованных фразеологических англицизмов в современном немецком языке : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Галина Ивановна Каданцева. – Северо-Кавказский государственный технический университет. – П., 2007. – 20 с.
98. Какорина Е. В. Иноязычное слово в речевом узусе разных социальных групп (по данным социолингвистического опроса) / Елена Валентиновна Какорина // Современный русский язык. Социальная и функциональная дифференциация. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – С. 478–482.

99. Какорина Е. В. Сфера массовой коммуникации: отражение социальной дифференциации языка в текстах СМИ / Елена Валентиновна Какорина // Современный русский язык. Социальная и функциональная дифференциация. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – С. 276–280.
100. Калиновська І. М. Газетний заголовок як проблема перекладу (на прикладі іменникових фраз типу NNN) / Ірина Миколаївна Калиновська // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2009. – Вип.11. – С 223–227.
101. Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова”, 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Валерій Михайлович Калінкін. – Київ, 2000. – 24 с.
102. Каминін І. М. Структурно-семантичне освоєння запозичених слів у сучасній українській літературній мові: на матеріалі побутової лексики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 / Ігор Миколайович Каминін. – Х., 1994. – 191 с.
103. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: культурные концепты: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1996. – С. 173–176.
104. Карасик В. И. О категориях дискурса / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: социолингвистическте и эмотивные аспекты: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1998. – С. 197–201.
105. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 447 с.
106. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Юрий Николаевич Караулов. – М., 1976. – 242 с.
107. Караулов Ю. Н. Словарь Пушкина и эволюция русской языковой способности / Юрий Николаевич Караулов. – М., 1992. – 168 с.
108. Карлинский А. Е. Основы теории взаимодействия языков / Аврам Ефремович Карлинский. – Алма-Ата: Гылым, 1990. – 180 с.

109. Карлинский А. Е. Проблемы теории языковых контактов. Языковые контакты и интерференция: Казахский гос. Университет / Аврам Ефремович Карлинский. – Алма-Ата, 1984. – 139 с.
110. Карнаухов О. В. Интралингвистические факторы взаимодействия англо-американских и немецких лексических единиц в современном немецком языке. Deutschlich или Engleutsch? / Олег Вячеславович Карнаухов // Связи языковых единиц в системе и реализации: Межвузовский сборник научных трудов. – Тамбов: «Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина», 1997. – С. 385–389.
111. Карнаухов О. В. Функционирование англо-американизмов в немецком экономическом дискурсе: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04 / Олег Вячеславович Карнаухов. – Тамбов, 2000. – 165 с.
112. Карнаухов О. В. Sprachliche Xenophilie oder Xenophobie?: К вопросу семантической обоснованности заимствования англоамериканизмов / Олег Вячеславович Карнаухов // Актуальные проблемы романистики и германистики. – Смоленск, 1998. – Ч. 2. – С. 345–348.
113. Кильдибекова Т. А., Газизова Р. Ф. Когнитивный аспект языковых категорий / Танзиля Асхатовна Кильдибекова, Раида Фарвазовна Газизова // Словообразование и лексические системы в разных языках: Межвуз. сб. науч. тр. – Уфа, 1996. – Вып. 2. – С. 65–69.
114. Кимягарова Р. С. Типы и виды адаптаций заимствованной лексики в русском языке нового времени(XVIII–XX) / Роза Санжовна Кимягарова // Вестник Московского университета. – Серия : Филология. – 1990. – № 6. – С.316–320.
115. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній літературній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Лариса Павлівна Кислюк. – К., 2000. – 20 с.
116. Клименко Н. Ф., Скибицька Н. В. Словотвірні можливості англіцизмів у сучасній українській мові / Ніна Фёдорівна Клименко, Надія Василівна Скибицька // Структура та семантика мовних одиниць у функціональному

- аспекті. Зб. наук. праць. – Чернівці: Вид-во Чернівецьк. держ. ун-ту ім. Ю.Федьковича, 1996. – С. 178–181.
117. Князев Н. А. Английские лексические новообразования в сфере компьютерных технологий : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Николай Александрович Князев. – Пятигорск, 2006. – 20 с.
118. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: Изд-ие 2 / Ирина Михайловна Кобозева. – М.: «Едиториал УРСС», 2004. – 352 с.
119. Кобрин Н. А. Когнитивная лингвистика: истоки становления и перспективы развития / Новелла Александровна Кобрин // Когнитивная семантика: Материалы Второй Международной школы-семинара по когнитивной лингвистике, 11-14 сентября 2000 г. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев. Редкол.: Е. С. Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч.2. – С. 175–180.
120. Ковалёва Т. Ю. О содержательных контекстах понятия «концепт»: От В. Гумбольда и А. А. Потебни до А. Вежбицкой и Ю. С. Степанова / Татьяна Юрьевна Ковалёва. – Омск, 2000. – 182 с.
121. Козлова О. Е. Приемы введения и способы толкования иностранной лексики в научно–публицистическом стиле современного русского языка : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Ольга Евгеньевна Козлова. – Днепропетровск, 1981. – 25 с.
122. Колесов В. В. О логике логоса в сфере ментальности / Владимир Викторович Колесов // Мир русского слова. – 2000. – №2. – 59 с.
123. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Геннадий Владимирович Колшанский. – М.: Наука, 1990. – 107 с.
124. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Геннадий Владимирович Колшанский. – М., 1975. – 182 с.

125. Компанцева Л. Ф. Интернет-коммуникации: когнитивно-прагматичный и лингвокультурологичный аспекты: дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.02 / Лариса Феликсовна Компанцева. – Луганск, 2007. – 200 с.
126. Константинова Н. Л. Иноязычные заимствования и система языка (на материале англоязычной лексики в финансово-экономической терминосистеме немецкого языка) / Наталья Леонидовна Константинова // Филологические науки. – 1999. – № 2. – С. 289–294.
127. Космеда Т. А. Особенности концептуализации собственных имён в поэтическом тексте сквозь призму категорий оценки / Татьяна Анатольевна Космеда // Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество. Материалы конференции. Ялта, 9-14 октября 2000 года. – Симферополь, 2000. – С. 342–346.
128. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи / Виталий Григорьевич Костомаров. – М., 1994. – 218 с.
129. Коць Т. А. Функціонування лексичних варіантів у засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років) / Татьяна Анатоліївна Коць // Мовознавство. – 1998. – № 6. – С. 342–346.
130. Кравченко А. В. Проблема языкового значения как проблема представления знаний / Александр Владимирович Кравченко // Когнитивные аспекты языкового значения: Межвузовский сборник научных трудов. – Иркутск: ИГЛУ, 1997. – С. 216–220.
131. Красных В. В. От концепта к тексту и обратно (к вопросу о психолингвистике текста) / Виктория Владимировна Красных // Вестник МГУ. – 1998. – № 1. – С. 257–261.
132. Крысин Л. П. Этапы освоения иноязычного слова / Леонид Петрович Крысин // Русский язык в школе. – 1991. – № 2. – С. 279–283.
133. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Леонид Петрович Крысин. – М.: «Просвещение», 1970. – 325 с.

134. Крысин Л. П. К определению терминов «заимствование» и «заимствованное слово» / Леонид Петрович Крысин // Развитие лексики современного русского языка. – М., 1965. – С. 116–121.
135. Крысин Л. П. Лексико–семантические процессы в социолингвистическом аспекте / Леонид Петрович Крысин // Диахроническая социолингвистика. – М., 1993. – С. 145–149.
136. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи / Леонид Петрович Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985 – 1995). – М., 1996. – С. 389–394.
137. Крысин Л. П. Языковое заимствование как проблема диахронической социолингвистики / Леонид Петрович Крысин // Диахроническая социолингвистика. – М., 1993 – С. 151–156.
138. Крысин Л. П. Структурные и функциональные свойства иноязычных неологизмов / Леонид Петрович Крысин // Функционализм как основа лингвистических исследований. XII Междун. конф. по функциональной лингвистике. – Ялта, 2005. – С. 173–178.
139. Круглий стил “Особистість у контексті глобалізації” // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – 376 с.
140. Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Татьяна Борисовна Крючкова. – М: Наука, 1992. – 149 с.
141. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З. Краткий словарь когнитивных терминов / Елена Самойловна Кубрякова, Валерий Закиевич Демьянков. – М. : 1996. – 245 с.
142. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Елена Самойловна Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 47–52.
143. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Елена Самойловна Кубрякова // Роль человеческого фактора в

- языке. Язык и картина мира / Под ред. Б. А. Серебренникова. – М., 1988. – С. 173–177.
144. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова. – Москва, 1997. – 327 с.
145. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Елена Самойловна Кубрякова // Язык и наука конца XX века. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. – С. 238–241.
146. Кузина О. А. Семантические и ассоциативные поля туризма как отражение фрагментов языкового сознания и картин мира русских, немцев и американцев : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Оксана Александровна Кузина. – Барнаул, 2006. – 20 с.
147. Кузнецов С. Н. Основные этапы становления интерлингвистической теории / Сергей Николаевич Кузнецов // Проблемы международного вспомогательного языка. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. – С. 40–46.
148. Кулакова О. М. Філософія мови / Оксана Миколаївна Кулакова // Функціональна лінгвістика. Язык. Культура. Общество. Материалы конференции. – Симферополь, CLC, 1999. – С. 87–91.
149. Левицкий А. Э. Роль функциональной переориентации в системе словарного состава современного английского языка / Андрей Эдуардович Левицкий // Вісник Харківського державного університету. Серія романо-германська філологія. – Харків: Константа, 1999. – № 424. – С. 81–86.
150. Левицкий В. В. Семасиология / Виктор Васильевич Левицкий. – Внница: Нова Книга, 2006. – 512 с.
151. Левицкий А. Э. Сопоставительный аспект образования окказионализмов (на материале русского и английского языков) / Андрей Эдуардович Левицкий // Проблеми романо-германської філології. Матеріали міжнародної наукової конференції «Міжмовні та міжлітературні контакти:

- теорія і практика». Україна, м. Ужгород, 25-26 вересня 2000 р. – Ужгород: Закарпаття, 2000. – С. 39–43.
152. Левицький А. Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Андрій Едуардович Левицький. – К., 1999. – 39 с.
153. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / Владимир Моисеевич Лейчик. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: «КомКнига», 2006. – 256 с.
154. Леміш Н. Є. Ізосемні причинові сполучники у різносистемних мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Наталія Євгенівна Леміш. – Донецьк, 2009. – 20 с.
155. Ленина С. В. Газета как форма межкультурного взаимодействия (на материале современной немецкой прессы) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 24.00.01 “Теория и история культуры” / Светлана Вячеславовна Ленина. – Нижний Новгород, 2007. – 20 с.
156. Лещук Т. До питання класифікації термінів німецької мови. Мова та стиль зарубіжної науково-технічної літератури / Тихон Лещук // Вісник Львівського політехнічного і-ту. – Львів, 1980. – Вип. 148. – С. 321–328.
157. Лещук Т. Інтелектуалізуюча роль греко-латинських лексичних запозичень в германських мовах / Тихон Лещук // Вісник НУ «ЛП». – Львів, 2000. – С. 378–384.
158. Лещук Т. Типологія термінологічних підсистем / Тихон Лещук. – Львів: Видавничий центр Державного ун-ту ім. І. Франка, 1999. – 212 с.
159. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М., 1990. – 685 с.
160. Липилина Л. А. Когнитивные аспекты семантики метафорических инноваций (на материале существительных, появившихся в современном

- английском языке за последние 30 лет): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Людмила Анатольевна Липилина. – М., 1998. – 249 с.
161. Лисицына Т. А. Принцип целостности в методологии современного лингвистического исследования / Тамара Аркадьевна Лисицына // Проблемы семантического описания единиц языка и речи. Тезисы докладов Международной научной конференции, Минск, 10-12 ноября 1998г./ Редкол.: Баранова Н. П., Зубов А.В., Харитончик и др. – Минск: МГЛУ, 1998. – С. 47–51.
162. Листрова-Правда Ю. Т. Иноязычные вкрапления в русской литературной речи XIX века : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Юлия Тимофеевна Листрова-Правда. – Москва, 1983. – 32 с.
163. Лисенко О. А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково–технічній термінології: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Олена Анатоліївна Лисенко. – Х., 1999. – 179 с.
164. Лисецька Н. Г. Фразеологічні інновації в сучасній німецькій мові: когнітивний та функціональний аспекти: дис. ... к. філол. наук : 10.02.04 / Наталія Григорівна Лисенька. – Львів, 2003. – 210 с.
165. Лісогуб Л. І. Нові структурні типи англомовних запозичень (на матеріалі німецької економічної терміносистеми) / Людмила Ільїнічна Лісогуб // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – Т.1. – С. 116–119.
166. Локтионова Н. М. Лексико–семантическая характеристика терминов лексикологии (на материале терминосистем происхождения и развития словарного состава) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Надежда Михайловна Локтионова. – Ростов на Д.: РГУ, 1990. – 21 с.
167. Лопатин В. Язык глобализации / Виктор Лопатин // Зеркало недели. – 2000. – № 23. – С. 134–139.
168. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминологических элементов / Дмитрий Семенович Лотте. – М.: Наука, 1982. – 149 с.

169. Лупачёва Т. А. Функционирование китайских вкраплений в произведениях американской писательницы Эми Тэн : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Татьяна Александровна Лупачёва. – Владивосток, 2005. – 23 с.
170. Майоров М. П. К вопросу о сущности лексического заимствования / Михаил Петрович Майоров // Учен. зап. 1-го МГПИИЯ. – 1967. – Т. 37. – С. 235–239.
171. Маковский М. М. К проблеме так называемой интернациональной лексики / Марк Михайлович Маковский // Вопросы языкознания. – 1960. – № 1. – С. 100–116.
172. Мангушев С. В. Закономерности ассимиляции англо-американизмов в немецком языке (на материале прессы и толковых словарей): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Сергей Владимирович Мангушев. – Самара, 2002. – 215 с.
173. Мартынов В. В. Словьяно-германское лексическое взаимодействие давних времён / Виктор Владимирович Мартынов. – Минск, 1963. – 250 с.
174. Мартинович Г. А. К проблеме эволюции языка / Геннадий Ананьевич Мартинович // Вестник Санкт-Петербург. ун-та. – 1992. – Вып. 2. – С. 365–369.
175. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства / Олександр Саввич Мельничук // Мовознавство. – 1997. – № 2 – 3. – С. 40–45.
176. Мельничук О. С. Методологічні пошуки в нових періодах до висвітлення мови / Олександр Саввич Мельничук // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 123–127.
177. Мова і процеси суспільного розвитку / Русанівський В. та ін. – К.: Наук. Думка, 1980. – 210 с.
178. Морозова Е. И. О способах введения иноязычной лексики в текст художественного произведения / Елена Ивановна Морозова // Лингвистика и лингвистическое образование в современном мире: Материалы

- международной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения профессора В. Д. Аракина, Москва 18-19 ноября 2004г. / Отв. ред. О. Г. Чупрына, Е. А. Никулина. – М.: ГНО «Прометей» МИГУ, 2004. – С. 147–152.
179. Мороховський О. М. Деякі питання теорії запозичень / Олександр Миколайович Мороховський // Мовознавство. – 1984. – № 1. – С. 321–326.
180. Муромцев І. В. Особливості освоєння лексики іншомовного походження в сучасній українській мові (морфонологіко-дериваційний аспект) / Ігор Вікторович Муромцев // Вісн. Харьк. ун-ту. – 1986. – № 284. – С. 276–280.
181. Мчедлова М. М. Глобальный мир и сохранение самобытности / Мария Мирановна Мчедлова // М.: Вестник МГУ, 2002. – Сер.12. Политические науки. – № 3. – С. 112–116.
182. Нгуен Т. Т. Д. Новая лексика в современной газете : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Тхи Тху Дат Нгуен. – Москва, 2006. – 19 с.
183. Нефёдова Л. А. Явление девиации в лексике современного немецкого языка. Монографія / Любовь Аркадьевна Нефёдова. – М.: Изд-во «Прометей», 2002. – 260 с.
184. Новиков Д. Н. Разграничение полисемии и омонимии в свете когнитивной лингвистики: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Дмитрий Николаевич Новиков. – 2001. – 173 с.
185. Новикова Т. Б. Заимствование культурных концептов / Татьяна Борисовна Новикова // Языковая личность: проблемы когниции и коммуникации. – Волгоград: Коледж, 2001. – С. 121–126.
186. Обухова И. Н. Функционирование и словообразовательная активность англицизмов в современном русском языке (на материале прессы) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Инна Николаевна Обухова. – Днепр. – 1991. – 20 с.

187. Олійник А. Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”/ Анатолій Дмитрович Олійник. – Київ, 2002. – 20 с.
188. Орешкіна М. В. До питання класифікації запозиченої лексики / Марія Василівна Орешкіна // Функціональна лінгвістика. Матеріали конференції. Частина II. – Сімферополь, 1994. – С. 212–216.
189. Паламарчук Л. В. Лексико-семантичний розвиток мови / Лариса Василівна Паламарчук // Мовознавство. – 1982. – № 4. – С. 176–180.
190. Петрова Л. А. Языковая картина мира в русле теоретических изысканий / Луиза Александровна Петрова // Культура народов Причерноморья. – 2005. – №69. – С. 19–23.
191. Плотникова Л. И. Когнитивный аспект анализа нового слова / Лариса Ивановна Плотникова // Форма, значение и функции единиц языка и речи: Материалы докл. Междунар. науч. конф., Минск, 16-17 мая 2002 г.: В 3 ч./ Отв. ред. Н. П. Баранова, А. В. Зубов, З. А. Харитончик, Е. Г. Задворная и др. – М.: МГЛУ, 2002. – Ч.1. – С. 179–184.
192. Позднякова Е. М. Категория имени деятеля и пути её синхронного развития в когнитивном и номинативном аспекте (на материале английского языка): дисс. ... д. філол. наук : 10.02.04 / Елена Михайловна Позднякова. – М., 1999. – 318 с.
193. Позднякова Е. М. Концептуальная организация производного слова / Елена Михайловна Позднякова // Когнитивная семантика: Материалы Второй Международной школы-семинара по когнитивной лингвистике, 11-14 сентября 2000 г. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев; Редкол.: Е. С. Кубрякова и др.: В 2 ч.– Тамбов: Изд-во Тамб.ун-та, 2000. – Ч.2. – С. 27–32.
194. Полюжин М. М. Когнітивна парадигма лінгвістичних досліджень / Михайло Михайлович Полюжин // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. – Ужгород, 1999. – С. 22–27.

195. Полюжин М. М. Сучасні парадигми лінгвістичних досліджень / Михайло Михайлович Полюжин // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. – Ужгород, 1998. – С. 150–159.
196. Полюжин М. М. Основные положения когнитивной грамматики как особого типа описания языка / Михайло Михайлович Полюжин // К юбилею учёного: Сб. науч. тр., посвящённый юбилею доктора филологических наук, профессора, главного научного сотрудника лаборатории теоретического языкознания РАН Елены Самойловны Кубряковой. – М.: МГПУ, 1997. – С. 97–100.
197. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / Михайло Михайлович Полюжин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 237 с.
198. Попова З. Д. Семантическое пространство языка как категория когнитивной лингвистики / Зинаида Даниловна Попова // Вестник Воронежского госуниверситета. – Сер.1. Гуманитарные науки. – В., 1996. – С. 68–71.
199. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / Зинаида Даниловна Попова. – Воронеж, 2001. – 290 с.
200. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / Зинаида Даниловна Попова. – Воронеж, 2002. – 59 с.
201. Попова Н. О. Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця ХХ та початку ХХІ століття : автореф. дис. на здобуття науков. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Наталія Олександрівна Попова. – Харків, 2002. – 17 с.
202. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / Валентина Ильинична Постовалова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Под ред. Б. А. Серебренникова. – М., 1988. – С. 154–159.
203. Прагматические аспекты функционирования языковых единиц // Тезисы докладов и выступлений на совещании. – М., 1991. – 248 с.

204. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Михайлович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
205. Раевская О. В. Данные ассоциативных экспериментов как материал для когнитивных исследований / Ольга Владимировна Раевская // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. / Отв. ред. Н.Н.Болдырев; Редкол.: Е.С.Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч.2. – С. 29–34.
206. Рахманова Л. И. О развитии новых значений слов и употребления их в языке газеты / Людмила Игоревна Рахманова // Вестник Моск. ун-та. – 1965. – № 6. – С. 235–239.
207. Реформатский А. А. Введение в языкознание / Александр Александрович Реформатский. – М.: «Просвещение», 1967. – 544 с.
208. Розен Е. В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке / Евгения Владимировна Розен. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
209. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Евгения Владимировна Розен. – М.: Издательство «Менеджер», 2006. – 192 с.
210. Розен Е. В. Современные вокабулярные неологизмы. Опыт социолингвистического исследования на материале немецкого языка (ГДР и ФРГ) : автореф. дисс. на соискание учен. степени д. филол. наук : 10.02.04 / Евгения Владимировна Розен. – М., 1971. – 29 с.
211. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Дитмар Эльяшевич Розенталь, Маргарита Алексеевна Теленкова. – М., 1976. – 543 с.
212. Розенцвейг В. Ю. Основные вопросы теории языковых контактов / Виктор Юльевич Розенцвейг // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Вып. 6. – С. 223–227.

213. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – 216 с.
214. Романов А. Ю. Англицизмы и американизмы в русском языке и отношение к ним / Александр Юрьевич Романов. – М., 2000. – 192 с.
215. Рудинская Л. С. Концептуальная модель гематологической терминосистемы (на материале английского языка) / Лариса Семеновна Рудинская // Когнитивная лингвистика: Современное состояние и перспективы развития. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1998. – Ч.2. – С. 138–143.
216. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / Віталій Макарович Русанівський. – Київ, 1988. – 240 с.
217. Рыцарева А. Э. Прагмалингвистический аспект интернациональной лексики (на материале английского языка): дисс. ... к. филол. наук : 10.02.04 / Анна Эдуардовна Рыцарева.– Волгоград, 2002. – 198 с.
218. Рябцева Н. К. Мысль как действие или риторика рассуждения / Надежда Константиновна Рябцева // Логический анализ языка. Модели действия. – М.: Наука, 1991. – С. 69–73.
219. Рябых Н. В. Аффективный фильтр в структуре психологической схемы научения / Николай Владимирович Рябых // Вісник Харківського державного університету. Серія романо-германська філологія. – Харків: Константа, 1999. – № 424. – С. 164–169.
220. Сапранова И. Л. Заимствование и освоение немецких слов английским языком (в период с 1930 по 2000 годы) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. Наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ирина Леонидовна Сапранова. – Москва, 2002. – 20 с.
221. Свенціцька М. І. До питання пристосування іншомовних слів у сучасній німецькій мові / Марина Іванівна Свенціцька. – Львів: Вид-во Львівськ. Ун-ту, 1960. – 318 с.

222. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
223. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология (монография) / Елена Александровна Селиванова. – К.: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
224. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Елена Александровна Селиванова. – К., 2002. – 196 с.
225. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава, 2006. – 716 с.
226. Семчинський С. В. Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові / Станіслав Володимирович Семчинський. – К.: Вид-во Київ. Держ. Ун-ту ім. Т. Г. Шевченка, 1958. – 117 с.
227. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдуард Сепир. – М.: Наука, 1993. – 328 с.
228. Сергєєва Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології : автореф. дис. на здобуття науков. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Галина Анатоліївна Сергєєва. – Харків, 2002. – 20 с.
229. Сергєєва Г. А. Освоєння англомовних запозичень у системі консонантизму сучасної української мови (на матеріалі правничої термінології) / Галина Анатоліївна Сергєєва // Вісн. Харків. нац. ун-ту: Серія: Філологія. – Харків: ХНУ, 2002. – № 538. – Вип. 34. – С. 151–156.
230. Серебренников Б. А. Как происходит отражение картины мира в языке? / Борис Александрович Серебренников // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Под ред. Б. А. Серебренникова. – М., 1988. – С. 107–111.
231. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление / Борис Александрович Серебренников. – М.: Наука, 1990. – 244 с.

232. Серль Дж. Природа интенциональних состояний / Джон Роджерс Серль // Філософія, логика, язык. – М., 1987. – С. 126–130.
233. Сімонок В. П. Адаптація іншомовних елементів у системі української мови / Валентина Петрівна Сімонок // Вестн. Междунар. слав. ун-та: Серія: Філологія. – Харків: МСУ, 2001. – Т. IV. – С. 325–329.
234. Сімонок В. П. Джерела збагачення лексичного складу мови / Валентина Петрівна Сімонок // Зап. з загальної лінгвістики: Зб. наук. праць Одеського держ. ун-ту. – Одеса: ОДУ, 2001. – Вип. 4. – С. 169–173.
235. Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов / Валентина Петрівна Сімонок. – Харків: Основа, 1998. – 320 с.
236. Сімонок В. П. Мовні універсалії і процес запозичування слів / Валентина Петрівна Сімонок // Вісн. Харків. нац. ун-ту: Серія: Філологія. – Харків: ХНУ, 2001. – Вип. 34. – С. 342–346.
237. Сімонок В. П. Розвиток мови й лексичні запозичення / Валентина Петрівна Сімонок // Вісн. Луганськ. держ. пед. ун-ту: Серія: Філологія. – Луганськ: ЛДПУ, 2001. – № 4(36). – С. 168–172.
238. Сімонок В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу / Валентина Петрівна Сімонок. – Х: Основа, 2000. – 330 с.
239. Синельникова Л. Н. Языковые изменения конца XX века / Лара Николаевна Синельникова // Язык: история и современность. – Луганск: Альма-матер, 1999. – С. 204–207.
240. Синельникова Л. Н. Прагмастилистический контекст как способ оправдания и внедрения заимствований (90-е годы XX века) / Лара Николаевна Синельникова // Язык: история и современность. – Луганск: Альма-матер, 1999. – С. 180–187.
241. Скибіна В. І. Розповсюдження національної мови та проблеми лексикографії (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня д. філол. наук : спец. 10.02.04 / Валентина Іванівна Скибіна. – К., 1998. – 34 с.
242. Скребцова Т. Г. Американская школа когнитивной лингвистики / Татьяна Георгиевна Скребцова. – СПб.: ИЛИ РАН, 2000. – 201 с.
243. Слаба О. В. Англоамериканізми в лексико-семантичній системі сучасної німецької мови (на матеріалі галузевої лексики з економіки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Оксана Володимирівна Слаба. – К., 2003. – 20 с.
244. Слепцова Е. В. Заимствования, их роль и место в системе современного немецкого языка / Евгения Викторовна Слепцова // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 2. – С. 300–310.
245. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К., 2000. – 354 с.
246. Соболева И. А. Сниженные (внелитературные) языковые средства в современном публицистическом дискурсе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык” / Ирина Александровна Соболева. – Симферополь, 2002. – 19 с.
247. Солсо Р. Когнитивная психология / Роберт Солсо. 6-е изд. – Питер, 2006. – 588 с.
248. Степанченко И. И. Лексические заимствования как системное явление в языке / Иван Иванович Степанченко // Вісник ХДУ. – 1990. – № 406. – С. 199–204.
249. Стернин И. А. Концепты и лакуны / Иосиф Абрамович Стернин // Языковое сознание: формирование и функционирование: Сб. статей / Отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М., 1998. – С. 67–72.
250. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж, 1985. – 231 с.
251. Стернин И. А. Может ли лингвист моделировать структуру концепта? / Иосиф Абрамович Стернин // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. /

- Отв. ред. Н. Н. Болдырев; Редкол.: Е. С. Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 121–128.
252. Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу мови кінця ХХ ст. / Олександр Анатолійович Стишов // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 246–252.
253. Стишов О. А. Нові лексичні запозичення в мові засобів масової інформації / Олександр Анатолійович Стишов // Культура слова. – К., 1998. – Вип. 51. – С. 53–59.
254. Сухорукова Ю. С. Динамика семантических процессов заимствований в современном французском языке (свободный и связный контекст) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 “Романские языки” / Юлия Сергеевна Сухорукова. – Санкт-Петербург, 2005. – 24 с.
255. Сучасний словник іншомовних слів / Під ред. Г.П. Півтора. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
256. Сытина Н. А. Лексика английского языка в интерлингвистическом аспекте : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Надежда Александровна Сытина. – Волгоград, 1999. – 19 с.
257. Тарасова М. В. Семантические изменения английских заимствований в русском и немецком языках в условиях глобализации : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.19 “Теория языка” / Маргарита Владимировна Тарасова – Белгород, 2009. – 20 с.
258. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М., 1996. – 127 с.
259. Тищенко К. М. Метатеорія мовознавства / Костянтин Миколайович Тищенко. – К.: Основи, 2000. – 350 с.

260. Токарев Г. В. Проблемы лингвокультурологического описания концепта (на примере “трудовая деятельность” / Григорий Валериевич Токарев. – Тула, 2000. – 92 с.
261. Токарева И. В. Адаптация немецких лексических заимствований в русском литературном языке (на материале источников рубежа 19 – 20 веков) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Ирина Владимировна Токарева. – Тюмень, 2003. – 17 с.
262. Токтонов А. Г. Новая лексика в русских газетах 1990-х годов: системно-словообразовательный анализ (на материале «Компьютерного корпуса текстов русских газет конца XX века») : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Антон Геннадьевич Токтонов. – М., 2006. – 20 с.
263. Трошкина В. И. Новые заимствования в лексике современного немецкого языка/ Валентина Ивановна Трошкина // Иностранные языки в школе. – М., 1989. – № 3. – С. 423–429.
264. Уздинская Е. В. Семантическое своеобразие современного молодежного жаргона / Елена Владимировна Уздинская // Активные процессы в языке и речи. – Саратов, 1991. – С. 330–338.
265. Українська мова: Енциклопедія. – К., 2000. – 750 с.
266. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принцип семиологического описания лексики / Анна Анфилофьевна Уфимцева / Под ред. Ю.С. Степанова. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: «Едиториал УРСС», 2002. – 240 с.
267. Федотов А. Н. Части речи русского языка в функционально-семантическом освещении / Александр Николаевич Федотов // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев; Редкол.: Е. С. Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 250–265.
268. Феоклистова В. М. Иноязычные заимствования в русском литературном языке 70-90х годов XX века: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 /

- Валентина Михайловна Феоктистова. – Тверь, 1999. – 227 с.
269. Фізер І. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні: Метакритичне дослідження / Іван Фізер / Передм. І. Дзюби. – К.: АТ «Обереги», 1996. – 192 с.
270. Филин Ф. П. Очерки по теории языкознания / Федот Петрович Филин. – М.: Наука, 1982. – 335 с.
271. Филичева Н. И. Термин как средство специальной информации / Нинель Ильинична Филичева // Филологические науки. – 1997. – №4. – С. 117–123.
272. Философский энциклопедический словарь / сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 576 с.
273. Финкельштейн М. А. Лексико-семантическое поле и лексико-семантическая группа как подсистемы языка / Михаил Александрович Финкельштейн. – М.: «Готика», 2001. – 218 с.
274. Фёдоров Ю. А. Причины проникновения англицизмов и американизмов в культуру и язык периодических изданий Германии / Юрий Анатольевич Фёдоров // Университетские чтения: Актуальные проблемы языкознания и литературы. – ПГЛУ, 2006. – С. 376–383.
275. Фурс Л. А. Квазипридаточные структуры в когнитивном аспекте / Людмила Алексеевна Фурс // Когнитивная семантика: Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике, 11-14 сент. 2000 г. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев; Редкол.: Е. С. Кубрякова и др.: В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 252–259.
276. Хайруллин М. Б. Некоторые вопросы единства интернационального и национального в разносистемных языках / Малик Бариевич Хайруллин. – Казань: Изд-во ун-та, 1991. – 273 с.
277. Хауген Э. Лингвистика и языковое планирование / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Вып.6. – С. 382–387.
278. Хауген Э. Процесс заимствования / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1972. – Вып. VI. – С. 382–387.

279. Хауген Э. Языковые контакты / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Вып. VII. – С. 380–387.
280. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ирина Вікторівна Холявко. – К., 2004. – 229 с.
281. Цвиллинг М. Я. Немецкий язык / Михаил Яковлевич Цвиллинг. – М.: Институт междунаrodn. Отношений, 2000. – 270 с.
282. Червова Е. В. Типы англо-американских элементов в текстах современных военных периодических изданий ФРГ: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Елена Васильевна Червова. – Тверь, 1993. – 146 с.
283. Чернышева М. И. Лексические заимствования в лексико–семантической системе языка (На материале немецкого языка) / Маргарита Ивановна Чернышева // Лингвистика и методика в высшей школе. – М., 1970. – Вып. 5. – С. 173–179.
284. Чикова Т. В. Запозичена й споконвічна лексика в синонімічному ряді й контексті / Тамара Василівна Чикова // Філологічний журнал. – Южно-Сахалінськ, 1992. – Вип. 7. – С. 152–159.
285. Чурсіна Л. В. Слововірна валентність основ французького походження в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття науков. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Людмила Василівна Чурсіна. – Х., 1998. – 18 с.
286. Шавкун Н. С. Англо-американские заимствования в современном немецком языке / Наталья Сергеевна Шавкун // Университетские чтения: Актуальные проблемы языкознания и литературы. – ПГЛУ, 2006. – С. 345–352.
287. Шаповалов Ю. А. Взаимодействие культурно-исторических и собственно языковых факторов в процессе заимствования языковых единиц (на материале англо-американских заимствований в современной русской и немецкой прессе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Юрий Анатольевич Шаповалов. –

- Саратов, 2003. – 24 с.
288. Шаповалова Г. В. Інноваційні процеси в сучасному медіатексті (функціонально-лінгвістичний аспект): дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Галина Валентинівна Шаповалова. – Львів, 2003. – 185 с.
289. Шапошников В. Н. Русская речь 1990-х: Современная Россия в языковом отражении / Владимир Николаевич Шапошников. – Изд-ие 2-е, испр. и доп. – М: «КомКнига», 2006. – 288 с.
290. Шмелёв Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Дмитрий Николаевич Шмелёв. – Изд-ие 2, стереотипное. – М.: «Едиториал УРСС», 2003. – 244 с.
291. Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Дмитрий Николаевич Шмелёв. – Изд-ие 2, стереотипное. – М.: «КомКнига», 2006. – 280с.
292. Шумайлова М. С. Актуальные проблемы развития и функционирования терминологии интернет в немецком языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Марина Сергеевна Шумайлова. – Омск, 2005. – 20 с.
293. Щерба Л. В. О понятии смешения языков / Лев Владімирович Щерба // Избранные труды по языкознанию и фонетике. Т.І. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1958. – С. 282–289.
294. Язык и наука конца XX века: Сб. статей / Под ред. акад. Ю.С.Степанова. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. – 432 с.
295. Якуба Т. Ю. Социализация личности через освоение когнитивно-логической модели профессиональных категорий в социальном институте образования : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. социолог. Наук : 22.00.04 “Социальная структура” / Татьяна Юрьевна Якуба. – Хабаровск, 2007. – 25 с.
296. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка / Виктория Николаевна Яйцева. – Изд. 2-е, испр. – М.: «Едиториал УРСС», 2004. – 288 с.

297. Agricola Erhard. Wörter und Wendungen. – Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich: Dudenverlag, 1992. – S. 818.
298. Algeo John. Introduction // Fifty Years among the New Words. A Dictionary of Neologisms, 1941-1991. / Ed. by John Algeo. – Cambridge: CUP, 1993. – P. 19.
299. Altmann Hans, Kemerling Silke. Wortbildung fürs Examen. Studien und Arbeitsbuch. – Opladen, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2000. – S. 200.
300. Ammon Ulrich. Die internationale Stellung der deutschen Sprache. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. – S. 663.
301. Amsarakowa Irina. Anglizismen in den deutschen Massenmedien // Das Wort. Germanistisches Jahrbuch. – DAAD (Moskva), 1995 – S. 94–99.
302. Androutopoulos Jannis K. „Mode, Medien und Musik: Jugendliche als Sprachexperten“. In: Gerd Antos (ed.): „Fremdheit in der Muttersprache“. Der Deutschunterricht 6/1997. – S. 10–20.
303. Atzenbeck Claus. Fachsprache für TEX. Arbeit zum Hauptseminar „Fachsprachen“. Universität Regensburg, 1999. – S. 22.
304. Bachert Johannes, Wildgen Wolfgang. Einführung in die Sprachkontaktforschung. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1991. – S. 178.
305. Bain Margaret S. World view, language and the «neo-Whorfian»: a reply to McConvell // Australian Aboriginal Studies. – Canberra. – 1992. – №1. – P. 76.
306. Bergmann Rolf. Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft. – Heidelberg: Winter, 1991. – S. 186.
307. Bierwisch Manfred. Formal and Lexical Semantics // Proceedings of the XIII-th International Congress of Linguistics. – Tokyo, 1983. – P. 124.
308. Bierwisch Manfred. Linguistik als kognitive Wissenschaft – Erläuterungen zu einem Forschungsprogramm // Zeitschrift für Germanistik 6. – 1987. – S. 667.
309. Braun Peter. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache: Sprachvarietäten. – 3., erw. Aufl. – Stuttgart et al.: Kohlhammer. – 1993. – S. 265.

310. Brockhaus. Die Enzyklopädie in 24 Bänden. 20., neubearbeitete Auflage / Bibliographisches Institut und F.A.Brockhaus. – Leipzig, 1996-1999. – B.7: EW–FRIS. – S. 790.
311. Bußmann Hadumod. Lexikon der Sprachwissenschaft. – 2. Aufl. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag. – 1990. – S. 904.
312. Carmesin Dagmar. Das Fremdwort bei Johann Beer: Ein Beitrag zur deutschen Wort- und Sprachgeschichte. – München, 1992. – S. 263.
313. Carstensen, Broder und Calinsky, Hans. Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. Entlehnungsvorgänge und ihre stilistische Aspekte. 2. verb. Aufl. – Heidelberg: Winter – Universitätsverlag, 1967. – S. 11–32.
314. Chafe Wallace L. Repeated Verbalizations as Evidence for the Organization of Knowledge // Preprints of the Plenary Session Papers: XIV International Congress of Linguistics. – Berlin, 1987. – P. 110.
315. Clement Daniele. Linguistisches Grundwissen: eine Einführung für zukünftige Deutschlehrer. – Opladen: Westdt. Verl., 1996. – S. 234.
316. Collins English Dictionary and Thesaurus – 2. ed. Glasgow: Harper Collins, 2000. – P. 1397.
317. Dietze Joachim. Einführung in die Informationslinguistik. Die linguist. Datenverarbeitung in d. Informationswiss. – Leipzig: Verl. Enzyklopädie, 1989. – S. 195.
318. Drews Jörg. Auf dem Weg zum Denglisch. Wieviel Angloamerikanisch verträgt die deutsche Sprache? // Sprache in Not?: zur Lage des heutigen Deutsch. – Göttingen: Wallstein-Verl., 1999. – S. 112.
319. Duden. Das Fremdwörterbuch. Mannheim. – 2006. – S. 1104.
320. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache: In 10 Bd. 3., Aufl. Hrsg. vom Wiss. Rat der Dudenredaktion; Mannheim [etc.]: Dudenverl., 1999.
321. Duden. Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Hrsg. Karin M. Eichhoff – Cypes u. Rudolf Hoberg. – Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich: Dudenverlag, 2000. – 344 S.

322. Eisenberg Peter. Stirbt das Deutsche an den Internationalismen? // Der Deutschunterricht. – 1999. – №3. – S. 17–24.
323. Ellis Henry C. Fundamentals of Human Learning and Cognition. – Dubuque, Iowa: Wm. C. Brown Company Publishers. – 1972. – P. 238.
324. Entwicklungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache / hrsg. von K.-E. Sommerfeldt. – 1. Aufl. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 1988. – S. 267.
325. Erben Johannes. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. – 3. Neubearb. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag. – 1993. – S. 182.
326. Esser Ursula, Müsch Bettina. Die deutsche Sprache. Entwicklungen und Tendenzen. – München, Max Heuber Verlag, 1994. – S. 44.
327. Fleischer Wolfgang, Michel Georg, Starke Günter. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. 2. Auflage. – Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1996. – S. 341.
328. Fleischer Wolfgang. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer, 1995. – S. 382.
329. Fries Norbert. Ist Deutsch eine schwere Sprache? Am Beispiel des Genus-System, Berlin, 2000. – S. 24.
330. Füstös János. „Fremde Sprache sind schön, wenn man sie nicht versteht“ (K. Tucholsky) – Anglizismen und Sprachkritik im Deutschunterricht, München: Ludwig-Maximilians Universität, 2001. – S. 25.
331. Geeraerts Dirk. Cognitive Grammar and the History of Lexical Semantics // Topics in cognitive linguistics. Ed. by Brygida Rydska-Ostyn. Amsterdam-Philadelphia. – 1988. – P. 677.
332. Graff John. Across the New Frontier // Time. – June 24. – 2002. – P. 24–33.
333. Große Rudolf. Zur Frage nach den Entwicklungstendenzen der deutschen Gegenwartssprache // Deutsch als Fremdsprache. – 1993. – Jg. 30, H.1. – S. 4–10.

334. Gruele Albrecht, Janich Nina. Sprachkulturen im Vergleich: Konsequenzen für Sprachpolitik und internationale Wirtschaftskommunikation. Forst Arbeitspapier. – Nr. 7. – Oktober 2002. – S. 45.
335. Happ Astrid. Neudeutsch – Die Veränderung der deutschen Sprache auf Grund des starken angloamerikanischen Einflusses // Interaktiv. – No. 2. – Juni 2000. – S. 3–5.
336. Harman Gilbert. Cognitive science? // The making of cognitive Science: Essays in honour of George Miller // Ed. by W.Hirst. – Cambridge (Mass.). – 1988. – P. 277.
337. Haugen Einar. The Analysis of linguistic borrowing // Language, 1950. – Vol.26. – № 2. – P. 21–231.
338. Haugen Einar. The Norwegian Language in America. – Philadelphia (Penn.). – 1953. – P. 225.
339. Helbig Gerhard. Kognitive Linguistik – Bemerkungen zu Anliegen und Ansätzen, zu Auswirkungen und Problemen (I) // Deutsch als Fremdsprache. – 2002. – Heft 4. – S. 207–212.
340. Hensel Horst. Ausverkauf mit „Denglisch“? Zur Desinformation der Verbraucher durch Anglisierung der Werbung. In: AgV-Forum. Argumente zur Verbraucherpolitik. Bonn, Heft 4, 1999. – S. 70–77.
341. Hensel Horst. Sprachverfall und kulturelle Selbstaufgabe // Die Zukunft der deutschen Sprache. Eine Streitschrift. Leipzig / Ernst Klett Schulbuchverlag GmbH, 2000. – S. 96.
342. Herberg Dieter. Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. Probleme ihrer Erfassung und Beschreibung // Deutsch als Fremdsprache. – 2002. – Heft 4. – S. 195–201.
343. Hoberg Rudolf. Sprechen wir bald alle Denglisch oder Germeng // Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall? Mannheim. Dudenverlag, 2000. – S. 344.
344. Hohenhaus Peter. Zur vermeintlichen Bedrohung des Deutschen durch das Englische // German as a foreign language. – Vol. 1. – 2001. – S. 60–90.

345. Chomsky Noam. Linguistics and adjacent fields. A personal view // The Chomskyan Turn / Ed. by A. Kasher. – Oxford, UK and Cambridge, USA: Blackwell Publishers. – 1991. – P.125.
346. Jackendoff Ray. Semantics and Cognition. – Cambridge, Maas, 1990. – 283 S.
347. Keller Rudi. Sprachwandel: von der unsichtbaren Hand in der Sprache. – 2. Aufl. – Tübingen; Basel: Francke. – 1994. – S. 238.
348. Kettemann Bernhard. Anglizismen allgemein und konkret: Zahlen und Fakten: in: EUROSPEAK – der Einfluss des Englischen auf europäische Sprachen zur Jahrtausendwende, hg. von B. Kettemann und R. Muhr. – Wien, 2002. – S. 55–84.
349. Kinne Michael. Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen. Zur Forschungsgeschichte und zur Terminologie, über Vorbilder und Aufgaben// Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation. 24. Jahrgang 1996. – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 1997. – S. 327–358.
350. Lakoff George. Cognitive Semantics // Meaning and Mental Representation. Ed. by Umberto Eco, Marco Santambrogio, Patrizia Violi. Bloomington and Indianapolis. – 1988. – P. 432.
351. Lexikon der Betriebswirtschaft / Hrsg. W. Lück. Berlin: Verl. Die Wirtschaft, 1990. – S 1347.
352. Ludwig Klaus-Dieter. Zur Verständlichkeit von Texten im Hinblick auf den Fremdwortgebrauch // Sprachpflege. – 1979. – № 9. – S. 183.
353. Lyons John. Die Sprache. München: Beck, 1990. – S. 380.
354. Läuter Matthias. Neue Rechtschreibung in der Zeit. – 1999. – S. 64.
355. Mirtschuk I. Geschichte der ukrainischen Kultur. – München: Ukrainisches Technisch-wissenschaftliches Institut, 1994.
356. Möller Christian. Zur Methodik der Fremdwortkunde. «Acta Jutlandica»– V.Kobenhavn, 1933. – P. 19–20.
357. Müller Gerhard. Deutsch 1992. Eine Revue der “Wörter des Jahres“ // Wörter und Unwörter; Sinniges und Unsinniges der deutschen Gegenwartssprache /

- Gesellschaft für Deutsche Sprache (Hrsg.) – Niedernhausen / Ts.: Falken, 1993. – S. 24–42.
358. Nöth Winfried. Handbuch der Semiotik. 2. vollständig neubearbeitete Auflage mit 89 Abbildungen. – Stuttgart-Weimar: Verlag J.B.Metzler, 2000. – 667 S.
359. Osgood Charles, Susi George, Tanenbaum Percy. The Measurement of Meaning. – Urbana, 1957.
360. Pei Mario. The Story of Language. – NY. – 1966. – P. 292.
361. Pittner Karin. Deutsch – eine sterbende Sprache? // Pittner K., Pittner R.J. (eds.) Beiträge zu Sprache und Sprachen 3. Vorträge der 6. Münchner Linguistik-Tage. München: lincom europa, 2001. – S. 229–237.
362. Polenz Peter. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. – Berlin; New York: de Gruyter. – Bd. 3. – 1999. – S. 757.
363. Poluzhyn Myhajlo Myhajlowych. M. Lecture Notes on Historiography of Linguistics. – Uzhhorod, 2002. – P. 221.
364. Regier Terry. The Human Semantic Potential. Spatial Language and Constrained Connectionism. – The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, London, England. – 1996. – P. 220.
365. Reinke Marlies. Jugendsprache // Tendenzen der Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer, 1994. – S. 322.
366. Richter Elise. Fremdwortkunde. – Leipzig. – 1919. – P. 80–86.
367. Rickheit Gert, Strohner Hans. Grundlagen der kognitiven Sprachverarbeitung, Modelle, Methoden, Ergebnisse. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1993. – S. 102.
368. Sanders Willy. Gutes Deutsch – besseres Deutsch: praktische Stillehre der deutschen Gegenwartssprache. Darmstadt: Wiss. Buchges., 1996. – S. 294.
369. Sanford Gerlinde. Amerikanismen in der deutschen Sprache der Gegenwart // Trans Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften. – Nr. 3. – 1998. – S. 205.
370. Sandig Barbara. Tendenzen der linguistischen Stilforschung. – Stichel, 1995. – S. 27–61.

371. Scherer Carmen. Vom Fremdwort zum Lehnwort: Eine Untersuchung zur morphologischen Anpassung im Gegenwartsdeutschen. – Mainz: Johannes-Gutenberg-Universität, 2000. – S. 115.
372. Schippan Thea. Der Einfluß der Motivation auf das semantische Wissen (S. 167-177). In: Beiträge zur Phraseologie, Wortbildung, Lexikologie: Festschrift für Fleischer zum 70.Geburtstag/Rudolf Grosse; Gotthard Lerchner; Marianne Schröder (Hrsg.) – Frankfurt am Main: Lang 1992. – 223 p. Front. DaF 30/4, 1993, 259-260 Gerhard Helbig/LingP 36, 1993, 109-111 Jochen Sternkopf.
373. Schippan Thea. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer. – 2002. – S. 306.
374. Schlobinski Peter. Anglizismen im Internet NETWORKX – Online-Publikationen zum Thema Sprache und Kommunikation im Internet: Nr. 14. – 2000. Режим доступа до сайту: <http://www.websprache.uni-hannover.de/networx/docs/networx-14.pdf>
375. Schlosser Horst Dieter. Fremdheit in einer scheinbar vertrauten Sprache. Sprachliche Folgen der Teilung Deutschlands // Was heist hier „fremd“? Studien zu Sprache und Fremdheit. Dirk Naguschewski, Jürgen Trabant (Hgg.). – Berlin, 1997. – S. 63–70.
376. Schmidt Wilhelm. Deutsche Sprachkunde. - Leipzig : VEB. – 1965. – S. 365.
377. Schneider W. Deutsch für Kenner. Die neue Stilkunde. – München: Piper Verlag GmbH, 2001. – S. 397.
378. Schwarz Monika. Einführung in die kognitive Linguistik. – Tübingen: UTB für Wissenschaft: Uni-Taschenbücher , 1992. – 195 S.
379. Sebeok Thomas. Theorie und Geschichte der Semiotik. (Aus dem Amerikanischen übersetzt von Achim Eschbach). – Hamburg: Roveohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1979. – S. 222.
380. Seiffert Leslie. Von Fremd- und Lehnwörtern und von Kunst- und anderen auserlesenen Deutungsreichen Wörtern, oder: Darf man doch noch zu einer Elften Lobrede ansetzen? // Deutsche Gegenwartssprache: Tendenzen und Perspektiven/Gerhard Stickel (Hg.). – Berlin, New York, 1990. – S. 302–336.

381. Stark Franz. Zauberwelt der deutschen Sprache. M. Verlag der Moskauer Universität. – 1995. – P. 345.
382. Talking minds: The Study of Language in Cognitive Sciences. Ed. by Bever G. – Cambridge (Mass.): MIT Press. – 1984. – P. 283.
383. Tautenhahn Kati. Anglizismen im Sportteil der Freien Presse. Eine Untersuchung. Wissenschaftliche Arbeit im Fach Englische Sprachwissenschaft: Technische Universität Chemnitz, 1998. – S. 88.
384. Teubert Wolfgang. Neologie und Korpus. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1998. – 170 S.
385. Teun A. Van Dejk. Pragmatik: Text, Sprechakte und Kontext. Textwissenschaft. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1990. – 95 S.
386. The Oxford English Dictionary: in 20 Vol. First edited by James A. H. Murray, H. Bradley, W. A. Craigie and C. T. Onions. 2nd edition, prepared by J. A. Simpson and E.S.C. Weiner. Oxford: Clarendon press, 1989.
387. Tyktor P. Geschichte der ukrainischen Kultur. In 2 Bd. – Winnipeg: Ukrainian Book club, 1964.
388. Vesterhus A. Sverre. Anglicisms in German car advertising. The Problem of gender assignment. – 1991. – Режим доступа до сайту: <http://www.sf.hiof.no/-sverrev/eng.html>
389. Wahrig Deutsches Wörterbuch. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1997. – S. 1420.
390. Weinreich Uriel. Languages in contact. Findings and problems. With a pref. By Andre Martined. – New York. – 1953. – P. 148.
391. Weinreich Uriel. Travels thought semantic space // «Word». – 1958. – Vol.14. – № 2 – 3. – P. 346 – 366.
392. Wortschatz der deutschen Sprache in der DDR: Fragen seines Aufbaus u. seiner Verwendungsweise / von e. Autorenkollektiv unter Leitung von W.Fleischer. – 2., unveränd. Aufl. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 1988. – S. 366.
393. Zifonun Gisela. Überfremdung des Deutschen: Panikmache oder echte Gefahr? Institut für Deutsche Sprache. – Meinnheim, 2002. – S. 8.

394. Zimmer Dieter E. Deutsch und anders: Die Sprache in Modernisierungsfieber.
Hamburg: Rowohlt, 1997. – S. 383.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bergische Blätter, 1990-2010.
2. Berliner Morgenpost, 1990-2010.
3. Berliner Zeitung, 1990-2010.
4. Der Tagesspiegel, 1990-2010.
5. Die Tageszeitung, 1990-2010.
6. Die Zeit, 1990-2010.
7. Duden. Deutsches Universal Wörterbuch A-Z. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2006. – 1104 S.
8. Focus, 1990-2010.
9. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1990-2010.
10. Stern, 1990-2010.
11. Süddeutsche Zeitung, 1990-2010.
12. Wahrig. Deutsches Wörterbuch. – Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag, 2000. – S. 1451.
13. Westdeutsche Zeitung, 1990-2007.
14. Saar Mag, 2007.
15. Champus, 2007.
16. Audimax, 2007.
17. Unicum, 2007.
18. Welt Kompakt, 2007.
19. Sport, 2007.
20. Lisa, 2005.
21. GEO Magazin, 1990 – 2010.
22. Lichtungen, 1990 – 2010.
23. Голос України, 1990 – 2010.
24. Сільські вісті, 1990 – 2010.
25. Хрещатик, 1990 – 2010.
26. Україна молода, 1990 – 2010.

27. День, 1990 – 2010.
28. Дзеркало тижня, 1990 – 2010.
29. Кримська світлиця, 1990 – 2010.
30. Львівська газета, 1990 – 2010.
31. Урядовий кур'єр, 1990 – 2010.
32. Українська правда, 1990 – 2010.
33. Експрес COOL (журнал), 1990 – 2010.